פולארד: הפאשלה

מאת רון בן־ישי

פרשת פולארד היא התקלה החמורה והמזיקה ביותר בתולדות יחסי ארה"ב־ישראל. מותר אומנם להניח שגם על זה נתגבר וכי מערכת היחסים הבסיסית והמיוחדת במינה בין ישראל לארה"ב תעמוד בטלטלה הכפולה שגרמו לה פרשת פולארד ופרשת הנשק לאיראן. אבל הנזקים יישארו עימנו עוד זמן רב. למעשה אנו עלולים לחוש אותם רק בעוד שנה וחצי, כאשר ייכנס נשיא חדש לבית הלבן ויביא עימו צוות חדש, שלא ישא עימו את מחוייבויות וקופות השרצים של מימשל רייגן.

כשם שמימשל רייגן התנער מהעויינות לישראל, שריחפה כאד לא סימפאטי מעל מימשל קרטר – כך ינסה, קרוב לוודאי, המימשל הבא

על־ידי מי שאינם בעלי מקצוע, ופיקוח מרושל מצד הדרג המדיני.

פרשת פולארד היא דוגמא קלאסית ל„פאשלה" שכזו. רפי איתן הוא בעל מקצוע בתחום המודיעין. אולם להיטותו לנהל בעצמו מיבצע מודיעין מסובך ופורה היתה החטא הקדמון בפרשת פולארד. מיבצעים מן הסוג הזה הם בתחום התמחותו וטיפולו הבלעדי של „המוסד למודיעין ותפקידים מיוחדים". אנשי „המוסד" מאומנים ומצויידים לכך. למטה „המוסד", האחראי לפעילות החשאית ולקשרים עם אירגונים מקבילים ברחבי העולם, יש ראייה כוללת ומאוזנת של הנכסים המודיעיניים של ישראל ברחבי העולם ומידת תרומתם לאינטרס

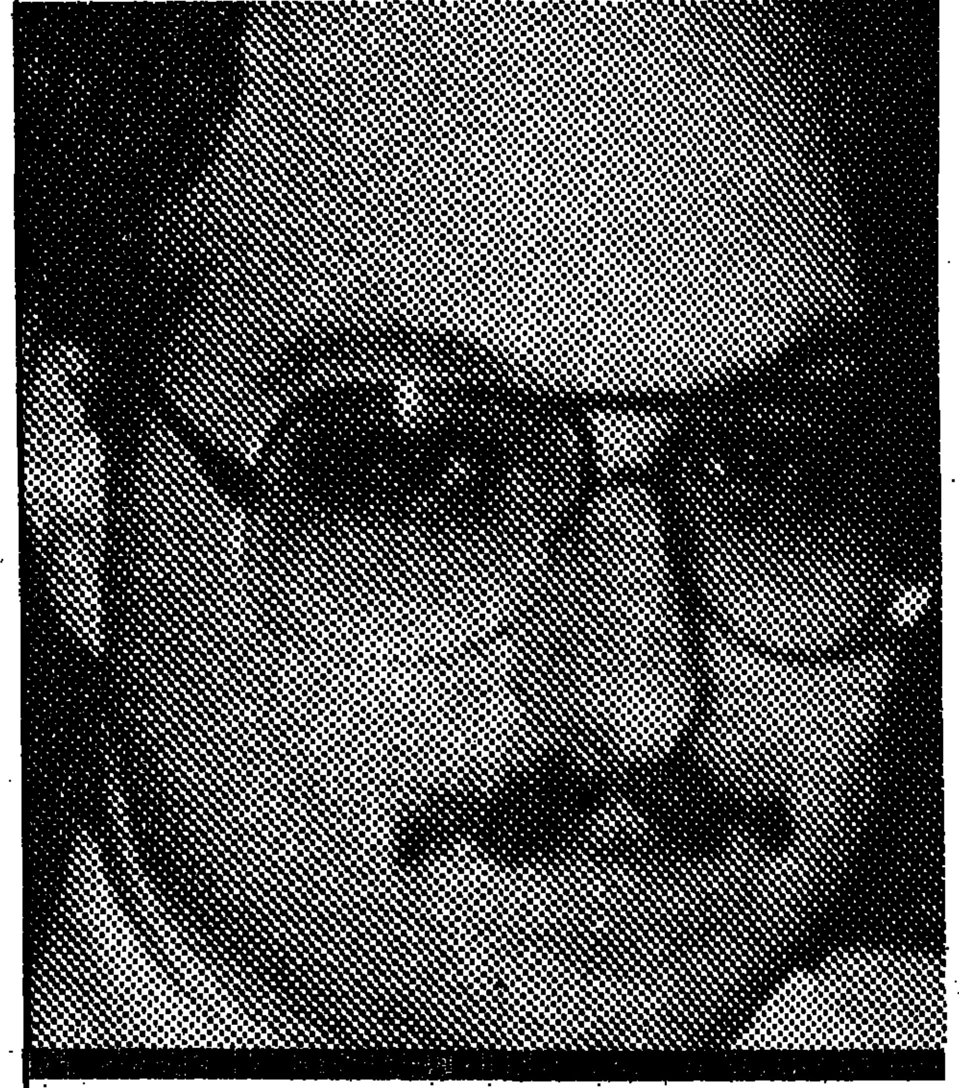

פרשת הריגול היא התקלה החמורה ביותר בתולדות היחסים בין ארה"ב לישראל ● את הנזקים נחוש בעוד שנה וחצי, כאשר ייכנסו לבית הלבן נשיא וצוות חדשים, שיהיו משוחררים ממחוייבויות רייגן ● שלושת לקחי הפרשה העגומה: להחזיר את הביון למקצוענים; להדק את הפיקוח על מיבצעים מיוחדים של קהיליית המודיעין; ולשפר את תהליך קבלת ההחלטות

להתנער מהקירבה הסימביוטית־כמעט, הקיימת היום בין הבית הלבן לבין קרית הממשלה בירושלים. בעניין זה לא יהיה, כנראה, הבדל אם הנשיא הבא יהיה רפובליקני או דמוקרטי. על כן חובה על ישראל להעריך את הנזק שגרמו פרשת פולארד ופרשת הנשק לאיראן (שתי הפרשיות הן למעשה אחת: ההתלהבות הישראלית להציע ולהגיש למימשל האמריקני „שרותי ייעוץ ולוגיסטיקה" בפרשת הנשק לאיראן נבעה, במידה רבה, מן הרצון למחוק את פרשת פולארד מתודעת מימשל זה). אחרי בקרת הנזקים ואיתורם באמצעות פעילות דיפלומטית ו„הורדת פרופיל" חייב לבוא תהליך יסודי של הפקת לקחים ויישומם הלכה למעשה.

תרומה אדירה – ונזקים

הלקח העיקרי הוא הצורך בשידוד מערכות רציני ומקיף בקהיליית המודיעין הישראלית ובקשריה עם הדרג המדיני הממונה עליה:

● יש להחזיר את הביון והפעילות החשאית בחו"ל למקצוענים – כלומר ל„מוסד". ויש גם לדרוש מראשיו לגלות יותר יוזמה ואחריות ציבורית.

● יש להדק את הפיקוח של הדרג המדיני והצבאי הבכיר על המיבצעים המיוחדים של קהיליית המודיעין.

● יש לשפר את איכות תהליך קבלת ההחלטות בנושאים הנוגעים לקהיליית המודיעין.

התרומה של קהילייה זו לביטחון ישראל היא אדירה – וכך גם יכולתה לגרום נזקים. כמעט כל הסיבוכים וההסתבכויות הרציניים שהיו למדינת־ישראל, מאז הקמתה, בזירה הבינלאומית נגרמו על־ידי שגיאות או ביש־מזל של קהיליית המודיעין: „הפרשה" בשנות ה־50 במצרים, „פרשת לילהאמר" בשנות ה־70, פרשת השב"כ... אין מה לעשות. בנפח פעילות כזה עושים שגיאות ומסתבכים לעיתים. אולם די למערכת בשגיאות שהיא מייצרת בעצמה. אין צורך ב„פאשלות", שהן פרי שילוב של יוזמות חפוזות, תפיסת תפקידי מפתח מיבצעיים

הלאומי. מתמונה זו נגזרות החלטות היכן לפעול וכיצד, והיכן יש לשמוט מן היד תפוח־אדמה מודיעיני טעים ומזין – אבל לוהט מדי.

קורבן של רשלנות

בוושינגטון מתגולל מידע מסווג כמעט ברחובות. רק לשלוח את היד ולהרים. ואף־על־פי־כן אין ישראל מקיימת, וגם לא קיימה, פעילות ביון שם. ב„מוסד" יודעים מדוע. רפי איתן, לעומת זאת, לא נתן את דעתו על הנזק שיגרם לאינטרס הלאומי של ישראל אם תתגלה הפרשה. גם „הלישכה לקשרי מדע", שרפי איתן עמד בראשה (נוסף על תפקידו כיועץ רוה"מ ללוחמה בטרור), לא היתה בנויה משום בחינה לטפל ב„מציאה" כמו פולארד. לא היו שם האנשים המתאימים והאמצעים להפעיל מרגל של ממש במקום כה רגיש כמו ארה"ב.

אל"מ אביאם סלע הוא, איפוא, במידה רבה קורבנה של רשלנות ולחיצות – ולא רק של רפי איתן. על תפקידו המדוייק בהפעלתו של ג'ונתן פולארד למדנו רק מעדותם של פולארד ואשתו, וזו רצופה סתירות ואי דיוקים. אנו יודעים רק (מן העיתונות האמריקנית) כי אל"מ אביאם סלע היה בחופשת לימודים באוניברסיטת „קולומביה" בניו־יורק ושם עשה ידיד מסתורי הכרות בינו לבין פולארד. נניח, איפוא, כי סלע הצביע בפני רפי איתן על קיומו של יהודי אמריקני, הנכון לעשות שרות לישראל מתוך תערובת של מניעים אידיאולוגיים והרפתקנות לשמה. הנוהג, במיקרה כזה, במרבית שרותי הביון המקצועיים בעולם הוא לבקש מן „המצביע" ליצור מיפגש או קשר עם המרגל בפוטנציה, ואחר־כך להורות לו ולהוציאו מן התמונה. ההמשך נעשה על ידי אנשי המקצוע בשיטות מקצועיות המקטינות עד למינימום את הסיכון.

אל"מ סלע לא היה איש ביון מקצועי. הגבר הצנוע הזה תואר על־ידי אחד מעמיתיו המכירו היטב כ„אחד המוחות המבריקים של חיל האוויר". הוא מחזיק בתואר שני בהנדסת מחשבים ועברו (המשך בעמוד 18)

יעקב חסדאי

לא לחפות!

פרשת ווטרגייט לימדה את האמריקאים לקח בל יישכח: התוצאות של ניסיון לחפות על כישלון או מחדל עלולים להיות הרבה יותר מסובכים מן התוצאות של הכישלון עצמו. את הלקח הזה זוכר הנשיא רייגן היטב, ולכן הוא הפסיק מהר מאוד את הניסיונות לחפות על פרשת איראן. הוא מודה באחריותו ומשתף פעולה באופן מלא בניסיון לגלות את האמת בפרשה.

ממשלת ישראל עדיין לא למדה את לקח ווטרגייט. בשתי פרשיות, הקשורות ליחסינו עם ארה"ב, מעורבים אנשים שפעלו במיסגרת אחריותם של הדרגים הבכירים ביותר במדינת־ישראל – פרשת פולארד ופרשת מכירת הנשק לאיראן. בשתי הפרשות נחשפו בארה"ב פרטים שגרמו נזק קשה ליחסים בין שתי המדינות, אולם נזק זה הוא כאין וכאפס לעומת מה שעלול לקרות, אם יתבררו פרטים נוספים.

בשאלת פולארד עדיין אין תשובה ברורה לשאלה האם ראש־הממשלה, בין שזה פרס ובין שזה שמיר, ידעו על מעשיו של פולארד, אם יתברר שידעו, ייגרם למדינת ישראל ולעם היהודי נזק שאין לשערו.

כך גם בפרשת מכירת הנשק לאיראן, אם יתברר כי בניגוד להצהרות הרשמיות, העבירה ישראל כספי לקונטראס, קיימת סכנה מיידית לסיוע האמריקני לישראל.

אין לדעת עדיין מה העובדות הנכונות בפרשות אלה, אבל סביר שהאמת תצא לאור, במוקדם או במאוחר.

אם העובדות בפרשות אלה אינן נוחות לישראל ונעשה היום ניסיון לחפות על כך, התוצאות של החיפוי עלולות להיות מסוכנות עוד יותר מן המחדל.

כיוון שמדובר בגורלם הפוליטי של ראשי־הממשלה שמיר ופרס, שניהם או אחד מהם, ברור כי קיים מניע חזק מאוד לחיפוי ולהעלמות.

במצב הקיומי, שבו נמצאים יחסי ישראל־ארה"ב, אסור ליצור מצב, שבו מניע אישי כלשהו ילבש אדרת של אינטרס לאומי וימנע חקירה מיידית ומקיפה בשתי הפרשיות.

לכן יש צורך להקים מייד ועדת חקירה, שתבדוק את שתי הפרשות ותחשוף את האמת. חומרת הסכנה והמעמד הפוליטי של המעורבים אינם מאפשרים חקירה יסודית והוגנת במסגרות הפוליטיים הקיימים. לכן יש להקים ועדת חקירה בלתי תלויה עם סמכויות רחבות.

גורל־זדון בפרשת פולארד הוא אות אזהרה. יתכן שהוא אות אזהרה לא רק לאישים מסויימים, אלא לממשלת ישראל כולה. שאלת האחריות, במיקרה זה, תהיה שאלה מכרעת.

המוסף לתרבות, ספרות ואמנות - בעמוד 20

חדש!
ביטוח פרסום לחודשיים
מיבצע
הימים הבטוחים
בשוק הדירות
הלוח הכללי ידיעות אחרונות

רוצה למכור (או לקנות) דירה?
בלוח הכללי של ידיעות אחרונות נמכרות דירות רבות במודעה הראשונה, כי הוא היחיד המגיע לשלושה מכל ארבעה קוראי עיתונים.
אולם, אם אתה מעוניין לפרסם את מודעתך יותר מפעם אחת – אין בעיות, ללוח הכללי יש חידוש בשבילך: תמורת תוספת של 20 ש"ח בלבד, תקבל
„ביטוח פרסום לחודשיים".
במיבצע „הימים הבטוחים" תוכל לפרסם את מודעתך בימים המתאימים לך ביותר לביצוע העיסקה.
במסגרת המבצע, פרסם מודעתך ביום ו' במדורי הדירות בלוח הכללי והמודעה תחזור ותופיע כל עוד תהיה מעוניין בימים הבטוחים ביותר, בימי ששי, במשך חודשיים.

ואם תרצה להפסיק את הפרסום, או מסיבה כלשהי, תעדיף בחמשך יום פרסום אחר (למשל, כשאתה נמצא בבית) – עליך רק להודיע על כך (לטלפון 03-261211, בימים א'-ה' עד 2 אחה"צ) והמודעה תתפרסם בימים הנוחים לך, במקום בימי ששי.
זכור: בלוח הכללי מודעתך מגיעה ליותר מ־2 מיליון קוראים.
לכן תקבל יותר הצעות ותוכל להשיג מחיר טוב יותר עבור הנכס שלך.
פשוט עניין של עוצמה.
הסדר זה חל על כל מדורי הדירות של הלוח הכללי (כולל דירות להשכרה וחדרים מרוהטים), למעט מודעות של קבלנים ומתווכים.
פרטים בכל משרדי הפרסום ובמשרדי הלוח הכללי, טל. 03-261211.

הלוח הכללי ידיעות אחרונות
הטלפון לא מפסיק לצלצל

„אני כמו טייס ישראלי שנפל בארץ אויב"

סיפור דרכו של ג'ונתן פולארד אל הריגול למען ישראל הוא יותר מאשר סיפור פרטי. פולארד הפך את עצמו למודל של היהודי האמריקני בעל הנאמנות הכפולה. „ליבי שבור", אמר בראיון עיתונאי, „ישראל הפקירה אותי". יתכן שבדמיונו סבר פולארד שצה"ל יבצע „מבצע אנטבה" שני, וצנחנים ישראליים יבואו לחלצו מהכלא

מאת אלי תבור, וושינגטון

בבוקר יום החמישי, ה־21 בנובמבר 1985, דהר ג'ונתן ג'יי פולארד במכוניתו לעבר השגרירות הישראלית בוושינגטון. לצידו ישבה רעייתו, אן, כשהיא מחזיקה בידיה את החתול הבית שלהם, דאסטי. הם עשו את דרכם מביתם, הנמצא במרחק של כשלושה קילומטרים מהבית הלבן, תחילה לבית־חולים, שם היתה אן אמורה לקבל טיפול רפואי קצר. משם עשו דרכם לבניין שגרירות ישראל, כשכל העת עוקבות אחריהם כחצי תריסר מכוניות של סוכני האפ.בי.איי. הם הצליחו להגיע אל שערי שגרירות ישראל, מבלי שייעצרו.

„תפתח! תפתח!"

„תפתחו תפתחו האפ.בי.איי אחרי! אני זקוק לעזרה" צעק ג'ונתן פולארד לעבר איש הביטחון הממונה על פתיחת השער.

השומר ניגש אליו כדי לזהותו.

„הכניסו אותי פנימה, אחרת יאסרו אותי", התחנן פולארד.

השער נפתח. בני הזוג שעטו פנימה עם המכונית בתחושת הקלה. אנשי הביטחון ביקשו מהם להמתין, והתקשרו אל הממונים עליהם, כדי לקבל אישור. „תגידו להם שזה פולארד, הם מכירים אותי", זעק הצעיר המשופקף והמשופם.

אנשי האפ.בי.איי המתינו מעברו השני של הרחוב, מבלי שינסו למנוע את כניסת מכוניתו של פולארד אל תחום הטריטוריה הישראלית, בה יכול היה להיות מוגן דיפלומטית.

כל אנשי השגרירות הכתינו במכוניות האפ.בי.איי. אבל איש הביטחון, שנתן לבני הזוג להמתין במכונית כעשר דקות, חזר כשפניו חמורי סבר. „אני מצטער", אמר לפולארד, „אתה חייב להסתלק מכאן".

ג'ונתן פולארד לא האמין למשמע אוזניו. „אבל אתה יודע מי אני...", אמר בקול מתחנן.

„מצטער, אתה חייב להסתלק עכשיו", היתה התשובה.

פולארד ניסה נימוק אחרון: „אני יהודי ואני מבקש אורחות ישראלית על סמך חוק השבות!"

איש הביטחון הסב אליו את גבו. השער לא נפתח. לפולארד לא היתה ברירה, אלא למסור את עצמו לידי אנשי האפ.בי.איי, שהמתינו לו מול שגרירות ישראל. הוא נעצר במקום. למחרת נעצרה גם אשתו, אן.

השבוע, כשהופיעה בתוכנית הטלוויזיה האמריקנית „60 דקות", חזרה אן אנדרסון־פולארד ותיארה את הסצינה בפני מיליוני מאזינים, כחוויה טראומטית מזעזעת, של טובע המושיט ידו לעזרה, והיד שהיתה אמורה להישלח לעברו, נסוגה ברגע האחרון. „את הסצינה הזאת לא נשכח אף פעם", אמרה. „האנשים שהבטיחו לעזור לנו בעת צרה הם שנתנו את ההוראה לגרש אותנו".

קוץ' מאמין בעונש מוות

פרשת פולארד התפוצצה בעיצומה של „מגיפת מרגלים" שפקדה את וושינגטון. למקרא הפירסומים נדמה היה שכל מערכת המודיעין האמריקנית נפרצה, וכל סודותיה נמכרים לכל המרבה במחיר.

אולם מה שהבדיל את פרשת פולארד מפרשיות הריגול האחרות שהציפו באותה תקופה את אמצעי התיקשורת האמריקניים, היתה עובדה בולטת אחת: כל המרגלים האחרים ריגלו למען אוייבותיה של ארה"ב. ג'ונתן פולארד, אנליטיקאי בשירות הריגול הנגדי של הצי האמריקני, ריגל למען מי שאמורה היתה להיות ידידה ובת־ברית של ארה"ב – ישראל.

כשם שהפרשה עצמה נראתה יוצאת־דופן, כך גם התגובות עליה היו חריגות. הן ביטאו תדהמה וזעם. אופיינית לכך היתה תגובתו של אד קוץ', ראש עיריית ניו־יורק, יהודי ואוהד ישראל מובהק, שלא היסס להתבטא בפומבי: „ישראל סיכנה את יחסי הקירבה העמוקים שיש לה עם ארה"ב... אני מאלה המאמינים בעונש מוות לבוגדים כאלה. לצערי, אין אצלנו עונש־מוות. אבל אם היה, הייתי ממית, ללא כל רחמים, אנשים כמו פולארד. לצערי הגדול, איני יכול לעשות זאת".

תגובתו של נשיא ארה"ב, רונאלד רייגן, היתה קצת יותר מאופקת. הוא קיבל את הידיעה על מעצרו של פולארד כמרגל ישראלי, כשהיה במטוס, בדרכו חזרה לוושינגטון מוועידת הפסגה עם גורבצ'וב בז'נבה. לפי עדות האנשים שהיו עימו במטוס, החוויר רייגן ופלט: „מדוע הם עושים את זה, לעזאזל!? מדוע הם היו צריכים את זה? אני לא מסוגל להבין זאת".

היום, במבט לאחור, כאשר עובדות שהיו אז בבחינת סוד כמוס הפכו נחלת הכלל, ניתן להבין את תדהמתו של רייגן. לגביו לא היה המעשה בגידה של בת־ברית. שכן אדם כמעמדו של רייגן חייב היה לדעת שגם מדינות ידידותיות נוהגות לרגל האחת אצל השנייה. לגבי רייגן היה הגילוי בבחינת תקיעת סכין בגב מצד שותפים ל„גניבת סוסים".

האמריקנים ניסו לצנן

רק שלושה חודשים קודם לכן אישר רייגן לראשונה לישראל משלוח נשק אמריקני לאיראן, כפי שקבעה ועדת טאואר בשבוע שעבר. 10 שבועות קודם למעצרו של פולארד, ב־14 בספטמבר 1985, יצא באישורו משלוח שני של נשק מישראל לאיראן, שבעקבותיו שוחרר בן הערובה האמריקני בנג'מין וייר. על הפרק עמדה כבר, בעצם אותם ימים, בעיית אישור משלוחי טילי ה„טאו" וה„הוק" מישראל לאיראן.

רק רייגן ויועציו הקרובים ידעו באותם ימים לאיזו מידה של אינטימיות ואימון הדדי הגיעו יחסי ישראל וארה"ב. על רקע זה קשה היה לתפוס כיצד יכלה בכלל ישראל לשתול מרגל באחד ממרכזי העצבים ומוקדי הביון האמריקני. זו היתה גם הסיבה לכך, שדווקא האמריקנים ניסו תחילה לצנן את הפרשה, להמעיט מחשיבותה, להציגה כתקרית שנבעה אולי מאי־הבנה, ולקבל את הסבריה והתנצלויותיה של ממשלת ישראל, שהיא לא ידעה דבר על עצם עובדת קיומו והעסקתו של המרגל האמריקני בשירות ישראל, שגוייס והופעל על ידי דרגים נמוכים שלא דיווחו על כך לממונים עליהם.

אולם הפרשה, שהחלה בנובמבר 1985 כתקרית מביכה ובלתי נעימה, אך לא נוראה, לא הושתקה ולא טושטשה. להיפך, היא החלה לצבור תאוצה ולהתגלגל ככדור שלג, שהגיע לשיאו השבוע עם גזירת־דינו של פולארד והגשת כתב האישום נגד מפעילו האישי, איש חיל האוויר הישראלי, אלוף־משנה אביאם סלע. היא הפכה עתה לאבן־נגף המאיימת לשבש בצורה משמעותית ביותר את יחסי שתי המדינות.

כי במהלך משפטו של ג'ונתן פולארד התברר, שפעילות הריגול שלו למען ישראל, חרגה הרבה מעבר למבצעי „הריגול הידידותי", שנוהגות גם מדינות ידידות לרגל האחת אצל רעותה.

היה זה ג'ונתן פולארד עצמו, שהעניק לפעילות הריגול שלו משמעות רחבה ועמוקה יותר. בנסותו להצדיק את עצמו כמי שלא ריגל למען בצע כסף, אלא מתוך נימוקים אידיאולוגיים – אולי מתוך הנחה תמימה שהסבר כזה יביא להקלה בעונשו – הפך פולארד את עצמו למודל של היהודי האמריקני בעל הנאמנות הכפולה, שהנאמנות שלו ל„גזע", לפי הגדרתו, חזקה יותר מנאמנותו ללאום.

סיפור דרכו של ג'ונתן פולארד אל הריגול למען ישראל הוא, לפיכך, יותר מאשר סיפור פרטי. זהו סיפור של קהילה שלמה, הגדולה בקהילות העם היהודי, הנקרעת בחיפוש אחר זהותה.

ג'ונתן פולארד, 31, דור שלישי בארה"ב, גדל, חונך ועוצב כיהודי אמריקני סטנדרטי. כבנו של מוריס פולארד, אחד המיקרוביולוגים האמריקניים בעלי השם העולמי, העומד בראש מעבדות „לובאונד" שבאוניברסיטת נוטר־דאם, הוא גדל בבית פתוח, אינטלקטואלי ולאומני מבחינה אמריקנית. הן אביו והן אמו, מילדרד, ידועים כ„אמריקנים מושבעים", האוהבים את ארה"ב וחשים כלפיה נאמנות ללא סייג – „עד לעומק נשמתם – הרבה יותר מכפי שיכולתי להעלות בדעתי", כפי שהעיד עליהם בנם.

הוא לא קיבל חינוך דתי או יהודי־לאומי, אבל המציאות שבה גדל גיבשה בו הכרה יהודית. ילדותו של פולארד עברה עליו בסאות בנד שבמדינת אינדיאנה, שם הועסק אביו. בבית הספר העממי הוא היה, לדבריו, הילד היהודי היחיד בבית הספר, שחוכה באופן קבוע בגלל היותו יהודי.

בבית הספר התיכון היו מלבדו עוד שני יהודים, אבל לטענתו הם כמעט לא נראו בבית הספר. „זה היה מאבק יומיומי", סיפר פולארד בראיון שהעניק בכלא לעיתונאי זאב בליצר. „אם הייתי הולך לבית־ספר אחרים, אולי זה לא היה כל כך גרוע, משום שיכלה להיות בהם אוכלוסיה יהודית גדולה יותר... אבל הסביבה הפיסית היא שנטעה בי את התחושה, שבסופו של חשבון, על היהודים לסמוך רק על עצמם".

הדגל הראשון שהוא זוכר היה דגל ישראל. כשהיה צעיר מאוד, החל ללמוד עברית. דודו, ששירת בחיל הרפואה בצבא האמריקני במלחמת העולם השנייה, סיפר לו כי הבריח אחרי המלחמה ציוד רפואי לישראל. „כל הזמן שמעתי סיפורים על אנשים שהכרתי מקרוב, שביצעו את מה שאני מכנה – המחויבות הגזעית שלהם. וזה המושג שעליו גדלתי", אמר פולארד.

הביקור בדכאו הפחיד אותו

בילדותו שמע, לדבריו, סיפורים רבים על יהודים אמריקניים שסייעו לישראל במלחמת העצמאות בהברחת חומרי־נפץ ונשק באורח בלתי־חוקי. „גדלתי בידיעה שסוג שירות כזה אינו עבירה על החוק, אלא מילוי חובה... ככל שזה נוגע לי, לא היה הבדל בין להיות אמריקני טוב לבין להיות ציוני טוב. העובדה הזאת הקלה עלי".

גם השואה השפיעה על עיצוב אישיותו. כילד הירבה להתלוות לאביו המדען שנסע לכנסים מדעיים ברחבי העולם. באחד ממסעות אלה הגיע למחנה ההשמדה דכאו. את השפעת הביקור שם תיאר בראיון עיתונאי: „הביקור בדכאו הפחיד אותי עד אימה. הייתי מבולבל כשיצאתי משם. לפתע הובהר לי, שאילו היתה ישראל נולדת [illegible], הרי שלאור השואה היה זה החורבן של יהדות הגולה – הן במובן הרוחני ואולי במובן הפיזי".

לאור זאת החלה להתפתח אצל פולארד, כך הוא טוען, תדמית מיוחדת במינה של מדינת ישראל: „מדינה רחוקה ומרוחקת, על־אנושית, גדולה מהחיים עצמם – המייצגת את הנקם העצמי ואת הביטחון הפיסי שאתה עצמך צריך [illegible] מסוגל ליצור". התיסכול הזה נותר גם כשגדל פולארד המתבגר, שלמד באוניברסיטת סטנפורד ואחר־כך גם בבית הספר למשפטים ויחסים בינלאומיים באוניברסיטת טאפט. ישראל הפכה עבורו אובססיה, למרות שער או ביקר בה רק פעם אחת – במחנה קיץ לנוער שוחר־מדע במכון וייצמן ברחובות.

כשסיים את לימודיו באוניברסיטת סטנפורד בשנת 1979, התקבל ג'ונתן פולארד לעבודה כמנתח נתונים ומערכות במרכז הביון המודיעיני של צי ארה"ב במדינת מרילנד. הוא לא [illegible] לצי, והיה במעמד של אזרח עובד צבא [illegible]. למרכז ביון זה של הצי זורם כל המידע הנאסף על ידי ציי ארה"ב וספינות הביון שלה בכל רחבי העולם. המידע הגולמי המגיע לשם מסווג ומנותח על ידי מומחי־ביון המנתחים אותו וקובעים את משמעותו והשלכותיו.

מותם של 241 נחתים

כעבור שנה הועבר ג'ונתן פולארד לשמש [illegible] מודיעיני אחר של צי ארה"ב, הנקרא מרכז [illegible] המודיעיניים של הצי, שתפקידו להכין [illegible] מודיעיני מדעי וטכני על ציים זרים. שם שימש עד לשנת 1983, כאשר הוקם מרכז מודיעיני חדש של הצי האמריקני, שכונה בשם „מרכז המבצעים נגד טרור של הצי". המרכז הוקם אחרי התפוצצות מכונית התופת בבניין בו שכנו חיילי [illegible] האמריקנים בביירות. מותם של 241 נחתים שיכנע את האמריקנים כי הם צריכים להתרכז באיסוף מידע מודיעיני לגבי ארגוני הטרור הפועלים במדינות ערב. מטבע הדברים, לצורך ביון כזה מתנקז גם כל המידע הנאסף על מדינות ערב.

פולארד טוען, כי כשהחל לעבוד במרכז זה ועסק במידע שנאסף לגבי פעילות ארגוני הטרור, הוא נחרד מהסכנות הנשקפות למדינת [illegible] – ישראל. בראיון שהעניק בכלא, טען כי חשב אז על האפשרות לעלות לישראל. „[illegible] לארוז הכל ולנסוע. אבל חשתי באותה תקופה שגם מה שאני עושה זו התנסות טובה ושיום אחד שתוכל בעתיד להביא תועלת למדינה כשאעלה עלייה".

במסגרת תפקידו כמנתח נתונים במרכז הכוננות נגד טרור של הצי האמריקני, השתתף ג'ונתן פולארד במספר דיונים משותפים להחלפת מידע באופן רשמי עם ישראל. לדבריו, הוא הגיע בפגישות אלה למסקנה שארה"ב מונעת מישראל מידע מודיעיני חיוני. „כאשר הצד השני מבקש [illegible] למידע, זו הוכחה ברורה שהוא אינו מקבל אותו [illegible] אף פעם אינך נותן משהו בהתנדבות, אפילו לא לידידים".

פולארד טען כי בעקבות שתי הפגישות [illegible] הישראלים שבהן השתתף, היה מתוסכל [illegible] התיסכול שלו הלך והצטבר במשך כשנה [illegible] אז בשל ומוכן לפעול כסוכן ישראלי [illegible] ממוקדי הביון האמריקניים החשובים ביותר".

קשה לדעת כיום אם אלו היו באמת [illegible] שדחפו את ג'ונתן פולארד לפעילות [illegible] לטובת ישראל, או שזוהי „חוכמה שלאחר [illegible]" באמצעותה מנסה פולארד לצייר לעצמו [illegible] של „סוכן על רקע אידיאולוגי" שלא פעל [illegible] בצע כסף.

בכתב האישום נגדו, מואשם פולארד כי [illegible] מישראל סכום של 45 אלף דולר. פולארד [illegible] להציג את עצמו כמי שהרגיש שלא [illegible] שנאלץ לקבל תמורה כספית עבור [illegible] הריגול שלו. לדבריו, למרות „שמבצעי [illegible]" אינם ניזונים ממוטיבציות כלכליות [illegible] בהוצאות. הוא אפילו הציע פעם למפעיליו [illegible] הישראליים להחזיר להם חלק מהשכר [illegible]

היה או לא היה

אחרי מעצרו, סיפרו על ג'ונתן פולארד כי גוייס למודיעין הישראלי בתקופת מלחמת יום הכיפורים, אחרי שהתנדב לשרת בצה"ל. חבריו ללימודים באוניברסיטה באותם ימים סיפרו, כי כאשר פרצה המלחמה, מיהר ג'ונתן לטוס לישראל והתנדב לשרת בצה"ל. לדבריהם, סיפר להם פולארד כשחזר בתום המלחמה לאוניברסיטה, כי שירת בחטיבת „גולני". אחרים אמרו כי סיפר להם ששירת בצנחנים.

בבית הכלא הכחיש פולארד כי סיפר אי־פעם למישהו שלחם בשורות צה"ל במלחמת יום הכיפורים. יחד עם זאת הודה, כי נטש את אוניברסיטת סטנפורד שבסאן פרנסיסקו בתקופת בחינות הקיץ של שנת הלימודים השנייה, כאשר פרצה מלחמת יום הכיפורים. לדבריו, חש לשדה התעופה משום שחש רגש־אשם על שאינו נמצא בישראל בתקופה כזו. אולם הוא לא הצליח להגיע לישראל. הוא חזר לאוניברסיטה. מכריו מאותם ימים, איתנים בדעתם שכשחזר ללימודים סיפר להם כי היה בישראל.

■ אן פולארד בראיון לטלוויזיה הישראלית: חוויה טראומטית של טובע המושיט ידו לעזרה. „האנשים שהבטיחו לעזור לנו בעת צרה הם שנתנו את ההוראה לגרש אותנו"

2,500 דולר לחודש, שקיבל במהלך 18 חודשי הריגול שלו עבור ישראל.

ג'ונתן פולארד עבר כמה שלבים של חשיפה [illegible] נעצר על ידי סוכני האפ.בי.איי. בשלב הראשון, ניסה ככל הנראה להעלים את העובדה כי ריגל למען ישראל. להיפך, הוא ואשתו, כנראה על פי תיאום מראש, ניסו ליצור את הרושם כי [illegible] מידע סודי, תמורת כסף, לא רק לישראל אלא גם לפאקיסטאן ולסין העממית. אן פולארד סיפרה לאחת מחברותיה כי היא עומדת לגשת לשגרירות הסינית בוושינגטון ולהציע להם למכירה מסמכים סודיים.

אולם סיפור זה לא החזיק מעמד זמן רב. אחרי שנעצרו גילו ג'ונתן ואן פולארד – שהכירו זה את זה בשנת 1981 ונישאו רק חמישה חודשים לפני שנעצרו – את רשימת מפעיליהם הישראליים.

תחילה הם ניסו להמעיט בחשיבותם של מפעיליהם. הם סיפרו כי עמדו בקשר עם אירית ארב, אזרחית ישראלית שעבדה בשגרירות ישראל בוושינגטון, שלביתה העבירו מסמכים סודיים כדי שתעתיקם. אחר־כך הודו כי עמדו בקשר גם עם הנספח המדעי בשגרירות ישראל בוושינגטון, יוסי יגור.

כאשר הודו בכך, כבר לא היו יוסי יגור ואירית ארב בארה"ב. הם ועוזר הנספח המדעי, אילן רביד, הוחזרו לישראל מיד אחרי מעצרם של בני הזוג פולארד.

הושגה הבנה חשאית

חשיפת זהותו של מי שהיה ממונה על המבצע, לא באה [illegible] הפולארדים. היא פוצצה דווקא בישראל, [illegible] זה אחרי שעיתונים בישראל [illegible] על פירסום, כביכול, ב„וושינגטון פוסט", [illegible] כי יועץ ראש הממשלה לשעבר למלחמה בטרור, רפאל איתן, הוא שגייס את בני הזוג פולארד והוא שהיה ממונה על הפעלתם.

הפירסום בעיתונים הישראליים המתמך על ידיעה שלא היתה אמורה להופיע ב„וושינגטון פוסט", ברגע האחרון נרתעו עורכי העיתון האמריקני מפירסום שמו של רפי איתן. אבל בישראל כבר פורסם כי האיש שהיה אחראי למבצע הוא רפי איתן.

בשלב זה הפך הסיפור מפרשה אמריקנית [illegible] ישראלית. ארה"ב תבעה מישראל לאפשר לה לחקור את רפי איתן ואת הדיפלומטים הישראליים שקיבלו את המידע הסודי מידי פולארד בוושינגטון.

בניסיון כמעט נואש לכבות את הדליקה בטרם תתפשט ולהציל כל שניתן עוד להציל, הסכימה ממשלת ישראל כמעט לכל תביעות האמריקנים. תוך הבעות התנצלות והבטחות כי מדובר בסך הכל בתקלה מצד גורמים נמוכי־דרג, הסכימה ממשלת ישראל לאפשר לחוקרים אמריקנים לתשאל את הישראלים ששמותיהם אוזכרו בקשר לפרשת פולארד בישראל.

בשלב זה עדיין התנהלו המגעים בין ישראל לארה"ב בחשאי, ככל שניתן היה. הושגה הבנה חשאית למצוא סיום הולם לפרשה. ישראל הסכימה לפרק את לק"ם, לשכת הקשר המדעי במשרד הביטחון שרפי איתן עמד בראשה, ולסגור את ארבע הנספחויות הישראליות לענייני מדע בארה"ב. הושגה גם הבנה שישראל תנקוט בצעדים סמליים שיראו כהענשת האחראים להפעלתו של פולארד בריגול למען ישראל, ללא ידיעת הדרגים המדיניים.

ב־12 בדצמבר 1985, שלושה שבועות בלבד אחרי התפוצצות פרשת פולארד, הגיע לישראל צוות חקירה אמריקני מיוחד, בראשותו של השופט לשעבר, אברהם סופר. הצוות, שכלל סוכני אפ.בי.איי. שעסקו בחקירתו של פולארד, תישאל את רפי איתן, יוסי יגור ואילן רביד.

בעקבות החקירה נקטה ממשלת ישראל בצעד סמלי, והדיחה את רפי איתן מתפקידו כראש הלק"ם, שכבר פורק.

כאשר שב צוות החוקרים האמריקני לארה"ב, פירסם ה„סטייט דפרטמנט" הודעה, שממנה השתמע כי לפחות מבחינה הפוליטית נסגר תיק פולארד. ארה"ב קיבלה לידיה חזרה את העתקי המסמכים שקיבלה ישראל מידי פולארד, וישראל התחייבה להדריך את קהילת המודיעין שלה בתקיפות, כדי למנוע ניסיונות ריגול ישראליים בארה"ב בעתיד.

לאור זאת נראה היה, כי ניתן לחדש את „ירח הדבש" בין שתי המדינות. במציאות, כפי שהסתבר מאוחר יותר, זה גם מה שאירע. ארה"ב וישראל שקעו יחד עמוק יותר בבוץ האיראני, ואילו פרשת פולארד ירדה מהכותרות. נדמה היה שתישכח.

בחודשים הבאים נחקר ג'ונתן פולארד כמעט ללא הפסק על ידי חוקרי האפ.בי.איי, קציני ביון של הצי האמריקני ואנשי התביעה הכללית במשרד המשפטים. את חלק מהחוקרים לא עניינו הסיכומים שהושגו בין ממשלת ישראל למשרד החוץ האמריקני ובין הבית הלבן, בקשר לארגעת הפרשה. חלק מאנשי משרד המשפטים האמריקני ראו בפרשה אפשרות לנגח את משרד החוץ.

בראש החקירה ניצב התובע הפדראלי המחוזי של וושינגטון, ג'וזף דיג'נובה, משפטן תקיף ונמרץ, הנושא עיניים לקאריירה פוליטית, שלפי טענת כמה ממנהיגי יהדות ארה"ב ראה בפרשת פולארד אירוע העשוי לעלות את יוקרתו ולקדם את הקאריירה שלו.

פולארד נפל בפח

לקראת הגשת כתב האישום נגד פולארד ורעייתו, ניסו אנשיו של דיג'נובה לשכנע את פולארד להסכים להגיע עמם לעיסקת טיעון. תמורת מסירת כל הידוע לו בפרשה והודאתו באישומים שיוגשו נגדו, הבטיחו לו אנשי התביעה כי הם לא יתבעו בבית המשפט לגזור עליו את העונש המירבי הקבוע בחוק לעבירת ריגול – מאסר עולם. יתרה מזאת, הם הבטיחו לו שאפילו לא יבקשו מהשופט עונש מאסר נקוב בשנים. הם רק יבקשו להטיל עליו „עונש משמעותי" בהתאם לחומרת העבירה אותה עבר.

תמורת זאת, תבעו מפולארד „ראשים" נוספים. הם דרשו לדעת שמות של מפעילים ישראליים נוספים, וביקשו מפולארד למסור רשימה של יהודים וארגונים יהודיים בארה"ב, שהיו קשורים, לדעתם, בפעילות הריגול הישראלית בארה"ב.

פולארד נפל בפח שהוטמן לו.

שמות של אישים וארגונים יהודיים לא יכול היה למסור לחוקריו, כיוון שלא היו כאלה. אולם תמורת עיסקת הטיעון, הסכים למסור לחוקרים שם נוסף, שאותו הסתיר מהם עד אז. היה זה שמו של אלוף־משנה אביאם סלע, האיש ש„גייס", על פי דברי פולארד ומשרד המשפטים האמריקני, את פולארד לשרת כמרגל ישראלי בארה"ב.

בכתב האישום נאמר, כי בתחילת קיץ 1984 נפגשו פולארד וסלע לראשונה. סלע סיים אז את לימודיו לתואר השני באוניברסיטת ניו־יורק. „במהלך הפגישה", נאמר בכתב האישום, „הודיע פולארד לסלע שהוא מעוניין לעבוד כסוכן של ממשלת ישראל כדי לספק מידע מסווג ומסמכים בתחומים של ארה"ב לישראל. הוא סיפר לסלע שיש לו גישה למידע טכנולוגי ותקשורתי העשוי לחזק את בטחונה של ישראל. השניים החליטו על שיטת צופן המבוססת על האל"ף־בי"ת העברי, בה השתמש סלע כדי להתקשר עם פולארד, שהמתין לו בטלפונים ציבוריים בוושינגטון. זמן קצר לאחר מכן, העביר פולארד לסלע מיסמכים מסווגים. סלע הבטיח לו תשלום".

איזכור שמו של אביאם סלע בכתב האישום, „גילה" אותו לראשונה גם למרבית אזרחי ישראל.

ה„ניו־יורק טיימס" טען כי סלע הוא הטייס שהוביל את מטוסי חיל האוויר הישראלי למשימת הפצצתו של הכור העיראקי. „סלע הוא גיבור", כתב העתון הניו־יורקי. „הוא אישית אחראי להצלת חייהם של מיליונים, שכן אם היו העיראקים מצליחים להרכיב פצצה גרעינית, היתה טהרן נמחקת מעל פני האדמה, ומיליוני תושביה היו נהרגים".

בעקבות הגשת כתב האישום ביקשו אנשי משרד המשפטים האמריקני לחקור גם את סלע, כפי שנחקרו רפי איתן ויוסי יגור. בפגישה בדרג בכיר בין נציגים ישראליים לראשי משרד המשפטים האמריקני, בה נטלו חלק שגריר ישראל בוושינגטון, מאיר רוזן, שר המשפטים לשעבר חיים צדוק ועו"ד רם כספי, ניסתה ישראל למצוא דרך להרגיע שוב את הפרשה שהתלקחה מחדש. האמריקנים איימו להגיש כתב־אישום נגד סלע. הם היו מוכנים לוותר על כך רק אם יאופשר להם לחקור אותו.

ראשי מערכת הביטחון בישראל סירבו לאפשר לסלע להיחקר. הם גם התעלמו מההבטחה שניתנה בשעתו לאמריקנים – עוד לפני שנודעה מעורבותו של סלע בפרשה – שלא לקדם אנשים שהיו קשורים בפרשת הריגול של פולארד.

התוצאות נראו השבוע. יום לפני גזירת דינו של פולארד, הוגש כתב־אישום נגד אביאם סלע באשמות של קשירת קשר לריגול בארה"ב.

עדיין אוהב את ישראל

כל ההוכחות שבידי התביעה האמריקנית בפרשה זו באו ממקור אחד: מפיהם של ג'ונתן ואן פולארד. הם הסכימו לספר לחוקריהם בפרטי פרטים על כל פגישותיהם עם סלע, אחרי שמסרו את שמו בסוף כמעט שבעה חודשים מיום שנעצרו. הם גם גילו שאביאם סלע היה בוושינגטון ב־18 בנובמבר 1985, כשהתעורר החשד הראשון שפולארד מרגל. בני הזוג פולארד נפגשו עמו, והוא שהזהיר אותם, לדבריהם, איך לחמוק ממעקב האפ.בי.איי.

בתצהיר שהוגש בשבוע שעבר לבית המשפט סיבך ג'ונתן פולארד את סלע בפרשה עוד יותר מכפי שהיה מסובך קודם.

(המשך בעמוד 18)

פולארד: יחסים במשבר

פרשת פולארד לא באה לקיצה. מעורבותו של אביאם סלע תמשיך, כנראה, להרעיל את האווירה. יחסי ישראל-ארה"ב לא יחזרו לקדמותם

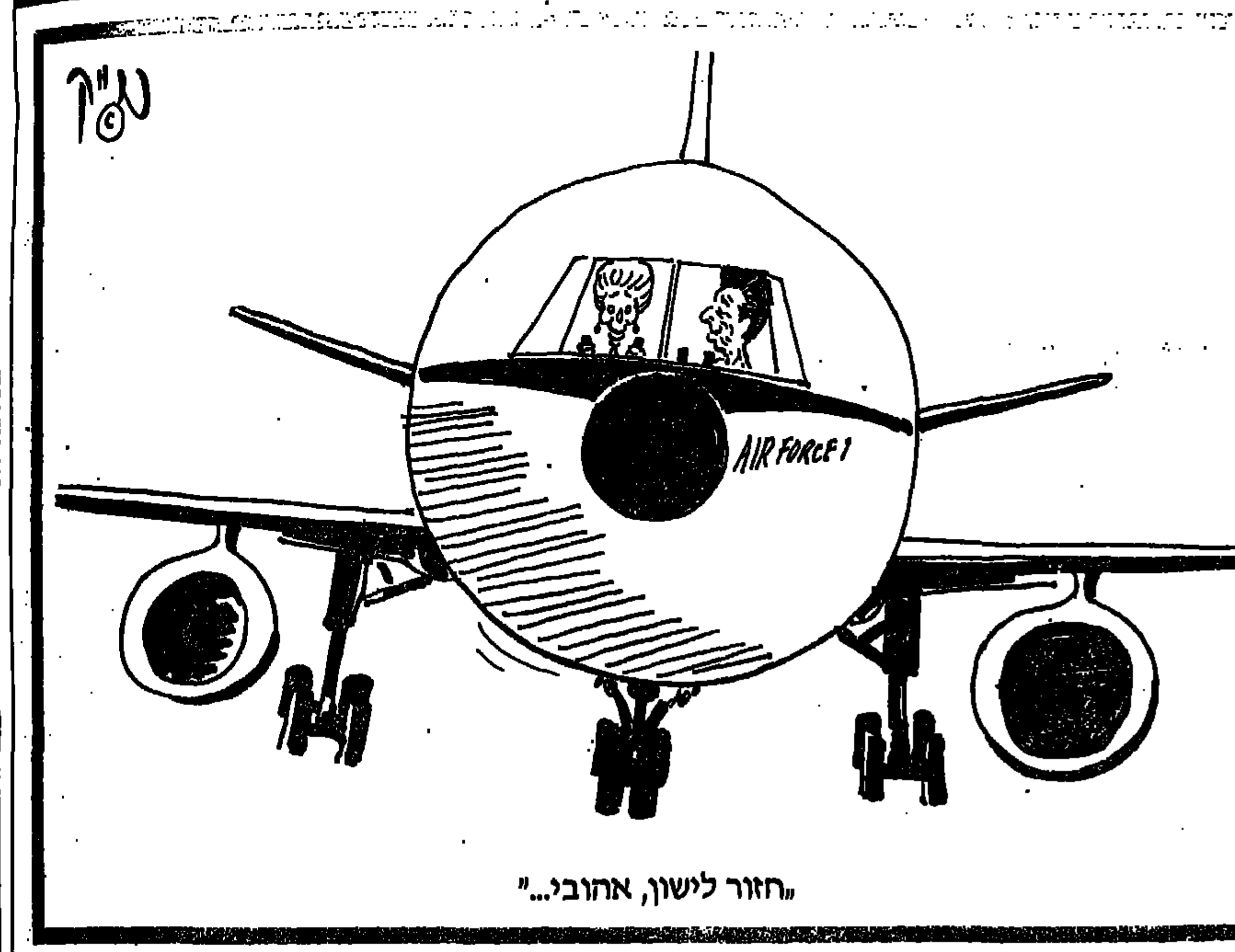

„חזור לישון, אהובי...”

מאת אראל גינאי, שליחנו לוושינגטון

הנשיא רייגן החל להתאושש מעט מאז פירסום הדו"ח הקטלני של ועדת טאוור. זה היה בזכות ראש-הסגל החדש של הבית הלבן, בזכות אשתו ננסי, ובאורח פאראדוכסלי גם בזכות הצהרותיו של המנהיג הסובייטי גורבצ'וב. בנאומו ביום ד' השבוע הוא הודה לראשונה, כי עשה מישגים, הבטיח ללמוד את הלקחים וליזום „פתיחה חדשה”. אם יצליח, יציל משהו משתי השנים האחרונות של נשיאותו, אם כי קסמו המיוחד אבד לו לעד.

כמעט באותה שעה שבה נאם על מימצאי דו"ח

היכונו לשנתיים קשות

טאוור – דו"ח שסימן נקודת-שפל ביחסי ארה"ב-ישראל – הלכו יחסים אלה והידרדרו בגלל פרשת פולארד וסלע, בגלל תצהיר-וויינברגר, בגלל היעדר-הבנה משווע על אופן ניהול העניינים באמריקה מצד חוגים ישראליים בכירים.

שיתוף פעולה „סלקטיבי”

יתכן, שהיחסים בין שתי המדינות ישוקמו לבסוף, כשם שיתכן שגם נשיאותו של רייגן תשוקם – אך העניינים לעולם לא יהיו עוד כפי שהיו. אשר לנשיא, אנשים באמריקה ואירופה מטילים עתה ספק בכושר מנהיגותו והוא איבד את הנכס העיקרי שהיה לו האמינות.

ואשר ליחסי ארה"ב-ישראל, הם לא יוכלו לחזור לקדמותם שעה שפולארד – שמסירותו לישראל אינה מוטלת בספק – ייאנק שנים רבות בכלא, כאילו גרם לביטחונה של ארה"ב נזק שווה-ערך לזה של מרגלים סובייטיים; ובשעה ששר ההגנה של ארה"ב מצהיר, כי מידע המועבר לישראל, עלול להימסר בסופו של דבר לאויבי ארה"ב.

היחסים לא יוכלו לחזור לקדמותם, שעה שארה"ב סבורה, כי פרשת-פולארד טרם באה לסיומה ומאשימה את ישראל, כי שיתוף הפעולה שלה בחקירת הפרשה היה „סלקטיבי”, והיא מבקשת להעמיד לדין בארה"ב קצין ישראלי בכיר, שישראל מעוניינת לקדמו בתפקיד ובדרגה. מסבכת את העניינים עוד יותר כוונתו של הנשיא רייגן ליזום „פתיחה חדשה” עם צוות חדש, שאינו מבטיח גדולות ונצורות לגבי עתיד שיתוף הפעולה ההדוק בין ארה"ב וישראל.

ראש הסגל החדש, הווארד בייקר, הוא בבחינת שיפור איכותי לעומת דונלד רגאן, אך יחסו של היועץ החדש לביטחון לאומי, פרנק קרלוצ'י, כלפי ישראל צונן למדי ואילו מועמדו החדש של רייגן לראשות סוכנות-הביון המרכזית, וויליאם וובסטר, מילא תפקיד אישי חשוב, כראש „לישכת החקירות הפדרלית” בפרשת-פולארד, ובכמה מהצהרותיו על הפעילות הישראלית בארה"ב יש כדי להדאיג.

כל זה מחזק את הרושם, כי בשנתיים האחרונות של נשיאות-רייגן, היחסים הישראליים-אמריקניים לא יהיו במיטבם, אם-כי הרבה תלוי, כמובן, במה שיקרה בוושינגטון ובמה שתעשה ישראל ב-22 החודשים הבאים.

עצלן או סנילי

בשבוע שחלף מאז פירסום דו"ח-טאוור התחוללה מהפכה בבית הלבן. ננסי רייגן הצליחה לבסוף לסלק את ראש הסגל דונלד רגאן, שבמקומו נתמנה הסנאטור לשעבר הווארד בייקר, ומינויו זכה – כך נדמה – להסכמה כללית. בעקבותיו השתפרו באורח דראמטי יחסי הבית הלבן עם הקונגרס. אך חלקה של ננסי בשינוי יצר סכנה חדשה לרייגן: הוא הגביר את התחושה, שהנשיא סביל ואשתו ועוזריו מפעילים אותו לפי רצונם.

כדי להפריך רושם זה, מסר השבוע רייגן הנחיות תקיפות לאנשי צוותו, לראשונה מאז נובמבר פגש את העיתונות, הגיב בחיוב על הצעותיו החדשות של גורבצ'וב בענייני פירוק הנשק. גם אמצעים נוספים, שהנשיא הבטיח לנקוט, נועדו להוכיח, כי אין הוא „עצלן אינטלקטואלי” – מטבע-לשון מנומסת, שפירושה המעשי הוא, כי הנשיא סנילי.

ואולם אין ספק, כי הקונגרס והציבור ירצו לראות יותר מאשר סתם הודאה בשגיאות בעבר והבטחות ליוזמות ולפעילות בעתיד. אם הנשיא יטול לידיו את המושכות, עשויות להיות לכך השלכות חיוביות מאוד על ישראל, מאחר שתגובותיו הטבעיות הן פרו-ישראליות ובניגוד לשר ההגנה שלו, אין הוא סבור, שישראל חזקה מסכנת את השלום במזרח התיכון.

(אגב, לא מן הנמנע, שכוונתו הסמוייה של וויינברגר בטענתו, כי נאמנותו של פולארד לישראל היתה חזקה מנאמנותו לארה"ב, היתה להזהיר יהודים המכהנים בתפקידים רגישים בוושינגטון).

מה שקרה, מן הדין שיעורר גם בישראל חשבון-נפש. נניח, כי מיבצע-פולארד אכן התנהל בלי אישור מוסמך – בניגוד לטענותיו המשכנעות למדי של פולארד עצמו. במקרה זה היה צריך „לשחק את המשחק” כהלכה.

אם הממשלה הבטיחה, שהאחראים לפעולה בלתי-מוסמכת זו יתנו את הדין, הרי אין למנות את אחד האחראים הראשיים ליו"ר של אחת החברות הממשלתיות הגדולות. מינוי זה היכה בהלם את האמריקנים ועורר בהם תחושה, שישראל פשוט מתעלמת מן האמריקנים ולא איכפת לה, מה הם חושבים; ולאחר ששמו של אביאם סלע הוזכר בקשר עם פרשת פולארד, מן הדין היה לעכב לפחות עד גמר משפטו של פולארד את קידומו בדרגה או בתפקיד.

האדם שבישל את הדייסה

המנהיגים הישראליים, שביקרו בוושינגטון ב-15 החודשים האחרונים, כולם השתבחו בכך, שלא הוצגו להם שאלות כלשהן על פרשת-פולארד וקיוו, מעשה בת-יענה, כי הפרשה תיעלם איכשהו, אם יטמינו את ראשם בחול. אילו בחנו את העניין כראוי, ייתכן שהיו מיטיבים לטפל בפרשה.

עתה יושב פולארד בכלא והתובע די ג'נובה הביע תקווה, כי „לעולם לא יראה את אור היום”.

פרשת פולארד לא באה לקיצה והעניין של אביאם סלע ירעיל את יחסי שתי המדינות זמן רב למדי, שכן אין מסתמן באופק שום פתרון, היכול להשביע את רצון שתי המדינות.

מעניין, מה חושב בליבו האדם, שבישל את הדייסה הזאת, שעה שהוא יושב בכורסה הנוחה של מנכ"ל חברה ממשלתית גדולה?

הבה נקווה, שכמו כל הישראלים שנכחו שלשום בבית-המשפט, הוא חש לא רק רחמים, אלא גם בושה, שעה שאן פולארד, בשומעה את גזר הדין, הזדעקה והתמוטטה כורעת בעלה, אשר – ככלות הכל – עלה על דרך-הריגול האומללה ברצונו לעזור לישראל.

מינימום פרס ראשון
בשבוע מיליון ומאתיים אלף ש"ח
סה"כ הפרסים 2,700,000 ש"ח
לוטו
כפוף לאישורים

רב-אלוף משה לוי: לסיים בשקט – ולראות אם, מה ואיך

חשבון-הנפש של הרמטכ"ל הפורש בעוד פחות מחודשיים ● על אביאם סלע: „הוא לא רק מפקד מוכשר ובעל ניסיון; הוא נידבך בבנין הכוח והעוצמה של חיל-האוויר” ● על היורש: „לא הלכתי אל ראש-הממשלה אחרי ההחלטה אלא לפניה; בירכתי את דן בכל הכנות” ● על לבנון: „אין מה לדבר על יציאתנו מאזור הביטחון” ● על השטחים: „בכל פעם שחייל שלנו קשור עם אזרחים, זה רע” ● על ה„לביא”: „לא על חשבון הקיים” ● על העתיד: „גם בשנת 2000 לא הכל יהיה שונה מבחינה צבאית”

מאת ישעיהו בן-פורת

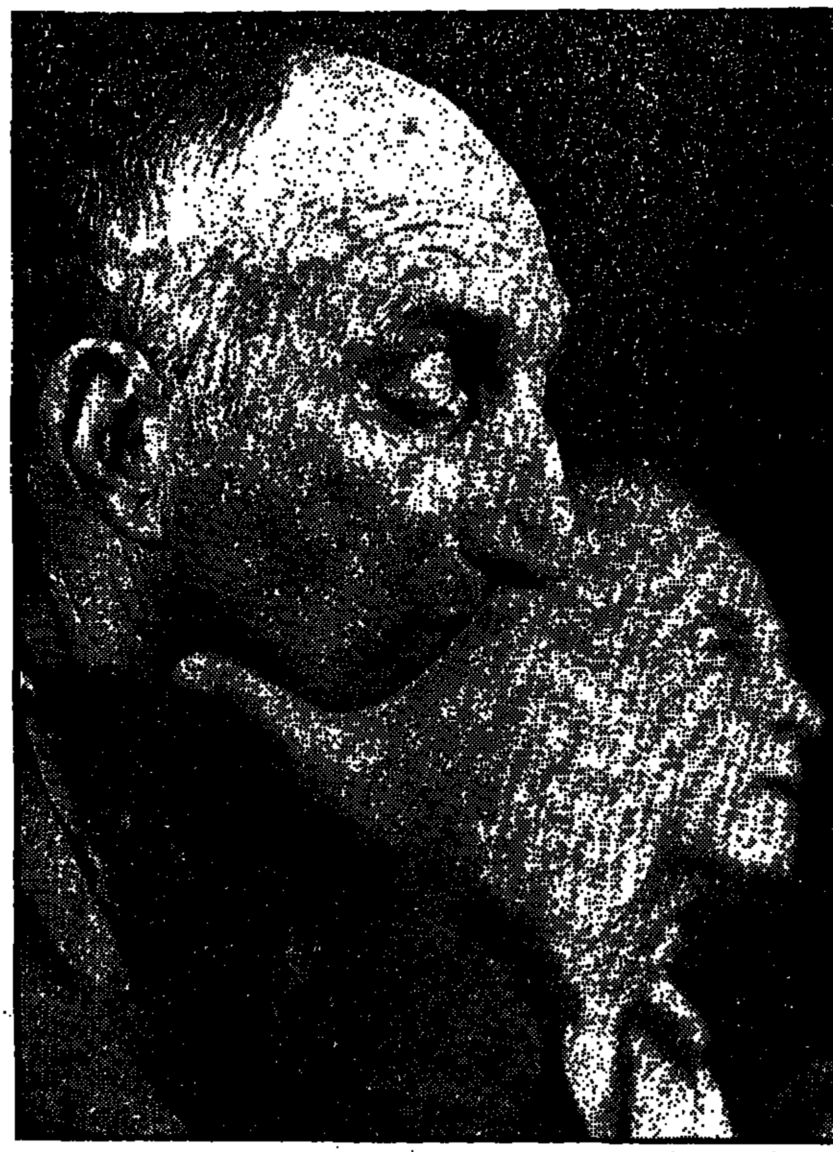
■ רב-אלוף משה לוי: האכזבה אינה ניכרת

בניגוד למה ששיערתי, רב-אלוף משה לוי, הרמטכ"ל היוצא בעוד פחות מחודשיים – רחוק מלהיות שרוי במצב-רוח מדוכדך. בכל שיכולתי לחוש, איננו מרגיש „דפוק” או מתוסכל. בסתר ליבו – הוא לא יודה בזה – אולי קיווה לקבל הארכה של שנה, והרי כבר היו דברים מעולם. אבל לא הפעם. וככל הנראה, אומרים, גם לא בעתיד. מעתה, מסתבר, הרמטכ"לים יכהנו קדנציות קבועות מראש, כמו בנשיאות ארה"ב, ואולי אף פחות מזה.

רב-אלוף משה לוי לא זכה איפוא לשנה חמישית. האכזבה, אם ישנה, לא ניכרת בפניו. הוא נינוח ומשרה נינוחות. מתרווח בכורסתו, משיר מבט, השיחה קולחת. יש תשובה על כל שאלה.

מינויו של אלוף-משנה אביאם סלע לתפקיד בכיר בחיל-האוויר, שהיכה גלים אצלנו ועורר מורת-רוח ומחאה חריפה בארה"ב, עלה כמובן במהלך השיחה עם הרמטכ"ל. לא אומר שהוא התלהב לדון בנושא, לא כל שכן כשהיה ברור לו כי מה שיאמר יגיע לידיעת הציבור.

אנסה לתמצת את דבריו, שהנסתר בהם, או המסתתר מאחוריהם, רב יותר ממה שהם מגלים.

למסלול קבלת ההחלטות המוכר לו היטב, אומר הרמטכ"ל, נתוסף עתה עוד היבט קשה, ומורכב באמת. מדוע? מפני שמצד אחד הרמטכ"ל מכיר ומעריך כראוי את העוצמה וההיקף של שיתוף הפעולה עם ארה"ב בכלל, ועם הצבא האמריקני בפרט. שיתוף בכל התחומים ובמיוחד בין שני חילות האוויר, שהתפתח והתרחב בשנות כהונתו של משה לוי.

אך מצד שני, מסביר הרמטכ"ל, „אביאם סלע חשוב לחיל-האוויר ולצה"ל לא רק כמפקד מוכשר ובעל ניסיון, אלא כנידבך, פשוטו כמשמעו, בבנין הכוח והעוצמה, המתגלמים בחיל-האוויר בשילוב הנבון בין כישרון ויכולת האדם לטיב המטוס המשמש בידיו”.

זה כל ההבדל

משה לוי איננו דברן גדול, אינו מחפש ניסוחים מתוחכמים, לשון המליצה ממנו והלאה. לעתים, כמעט בהיסח הדעת, הוא נשמע כמי שמדבר לעצמו. פה ושם יודה בחיוך מתנצל שהוא יודע שהתשובה על שאלה מסויימת היתה „מגומגמת”: אבל „לא אני מגמגם, העניין מגומגם. מה לעשות”. למשל, המצב בלבנון לפני, לא כל שכן אחרי כניסת הצבא הסורי. או, למשל, סוגיית ה„לביא”. להשכילך, שלדעת הרמטכ"ל אלו בעיות „לא גמורות, לא סגורות” בלשונו המתוסססת.

„לא מאושר” היא לשון המעטה לתיאור יחסו של הרמטכ"ל היוצא אל ההיבט הציבורי שנלווה לבחירת יורשו. התיקשורת, כן, שוב התיקשורת, מאוד לא דייקה, לדעתו, בפירסומים סביב פרשת המינוי. כך, למשל, יאמר, נכתב שהוא, הרמטכ"ל, הלך אל ראש-הממשלה א ח ר י שהפור נפל ואחרי שכבר מונה דן שומרון. „לא היו דברים מעולם, נקודה”, הוא קובע. אומנם כן, הוא היה אצל ראש-הממשלה, ואמר מה שאמר בקשר למינוי הרמטכ"ל הבא. אבל זה היה ל פ נ י שנפלה ההכרעה, וזה כל ההבדל: „אם יש לי מה לומר, חובתי לומר, רק לפני, כמובן לא אחרי”.

התעורר הרושם, אני מעיר, שדעת הרמטכ"ל לא התקבלה. משמע? הוא שואל. משמע, אני עונה, שהיה לך מועמד אחר, אמיר דרורי. מנין לך? הוא מקשה. מן התיקשורת, אני מודה. אתה רואה, הכל שמועות, הוא מטיח. קיצורו של דבר: כל מינוי, בין של מח"ט בין של רמטכ"ל, יש בו היבט סובייקטיבי, ולא יכול להיות אחרת. אך מינויים אלה חייבים להיעשות על-ידי מי שממונים על כך, בדרג הצבאי והמדיני המתאימים. „בכל מיקרה, לא טוב כשהולכים ומפשיטים את האיש הנוגע לעניין ברחוב. ואי-אפשר למנות רמטכ"ל בדיון ציבורי פתוח”.

בין כה וכה, רב-אלוף משה לוי נשמע אמין מאוד כשהוא מרגיש שאין לו שום בעיות. אחרי שהדרג המוסמך מינה את דן שומרון: „בירכתי את דן בכל הכנות ובכל הכרת האחריות שרובצת על התפקיד הזה, ואני מתכוון לזה, אצלי זה לא איזה טריק. אנחנו עוסקים בביטחון ישראל ולא במיפעל לייצור מכנסיים”.

עד הרגע האחרון

האם אחרי המינוי, הרמטכ"ל היוצא ישן בשקט? תראה, הוא יאמר בנימה של וידוי שאינו משתמע לשתי פנים, בביטחון אתה לעולם לא חי על מי-מנוחות, ולעולם אינך יכול להיות רגוע ושקט. ואם כוונת השאלה היתה למצפון של הרמטכ"ל במבט לאחור, על מה שעשה או לא עשה, התשובה היא: „עשיתי כמיטב יכולתי כדי שנהיה יותר חזקים ויותר משתמשים בכושר ההרתעה מאשר בכושר הביצוע”.

ומה הלאה, אחרי שמשה לוי יסיר את המדים? צבא זה צבא. עד הרגע האחרון, נקודה, הוא אומר כמסרב להיכנס לספקולציה כן או לא פוליטיקה. „רוצה לסיים את התפקיד בשקט, ולראות אם, מה ואיך”.

במבט לאחור, הרמטכ"ל שמעיד על עצמו כי היה בנהון „מליץ-יושר”, שבע-רצון מבינוי אזור הביטחון בדרום-לבנון, שלדעתו הצדיק את עצמו מעבר לציפיות שהוא עצמו תלה בו. לא, הוא חוזר ומרגיש, צה"ל אולי נחלש, אך בשום אופן לא התמוטט. הוא עמד במצבים קשים, וזה חייב שינוי בגיבוי שניתן לו על-ידי צה"ל. „זה אינו מתבטא ביותר כוח, אלא בפירוש ביותר גיבוי וביותר תשומת לב”. על יציבות, בכל הקשור ללבנון, אין כמובן על מה לדבר. משה לוי אינו משלה את עצמו וגם לא מנסה להשלות אותנו כשהוא קובע חד-משמעית: אין מה לדבר על יציאתנו מאזור הביטחון ועל החזרת כוחותינו לצד זה של הגבול. „אלא אם כן אתה רוצה שהביטחון לגבי משגב-עם יתחיל שם מהחצר של בית-הילדים. אם המשימה היא להגן, אתה זקוק לאיזשהו מרחב. אפשר גם להחליט לצאת, אבל אז אתה מפקיד את ההגנה בידי מי שאין לו על פניו הכושר להגן...”.

נימה שונה, מאוד מאופקת ועם יותר מקורטוב של ספקנות, מציינת את דברי הרמטכ"ל, כשהוא מהרהר כמו בינו לבין עצמו על מה שנעשה בשטחים, ומה שהשטחים עושים או עלולים לעשות לחייל הישראלי. כדאי להקשיב למונולוג, ולהרהר בדברים שנאמרו בשיקול דעת:

„יש אי-שקט. ובכל פעם שיש אי-שקט, אנחנו מנסים למצוא לזה סיבה ספציפית. הפעם, אולי מה שקורה בלבנון. יש שם, במחנות, בני המשפחות שלהם. ואנחנו גם יודעים בצורה החלטית שאי-השקט הפעם קיבל דחיפה ועידוד מגורמי אש"ף בחוץ. סיבה נוספת, אולי לא מבוטלת, הרצון להפגין את שלילת ההנחה, הרווחת אצלנו, שהגורם הירדני נעשה עכשיו יותר דומיננטי. אבל מעל לכל אסור לשכוח שיש שם דור שגדל בתוך הכיבוש. ילידי 67 הם היום בני עשרים. והעובדה הזאת היא בסיסית, והייתי אומר בסיסית יותר מכל הגורמים הספציפיים המתחלפים. אין שם רבים שמקבלים את הישיבה שלנו כדבר רצוי.

„ומה שזה עושה לנו? זה עושה רע. כל פעם שחייל שלנו קשור במשהו עם אזרחים, זה רע. זה היה רע בלבנון, וזה רע בשטחים. העירוב של צה"ל עם אוכלוסיה אזרחית, זה רע, גם אם לכאורה

(המשך בעמוד 26)

מינימום פרס ראשון
בשבוע מיליון ומאתיים אלף ש"ח
סה"כ הפרסים 2,700,000 ש"ח
לוטו
כפוף לאישורים

צועקת אל הקירות

מאת אורלי אזולאי כץ

הכניסה שלה לממשלה היתה בלתי נשכחת: שרי הממשלה, מימין ומשמאל, קמו מהכיסא ונהרו עליה כדי לנשק. מי שלא נישק, נאלץ למחרת להסביר בתיקשורת, למה לא פירגן לשושנה ארבלי אלמוזלינו, שרת הבריאות.

שלושה חודשים עברו מאז, ובמקום נשיקות סופגת שושנה מהלומות. בקול כמעט חסר

מהר מאד הפכו הנשיקות שקיבלה ארבלי אלמוזלינו, למכות. לא רק שהיא נלחמת בבריאות מידרדרת, אלא גם בממשלה אדישה, בראש ממשלה שראשו בוועידה. אפילו המפלגה שלה מזלזלת

אונים היא מקוננת על כך ששמיר לא מתחשב בה ונסים, בכלל, מתעלם מקיומה.

גברת הבריאות מאוכזבת מרה מחוסר העניין שמגלים השרים במערכת הבריאות המתמוטטת. בעיקר כואב לה בעניין שמיר וניסים. שושנה הרגישה כל השנים ששמיר דווקא מחבב אותה, אולי בגלל דעותיה הפוליטיות. עם נסים היתה לה הכנה עוד מתקופת כהונתה כיו"ר ועדת העבודה והרווחה בכנסת. חוץ מזה יש לה איתו גם מה שנקרא: „אחוות עיראקים".

ביום בו חזר שמיר ארצה מארה"ב, טילפנה אליו שושנה פעמים וביקשה שיעלה את הנושא בישיבת הממשלה. שמיר השיב, שעליו להתייעץ קודם עם נסים. שושנה רתחה. „עם כל הכבוד שיש לנושא הוועידה הבינלאומית", הטיחה, „אי־אפשר לדון בדברים שמחוץ לגדר כאשר הבית עולה בלהבות".

אחר־כך, במשך 12 ימים, שיגעה את המזכירות של נסים: „הוא לא יכול למצוא חצי שעה כדי לדבר איתי?" בסופו של דבר תפסה טרמפ על קיטר. מזכ"ל ההסתדרות הוזמן לשר האוצר, ושושנה הצטרפה אליו.

אבל מה שהמשיך להטריד אותה, הייתה, דווקא, השתיקה של שמיר. „איפה האחריות שלו", קוננה, „איך הוא מפקיר כך שרה".

שושנה ציפתה ששמיר ייחלץ אותה ממצוקתה, בדיוק כמו שפרס עשה לשר־הבריאות כשהוא היה ראש ממשלה. במקום זאת, שמעה את נסים מאיים להפעיל את בתי החולים באמצעות מתנדבים וחברות פרטיות. „מה הוא חושב לעצמו", התרעמה, „הוא מנהל המדינה, הוא עושה מה שהוא רוצה. אם כך, בשביל מה צריך בכלל שר בריאות?".

כשהבינה ששמיר ונסים מפקירים אותה לגורלה, הלכה אצל שרים ממפלגתה. „למה אתם שותקים בעניין הבריאות? למה לא שומעים אתכם בתיקשורת?". הם לא ענו לה.

אחר כך, בישיבת הממשלה האחרונה, כאשר עלה נושא הבריאות, העבירה למשה שחל פתק: „אולי תגיד משהו?". שחל לא השיב.

שושנה עדיין לא הרימה ידיים. היא עוד תגרור את שמיר ונסים למאבק הזה. מי שמכיר אותה ואת אופי מלחמותיה, מייעץ בימים אלה לשמיר ונסים, שלא לעשות לה יותר מדי בעיות. שושנה, היא לא מסוג האנשים שמתכוונים להרפות. ■

לא רוצה לשמוע תירוצים. אסתר ישראל, מנהיגת הקשישים מפרדס־חנה בפגישה עם שרת־הבריאות: „אני אלחם כמו בולגרית". (צילום: עמנואל אילן)

משחקים בברוגז

מאת רוני שקד

משבר או לא משבר, גם שמיר וגם פרס הסתובבו השבוע במצב רוח מרומם. „הוא סוס קרבות ותיק", אמרו העוזרים על שמיר, „כשריח אבק השריפה עולה באפו, בעניין שהוא בטוח בצידקתו, הוא מבסוט". על פרס אמרו בלישכתו: „הוויכוח העקרוני על השלום הפיח בו רוח חיים. במצרים הוא קיבל עידוד. הוא חזר לעצמו".

עליזים, עליזים, זה בפני זה, השניים לא התנצלו. שיחקו קצת את הברוגז והגבירו את המתח.

שמיר: „אין לי עניין אישי נגד פרס. אינני כועס עליו. אני רק תמה איך תלמידו של בן־גוריון, שהיה ידוע בגישתו הביטחונית האקטיביסטית, מוכן למכור פיתרון של הכנעת ישראל".

פרס שומר, גם הוא, על פרופיל נמוך: „אין זה תחביב פרטי שלי. לא אהבתי את הקמפניה הזאת נגדי. אבל אני לא מאשים את ראש הממשלה".

מי שניסה לתווך בין השניים, היה דווקא רבין. הוא עצמו לא מתלהב מרעיון הוועידה. ביום שלישי בבוקר בפורום „ראשי הממשלה", דנו השלושה בעניין אביאם סלע. רבין ישב בין שמיר לפרס. סביר להניח, שרבין אמר לשניים שרעיון הוועידה לא אקטואלי וחבל לבזבז אנרגיה על ויכוחי סרק.

אבל שמיר ופרס לא ייוותרו על המאבק. פרס אמר ש„יש עגלה ומי שרוצה שיעלה, ומי שלא רוצה שלא יעלה עליה", ושמיר אמר: „אם מישהו חושב שלא כדאי להמשיך הוא יכול להתפטר או לחתור לבחירות חדשות". ■

המערך ייצא לשטח

מתקפות הליכוד עושות משהו למערך. פתאום יש להם ביקורת עצמית נוקבת. בישיבת שרי המערך אמר השבוע פרס: „המפלגה צריכה להיות בשטח ולא ברחוב הירקון".

רבין: „צריך מתכנן, אין ראש מתכנן מול המערכת שהליכוד מפעיל".

אחר־כך רמז פרס על חולשת הנהגת המשמרת הצעירה: „לא אבקש מהמפלגה להקים את 'צעירי מפא"י' כדי שיגיבו". בהופעה בפני דור ההמשך של העבודה יצא נגד מזכיר המשמרת הצעירה, אפרים זינגר. בירברו, דווקא, על אמיר פרץ משדרות ואלי דיין מאשקלון: „הם אנשי שטח, ואחרים ממקדים פעילותם רק בתוך בנין 110 שברחוב הירקון".

בסופו של דבר הוחלט להתחיל להגיב במרץ מייד אחרי ועידת חרות. „יהיה חם לקראת אמצע אפריל", אומר שחל. ■

ישעיהו איתן וירמיהו ורדיגר

מאת גדעון רייכר

רפאל איתן, הרמטכ"ל לשעבר ומי שהנהיג צבאות למלחמה, דיבר השבוע בכנסת אל נוכח יציעים גדושי קהל על: שואה וקץ החזון הציוני...

אברהם ורדיגר, בקיא בפוסקים ראשונים ואחרונים, נזעק לפתע בצעקה צרודה והזהיר מעל הדוכן: „את העם הזה מובילים להרס המדינה... אנחנו נמצאים על סף התהום הפיסית והרוחנית".

מה מסעיר את השניים? ח"כ רפאל איתן, איבד את שלוותו וקור רוחו כאשר גילה, כי הבכירים באוניברסיטאות משתכרים שכר עתק. במהירות נרשם במזכירות הכנסת, והזהיר קבל המיקרופון: „הממשלה נוהגת הפקירות ברכוש ובכספי הציבור... בכירים נוטלים לעצמם ככל העולה על רוחם ואין די לסיפוק תאוות בצעם".

התאוות מדירה גם את מנוחתו של ח"כ אברהם ורדיגר. הוא צפה בטלוויזיה בתכנית „מבט שני" ומה ראה שם? שוד ושבר. „לא האמנתי למראה עיניו. היה שם צעיר הומוסכסואל עטוף טלית ותפילין, מנבל את פיו ומשתולל בתוך חבורת הומואים מדרדרים עד התהום". ובעיניים דומעות זעקו: „לאן הגענו רבותיי?"

שני נביאי זעם וחורבן התנבאו השבוע מעל דוכן הכנסת. רפול, רמטכ"ל לשעבר וורדיגר בקיא בפוסקים

ביטוייו של רפול לא היו רכים יותר: „יש אצלנו בממשלה שובל ארוך ובזבזני של עוזרים, יועצים ומנכ"לים כפולים, הכרוכים אחרי בעלי שררה, שטובת מפלגתם ומאווייהם האישיים עומדים מעל האינטרס הלאומי".

רפול, שבעבר נחשב לשתקן הבורר מילים בקפידה, אמר בשטף: „מה תלין הממשלה על אזרחיה הנאמנים, המביעים אכזבתם מהמדינה ויורדים, ונוטשים אותה?" והוא מסכם: „השלטון איננו אלא מערכת אטומה וסתומה, אשר במחדליו עלול לגרום חורבן, שואה וקץ החזון הציוני של מדינת ישראל".

גאולה כהן לא רוותה נחת מהדברים הללו. בעבר שימשה כיו"ר ועדת העלייה והקליטה של הכנסת וחזונה הציוני ורוד יותר. עימותים עם חבריה לסיעה אינם חסרים לה ועל כן התעטפה בשתיקה עמוקה. ■

שרת המקהלה

סגן השר, הח"כ רפאל פנחסי. החוויר מראנה. הוא גילה, כי כורסאתו הקבועה באולם המליאה הניצבת בגאון בשורה הראשונה הסמוכה לשולחן הממשלה, נתפסה על ידי חברו הבכיר ממנו וראש סיעתו.

שר הפנים לשעבר, יצחק פרץ, נטש את שולחן הממשלה ועבר לשבת בכורסה המכובדת ביותר של ארבעת חברי ש"ס.

„לאן אלך עכשיו?" קונן ח"כ פנחסי. הוא ביקש לשבת בשורה השנייה הפתוחה בחשיבותה, אבל כאן הודיעו לו נחרצות, גאולה כהן ורפאל איתן, כי הם אינם מוותרים על מקומם הנוח.

פנחסי, גם בכיר יותר וגם סגן שר, נאלץ לרדת לשפל השורה השלישית המרוחקת מאוד. כצר לו פנה הח"כ, אב לשבעה ילדים וסמל במילואים, ליו"ר ועדת הכנסת, ח"כ מיכה רייסר ותינה באוזניו את שיברון לבו.

רייסר השתדל אצל ח"כים אחרים מהשורה השנייה, אולם אלה מיאנו לוותר על הכורסא. המצב היה כלאחר יאוש, כאשר הופיעה הישועה. רוני מילוא, סגן שר במשרד ראש הממשלה, נחלץ להגנת שלמותה של הקואליציה. „אני מוכן לוותר", הצהיר מילוא ופרש ממקומו בצמרת השורה הראשונה לעבר הספסלים האחוריים.

שם, דחוק בין דוד רביב וגרשון שפט, הבין את גודל קורבנו. נחמה פורתה מצא בחיוך הרחב שהיה נסוך עתה על פניו של פנחסי, אשר התענג על מושבו המרופד החדש, ובימים אלה של טלטלה פוליטית אין זה עניין של מה בכך.

יעקבי: הפרו הסכם

מאת אורלי אזולאי כץ

במסדרונות מפלגת העבודה ציינו בימים האחרונים, כי יעקבי החל להתנהג באופן ממלכתי כדי שלא לאבד את הסיכוי ששמיר יחתום לו על המינוי בוושינגטון. אמרו, כי הוא יוצא נגד פרס ומתנגד להקדמת הבחירות כדי לשאת חן בעיני שמיר. היה אפילו מי שראה טעם לפגם בכך, שבעיצומו של משבר נסע שר הכלכלה והתכנון לקבל את פניו של שמיר בשדה התעופה, וזאת למרות שיחד עמו היו עוד שני שרים מהמערך.

גד יעקבי לא יהיה שגרירנו בוושינגטון. „לא ויתרתי על על האופציה להתמודד על ראשות הממשלה"

יעקבי הודף את הבקורות. הוא דיבר נגד בחירות כאשר המתין למינוי, והוא עדיין ממשיך להתנגד עכשיו, אחרי שהסתלק מהמרוץ. בעניין שדה התעופה, יעקבי החליט לקבל את פניו של שמיר, מטעמי נימוס. כך יעשה גם להבא. „אני לא מבין את אלה שחושבים שמדינה ניתן לנהל בצורה של חצרות" הוא משיב לביקורת.

השבוע, בשיחה בת שעה וחצי עם ראש הממשלה, הודיע יעקבי, כי הוא מסיר את מועמדותו. יעקבי הבין, כי בעת משבר פוליטי אין סיכוי שיקבל מינוי. הוא גם הבין, שאין סיכוי שהמשבר יחלוף, כי יש מי שמעוניין להעמיק אותו עוד יותר.

בראיון עימו ממתן יעקבי את הביקורת החריפה שיש לו על ראש מפלגתו בעניין הטיפול במינוי. עכשיו הוא מתכוון להתמסר לעבודתו הפוליטית ולהמשיך לטפח את תכניתו להתמודד על ראשות הממשלה.

האם הודעתך על חזרת המועמדות היא אקט של מחאה?

לא בהחלט לא. עשיתי זאת משתי סיבות: הגעתי למסקנה שבשנים הבאות מקומי בארץ, ובגלל ההשהיה הממושכת של קבלת ההחלטה בעניין השגריר. במידה מסויימת יש כאן הפרה של הסכם. נקבע כי עד ה־20 בינואר צריך להחליט על שגריר. בתפקיד השגריר ראיתי אתגר עצום. בניתי תכניות. אני מצטער שזה לא יצא לפועל, אבל אני בהחלט לא מתוסכל.

שמיר לא ניסה לעצור בעדך?

לפני ששמיר יצא לארצות הברית הוא טילפן אלי ואמר, שקיבל מפרס רשימת מועמדים לתפקיד השגריר. קצת הופתעתי שיש רשימה של מועמדים. שמיר אמר לי, כי בעיניו אני המועמד המועדף, אבל בגלל המשבר הפוליטי הוא לא יכול להכריע בנושא כל כך חשוב. הוא ביקש ממני להמתין וכך עשיתי. גם בשיחה השבוע הוא חזר על בקשתו. אמר, שיתכן והרוחות ירגעו ואז ניתן יהיה לקבל החלטה בתנאים רגועים ונורמליים. השבתי שאין לאיש אומדן כמה זמן יארך המשבר. אינני יכול להמשיך בעידן של אי הוודאות.

הסתבכות במינוי נגרמה לא במעט בגלל מפלגתך. פרס הגיש באיחור רב את רשימת המועמדים לשמיר.

הצטערתי על כל תהליכי ההשהיה. מדובר כאן בנושא ממלכתי מרכזי ובמועמד לא רגיל. מעולם לא התמנה שר לתפקיד שגריר.

יש בך כעס על שמעון פרס שהיה שותף לתהליך?

אין בליבי כעס על איש. בכנות ובמלוא גילוי הלב. הכל שכך והתרחשו הדברים, אבל אני מותח קו. עברתי תקופה של מתח אישי רב. נערכתי לתפקיד הבא. יצחק רבין עזר לי בכך מאוד. עכשיו אני חושב על עתידי. יש לי מלאכה רבה בתפקידי כשר וכחבר קבינט כלכלי, וגם לא ויתרתי על על האופציה להתמודד על ראשות הממשלה. ■

גם בר־לב הגיע השבוע לברית של סויסה, הנכד. לא סתם הגיע, אלא התכבד בסנדקות. „אבא שלי", התוודה בפני המארח, „גם הוא היה מוזמן לפעמים להיות סנדק בבריתות". חוץ מבר־לב הגיעו לברית עוד 250 מוזמנים, ביניהם, ניצב גבי אמיר וניצב משנה אסף חפץ, וראש עיריית רחובות, יחזקאל חרמלך וראשי מועצות שכנות למזכרת בתיה. מי לא הוזמן לברית בינבה? אנשי השב"ס, כמובן. סוויסה: „לא רציתי שירגישו חובה לבוא, שיבוא מי שמרגיש צורך לבוא". אגב, לקטן קוראים, רפי. (יהודית יחזקאלי. צילום: חיים זיו)

הולך לישון עם קופמן, קם עם קופמן

מאת בינה ברזל

יו"ר הנהלת הקואליצייה, חיים קופמן, מדיר שינה מעיניו של פרס. השבוע, סיפרו, תקף אותו פרס בישיבת הסיעה. „איזה גיבוי אני מקבל מהסיעה", שאל פרס, „קופמן יורד עלי, אני קם עם קופמן והולך לישון עם קופמן".

אבל, כזה זה לא נגמר. באותו יום תפס פרס את קופמן בכניסה לאולם מליאת הכנסת והתפתח הדיאלוג הבא: פרס: „מדוע אתה משמיץ אותי. מדוע אתה מדבר כל הזמן על עניין השעון ועל ארבעה וחצי מיליון דולר שהמערך צריך להחזיר"

קופמן: „לגבי השעון לא תמצא מלה אחת שאי פעם הזכרתי. לגבי הכסף, זה בדיוק שנים וחצי מיליון דולר".

פרס: „600 אלף דולר קיבלנו תרומה".

קופמן: „אבל יש עוד מיליון ו־900 אלף דולר ש'יחד' קיבלו. זה שנים וחצי מיליון דולר שמפלגת העבודה צריכה להחזיר לקיבוצים".

פרס: „אתה אומר בכל מקום שאני מתוסכל"

קופמן: „שמעון, ההתנהגות שלך לא נאותה. לא המתנת לראש הממשלה שחזר משליחות בוושינגטון ויצאת למצריים בדיוק כמה שעות לפני שנחת".

פרס: „ארבע פעמים בעבר חזרתי מחו"ל ושמיר לא היה בארץ, זה היה בסדר?"

קופמן: „זה היה בתיאום ובידיעה מלאה ולא היה מדובר על מספר שעות".

פרס: „מנין אתה יודע שזה לא מתואם?"

היחסים המעורערים בין המערך לליכוד מביאים, לעיתים, לחילופי דברים קשים. השבוע במסדרון נשמעו פרס וקופמן

קופמן: „הייתי בארה"ב, שוחחתי עם פמליית שמיר והם אמרו לי, שאתה עושה זאת למגינת לבו של ראש הממשלה."

בשלב זה, מספרים, הסתובב פרס בכעס ונכנס לאולם המליאה.

לא להרגיז את חוסיין

הצעתו של מיכאל איתן להכריז על ירדן כעל מדינה פלשתינאית, מתעכבת. לאיתן, אגב, יש נימוקים כבדים להצעתו בעתיד, הוא אומר, לא יוכלו הפלשתינאים להציג עצמם כעם ללא מדינה.

אלא שבליכוד חוששים להרגיז את המלך חוסיין, ואיתן נשלח לקבל את אישורו של שמיר.

השתגעתם, נבהל איתן, דבר כזה להביא לשמיר? ביום שהסיעה התעקשה, העלה איתן את הנושא בישיבה בה השתתף שמיר. מה דעתך, שאל את ראש הממשלה. שמיר התעלם.

ההצעה הזו הרגיזה גם את שומרי שתי גדותיו של הירדן. ח"כ מאיר כהן אבידור, כבר הודיע שאם איתן יתעקש על הצעתו, יעלה הוא, אבידור, הצעה פרטית משלו. ההצעה תקבע, כי ירדן היא חלק מארץ ישראל השלמה. ■

ובא לציון גואל, אולי דרך השבת. ומה עוד יכול לגשר על פני חילוקי הדיעות בעולם החרדי, אם לא השבת. „הוועדה למען השבת" התכנסה השבוע במלון „שרתון" בתל אביב. זה לצד זה ישבו המחותנים מש"ס ומאגודת ישראל, ודיברו בשיבחה של מלכה. „שקולה כנגד כל המצוות", הכריז אברהם שפירא מעל כפית מוס שוקולד, קרא לצאת במיתקפה על שמירתה ושילשל לקופה 10 אלפים דולר. לצורך העניין התאחדו גם הרב שך והרבי מגור, פתחו כיסם ותרמו אלף דולר כל אחד. רק שר הפנים לשעבר, יצחק פרץ, ישב מבוייש. מה לעשות, שלרב אין עדיין ממעלי שטיחים. (רמי נאורי. צילום: חיים זיו)

יומן אמריקני

מאת אהרון בכר, ניו־יורק

THE TALK OF THE TOWN

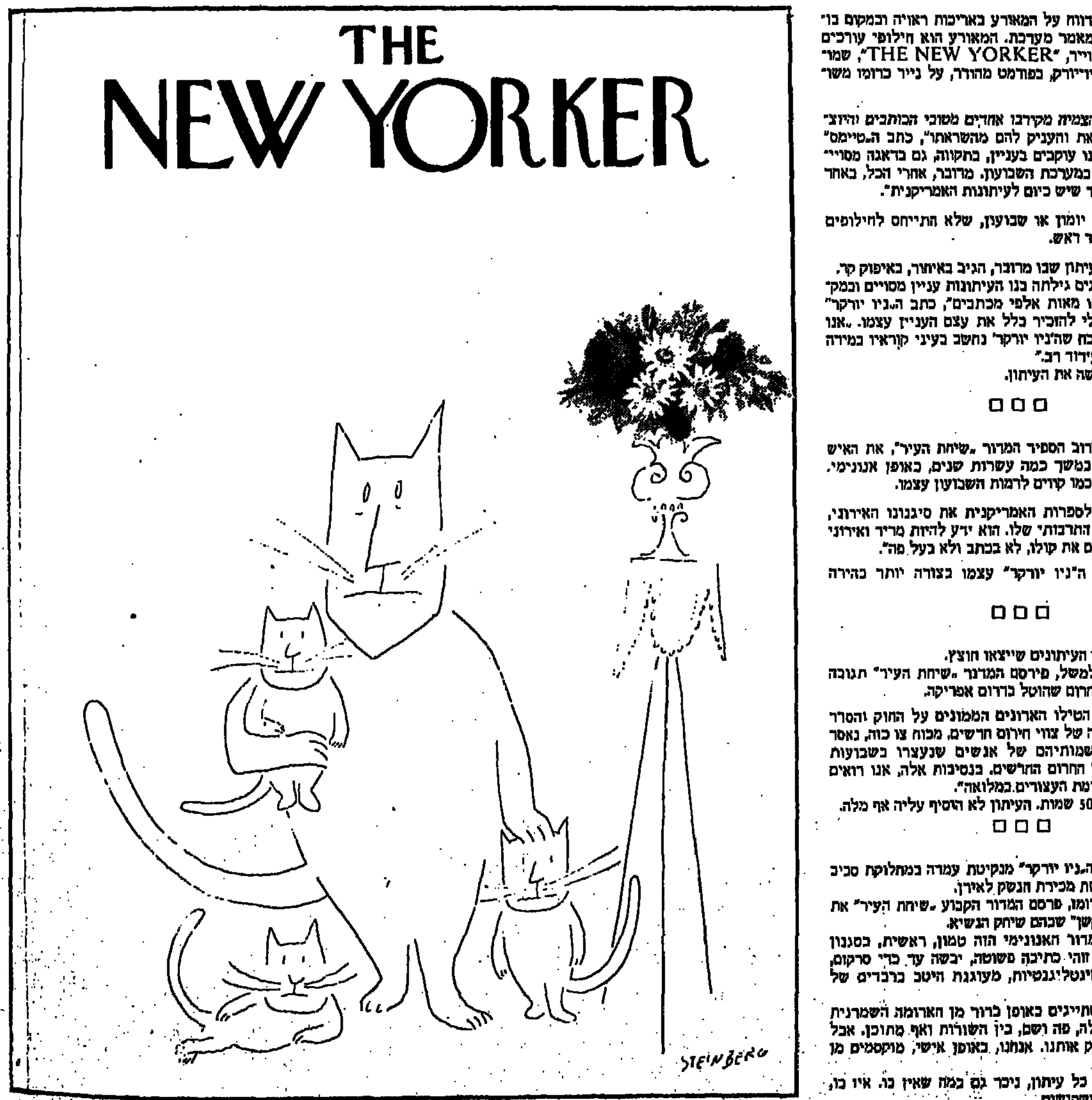

ה"טיימס", למשל, דווח על המאורע באריכות ראויה ובמקום בולט והקדיש לו גם מאמר מערכת. המאורע הוא חילופי עורכים במערכת מקומון מצויר, "THE NEW YORKER", שמופיע פעם בשבוע בניו־יורק, בפורמט מהודר, על נייר כרומו משובח.

"כתב העת הזה הצמיח מקירבו אחדים מטובי הכותבים והיוצרים שקמו בארץ הזאת והעניק להם מהשראתו", כתב ה"טיימס" במאמר המערכת. "אנו עוקבים בעניין, בתקווה, גם בדאגה מסויימת, אחרי החילופים במערכת השבועון. מדובר, אחרי הכל, באחד הנכסים היקרים ביותר שיש כיום לעיתונות האמריקנית".

אין עיתון חשוב, יומון או שבועון, שלא התייחס לחילופים האלה באריכות, בכובד ראש.

רק עיתון אחד, העיתון שבו מדובר, הגיב באיפוק, באיפוק קר. "בשבועות האחרונים גילתה בנו העיתונות עניין מסויים ובמקביל קיבלנו מקוראינו מאות אלפי מכתבים", כתב ה"ניו יורקר" בסגנונו המינורי, מבלי להזכיר כלל את עצם העניין עצמו. "אנו שמחים, אם כן, להיווכח שה'ניו יורקר' נחשב בעיני קוראיו במידה כזאת ושואבים מכך עידוד רב."

זה, אגב, הטון שעשה את העיתון.

□ □ □

לפני שנה וחצי בקירוב הספיד המדור "שיחת העיר", את האיש שכתב אותו, ברובו, במשך כמה עשרות שנים, באופן אנונימי. ההספד נשמע, בערך, כמו קווים לדמות השבועון עצמו.

"מר וייט העניק לספרות האמריקנית את סיגנונו האירוני, הספקני, ואת הליטוש התרבותי שלו. הוא ידע להיות מריר ואירוני – אבל מעולם לא הרים את קולו, לא בכתב ולא בעל פה".

קשה לאפיין את ה"ניו יורקר" עצמו בצורה יותר בהירה וקולעת.

□ □ □

ה"ניו יורקר" אינו מן העיתונים שיוצאו חוצץ.

בתחילת החורף, למשל, פירסם המדור "שיחת העיר" תגובה קצרה בעניין משטר החרום שהוטל בדרום אפריקה.

"בתחילת החודש הטילו הארונים הממונים על החוק והסדר בפרטוריה בדרום שורה של צווי חירום חדשים. מכוח צו כזה, נאסר לפרסם ברבים את שמותיהם של אנשים שנעצרו בשבועות האחרונים מתוקף צווי החרום החדשים. בנסיבות אלה, אנו רואים לחובה לפרסם את רשימת העצורים במלואה".

הרשימה הכילה כ־50 שמות. העיתון לא הוסיף עליה אף מלה.

□ □ □

במשך זמן מה נמנע ה"ניו יורקר" מנקיטת עמדה במחלוקת סביב חלקו של הנשיא בפרשת מכירת הנשק לאירן.

לבסוף, כדרכו במרומז, פרסם המדור הקבוע "שיחת העיר" את רשימת כל סרטי ה"אקשן" שבהם שיחק הנשיא.

סוד הקסם של המדור האנונימי הזה טמון, ראשית, בסגנון המתון והאירוני שלו. זוהי כתיבה פשוטה, יבשה עד כדי סרקזם, מלאה אסוציאציות אינטליגנטיות, מעוגנת היטב ברבדים של תרבות ושל סגנון.

אנחנו, אישית, מסתייגים באופן ברור מן הארומה השמרנית והאריסטוקרטית העולה, פה ושם, בין השורות ואף מתוכן. אבל התוכן מזמן לא מעסיק אותנו. אנחנו, באופן אישי, מוקסמים מן הסגנון.

השבועון הזה, כמו כל עיתון, ניכר גם במה שאין בו. אין בו, למשל, אנשים יפים, קישקושים.

מי שלא רוצה, לא צריך.

ה"ניו יורקר", שבועון מתנשא, ובצדק מתנשא, אינו מתיימר להיות שווה לכל נפש. הוא לא דוחה רק קוראים בלתי רצויים, אלא גם מודעות שאינן נראות לו, בגלל סגנונן או עיצובן הגראפי.

"שיחת העיר", מדור שבועי אנונימי ועשוי מקטעים, סוקר ומגיב בכל עניין, בכל תחום מתחומי החיים, עם דגש מסויים על העיר, ותמיד עם האף קצת למעלה.

לא חשוב מה, מי, תענוג לקרוא.

□ □ □

אמריקה היא לא רק אופרת סבון עם המסקת לפרסומת.

בחודש שעבר התפרסמה ב"ניו יורקר" בשני המשכים יצירת מופת דוקומנטרית על החיים ברובע של המעמד הבינוני והנמוך במילווקי.

אשתקד פרסם בשבים ויגנר ב"ניו יורקר" קטעי סיפורים מצוינים.

תיאטרון, בלט, ג'אז, ספרים.

הסקירות המזורמנות של ה"ניו יורקר" על אירועי ספורט הן, במלוא המשמעות, בעלות ערך ספרותי ותיעודי.

תוכן העניינים אינו מוגבל בנושאים. יש בו איזון מעניין ואניו, בין רשימות, סיפורים, מסות, ראיונות, וכרונות, ביקורות. מקומון משקיף בדרכו כלל על סביבותיו. ה"ניו יורקר" משקיף מניו־יורק על העולם.

פעם בשנה, ערב חג המולד, עורך מדור קניות עונתי סיבוב משועשע בחנויות. השבועון האריסטוקרטי הזה אוהב לתאר את הרגלי הצריכה ההמוניים בשנינות יהירה, אמיגה, מאופקת.

אין כותרות מתחכמות.

אין תצלומים, רק קריקטורות. מכל קריקטורה עולה רק גיחוך קל, עתות לאף, הומור שקט, עדין, מינורי.

□ □ □

בחורף, לפני שנה, החרים המדריך לאירועי העיר של ה"ניו יורקר" מחזמר חדש באידיש. אגב, גם כתתום זה, העיתון שומר לעצמו את הזכות להתייחס אך ורק אל מה שראוי, בעיניו, להתייחסות.

התיאטרון מחה נמרצות, השבועון המשיך להתעלם מן ההצגה.

כעבור שבועיים ערכו השחקנים הפגנה סוערת מול משרדי השבועון. ה"ניו יורקר" המשיך להתעלם.

אחרי חודש, במסיבת עיתונאים עם הכמאי, נפלה מצוות אנטישמיות.

הואיל וזו הצגה באידיש, אמר הבמאי, ה"ניו יורקר" מרשה לעצמו להתעלם ממנה כזרה.

העיתונאים בקשו, כמובן, מייד את תגובת השבועון. אנטישמיות בניו־יורק זה לא דבר של מה בכך.

מצטערים, השיבו להם לאקונית מטעם השבועון. ה"ניו יורקר" אינו נוהג להגיב על רעשים.

□ □ □

חץ מסילבי קשת

חוצפה ישראלית

■ הזקנים: קץ החיים לפני המוות (צילם: חיים זיו)

אדם תמים יכול היה, אולי, לחשוד כי כל ההתכתשות בין שמיר לפרס בעניין הוועידה הבינלאומית, היא מזימה מוסכמת ומתוזמנת בין השניים, כדי להסיח את דעת־הקהל מהבושות של פרשות איראן ופולארד.

אין מקום לחשד נאיבי כזה. ממתי מתביישים כאן מטריקים מלוכלכים, ממחדלים ומפאשלות?

בארץ, שאחת מסיסמאות הפרסומת המשתחצנות שלה היא "חוצפה ישראלית", אף אחד לא לוקח אחריות ומסיק מסקנות אישיות.

כאשר מתגלה עוד טריק מלוכלך, מכריזים עליו כעל "חריג", ועוברים למחדל הבא.

יכול נשיא ארצות־הברית, אחרי פרסום מסקנות ועדת טאואר, להופיע בפני האומה האמריקנית, מבוייש ונכלם, להכות על חטא, להודות באחריות ולסלק את כל המעורבים בעניין. כאן הוא היה נחשב לפראייר.

ראש הממשלה שמיר מתראיין בעניין פולארד, ופוטר את כל העניין ב"זו היתה פרשה מכאיבה. נעשה פה משהו פרטיזני. פירקנו את היחידה. בשבילנו העניין תם".

●

הפרשות האחרונות הן מצער איוולת של החוצפה הישראלית, ההפקרות התהומית, השחצנות, ההרפתקנות, היהירות, השלומיאליות והטימטום.

וכמובן, ראש הממשלה שמיר, פרס ורבין, לא יודעים דבר, וכאשר נודע להם, אין להם אחריות שילוחית. הם עוד מצמידים את אגורלם לאפס, מנפנפים באצבעותיהם, תוך שרבוב לשון, כאומרים: נאו

●

אחרי שמתגלה הדבר, הולכים וממנים את האחראי רפי איתן, לתפקיד בכיר, ואת הקצין אביאם סלע מקדמים בתפקיד דווקא יום לפני מתן פסק־הדין, וכשבאים האמריקנים בטענות, נזעקים, אנחנו מדינה ריבונית, לא תגידו לנו מה לעשות.

●

חוסר הרגישות השחצני התבטא גם בנסיון למנות את אלוף עמוס ירון, כנספח צה"ל באוטווה. הם לא הבינו את הרמז, אחרי שוושינגטון סירבה לקבל אותו, בגלל מעורבותו בפרשת הטבח בסאברה ושתילה. אבל הקנדים הבהירו שהם לא פראיירים.

●

אז בין כל הדברים שנדרש פולארד לספק, היה גם איסוף מידע סחטני על שרים בישראל. או היוקנו ליהודים באמריקה בעניין הנאמנות הכפולה. או היתה קצת פרשת איראן. ופעם נגבנו מנגנוני השהייה, ותותח לטנק, ופצצות מיצרר, והיתה פרשת ברעם. או מה? לא נעים, לא נורא.

■ שמיר: "בשבילנו העניין תם" (צילם: שאול גולן)

●

למות, לישון

לא צריך לחזות רק במראות הזוועה בשכיתות בבתי החולים הגריאטריים כדי להגיע למסקנה העגומה שאין המלה יהודית.

גם כשאין שכיתות, כל מי שהתנסה בהחזקת הורים בבתי־אבות סיעודיים או בתי חולים, נחמץ בו לבו על ההשפלה, הזלזול, וההתעמרות באנשים האלה.

ועוד לפני שהם מגיעים לכך, מקצצים בקצבאותיהם, חוליגנים שודדים ורוצחים אותם. זהו הציבור המפוחד והנוח ביותר. אין לו עתיד, הוא סובל מאובדן האישיות, קץ החיים לפני המוות.

כמו רבים, אף אני משחקת ברעיון המורבידי, שבמקרה של מחלה חשוכת־מרפא או זיקנה קשה, אשים קץ לחיי. אני יודעת שבתי הקברות מלאים אנשים שהחליטו שיעשו זאת, ולא עמד בהם הכוח.

יותר ויותר אני חושבת לעצמי, אני לא אפול לידיים יהודיות. אלך לנוירות. אצלן הטיפול המסור הוא שליחות קדושה. אבל גם הנזירות כבר לא מה שהיו.

מאז שנודע לי על החוברת EXIT שיצאה בבריטניה, על הדרכים האפקטיביות שיעשו לך את הטובה הזאת לפני שהגיעה שעתך, מסיבות אחרות לגמרי.

לא רוצה הישארות הנפש, גלגול נשמות, להיוולד מחדש? תודה רבה. הרי אנו מתחילים למות ברגע שאנו נולדים.

תוך שאני נותנת לעצמי חיזוקים במילותיו הנפלאות של המלט במונולוג שלו: "למות, לישון, ואולי אף לחלום", לוחש לי שרון קטן את דבריו של וודי אלן: "אינני פוחד למות. אני רק לא רוצה להיות שם כשזה יקרה."

או שירה של דורותי פארקר, בתרגום פרוע:

„סכיני גילוח מכאיבים לך.
נהרות הם רטובים.
חומצה מכתימה אותך.
וסמים גורמים לעוויות.
אקדחים הם לא חוקיים.
חבל התלייה מתרופף.
גאז נורא מסריח,
מוטב כבר לחיות."

●

לנשוך את היד

אני יודעת שאני נושכת את היד שמאכילה אותי, אך אני מוותרת על המתנה הפטרונית שקיבלתי ליום האשה, כמו בוודאי נשים רבות במפעלים אחרים. קרמים ושמפו ושטויות כאלה.

לא מגיע לי שום פרס על היותי אשה, ואני מוחלת על הכבוד המפוקפק שמעניקים לי, ובכך גם מעליבים את עמיתי הגברים.

●

ביצים שרירותיות

בתגובה לרשימתי על הביצים השרירותיות של "תנובה", המשווקת אותן בתבניות להתאכר, אני משגעת את חברי בלונדון להשיג לי אותה. שיהיה. רוצה משהו חזק־מהיר ואלגנטי. לא התאבדות הנטריש של וליום כמו רוברט מקפרלנד.

אי אפשר גם לסמוך על קרובים שיעשו זאת בשבילך בהמתת־חסד. או שלא יעמדו בדיבורם, או שיימצאו כאלה ביות של תריסרים, קיבלתי מכתב מדוברת קו־אופ, הרשת המתחרה לשופרסל, שהם החליטו על תשובה ציונית הולמת, ויספקו לקוניהם ביצים בתבניות של שש.

אני שמחה שהייתי סיבה למשהו.

ונאנש קרועה מגעגועים

"מבצע משה" הותיר משפחות חצויות – הורים שעלו לישראל והשאירו מאחוריהם ילדים, פעוטות שנמסרו לקרובי משפחה ועתה הם בחזקת יתומים. הקשר שנותק עם אלה שנשארו באתיופיה מאפיל על כל קשיי הקליטה האחרים

מאת ענת טל־שיר

איזה עצב ניבט מהעיניים, כאילו היו לפה, ורק מפני שעדיין אינם יודעים עברית עולה הזעקה מן המבט. עיניים גדולות ונוצצות ונוגות, של ילדים אתיופים קרועים מהוריהם. גם ונאנש מאמו, בן 34, באה להפגנה בירושלים, ביחד עם בעלה ושתי בנותיהן הפעוטות. בנה בכורה, היום בן עשר, נשאר בכפר הולדתה באתיופיה. החיים, לפי ונאנש, יראו אותה מהרגע שיגיע לכאן ויתאחד עימה.

הטרגדיה האתיופית לא מתחילה בקליטה רצופת מישגים, כישראלים מתנכרים, ברבנים מציקים, בשפה בלתי־צליחה או במצוקת קיום. ראשיתה בגעגועים הביתה. לילד שנשאר בכפר, לבעל שלא מצליח להגיע, להורים זקנים שהחליטו לסיים את חייהם ולהיקבר באתיופיה כדי לא למות בדרך לישראל.

ונאנש חצתה את המידבר, גברה על זיהום המעיים ועוד מעט תנצח את העברית. בן שמונה היה בנה כשעזבה אותו והלכה לארץ ישראל. פעם, בנים עזבו הורים בגרמניה, פולין או רוסיה ובאו הנה. זה היה אקט חינני ושובב, קל לעיכול. ב"מבצע משה" מאות משפחות נקרעו לגזרים. ההגיון הפנימי שנהיר לאתיופים עשוי להיראות בעיני אחרים משונה עד אכזרי. האשה הגיעה עם הילדים והבעל נשאר שם; הילדים כאן – ההורים שם; שני ילדים נשארו עם הסבתא ושלושה עלו עם ההורים; אבא ושני בניו הגיעו לכאן ובאתיופיה ממתינות לחילוץ רעייתו ובנותיו; תאים שעל־פי המסורת האתיופית סגורים ומבוצרים דורות רבים, נעשו בינואר '85 לשברי משפחות בואריאציות מדהימות.

הבעל נחטף בשדה

אביה לא רצה לחיות עם אמה, ברח מהבית ואימלל אותה. כעבור שנה נולדה בתם. התינוקת החזירה אותו הביתה. הוא קרא לה ונאנש, משהו כמו "יקרה שלי". בכפר שלהם, סלנט, התגוררו 35 משפחות יהודיות. הוא מרוחק מהעיר הגדולה הקרובה ביותר כדי שמונה שעות הליכה לכל כיוון. הגברים בשדות, מגדלים חיטה, חימצה ופול, שוורים חורשים את האדמה. הנשים בבית עם הילדים.

כמו ארבע אחיותיה וארבעת אחיה, גם ונאנש מעולם לא חבשה ספסל בבית־ספר. בגיל 17 נישאת לבן כפרה. התינוק שלהם היה בן כמה חודשים כשבבוקר אחד נחטף בעלה בשדה ומאז לא שבה לראותו. כמה מבני הכפר נעלמו בדרך זו. חיילים היו פושטים על הכפר השכם בבוקר וחוטפים מהשדות איכרים צעירים. כעבור עשרים שבועות קיבלה הודעה שהוא נלקח לצבא האתיופי שנלחם במורדים. אף מלה לא נתקבלה ממנו עד שהגיעה לאוזניהם השמועה שהוא נהרג. אחרי שלוש שנים התחתנה עם צעיר מאותו הכפר.

לכפר הגיעו שבבי ידיעות על בריחה לישראל דרך סודן, עם המידע הזה הגיעו גם סיפורי הזוועות על נתיב הבריחה שקוטל תינוקות, צעירים וישישים. הוריה של ונאנש (בני ששים), אחיותיה ואחיה, שחששו מהמסע הקטלני, החליטו להישאר בכפר. ונאנש ובעלה מולוגיטה, למרות פחדם, מכרו את מעט רכושם והתכוננו למסע. ההורים אמרו: כולכם תמותו בדרך מרעב, תשושות ומחלות. וונאנש אמרה: אני הולכת ואם אני אחיה בסוף הדרך זה המזל שלי, ואם אמות, זה הגורל שלי. כשנואשו מלשכנעה לקחו הוריה את בנה הבכור והחזיקו בו בביתם. סעו, אבל אותו תשאירו כאן, אמרו הוריה, וחשבו שכך יעכבו את מנוסתה מאתיופיה.

ונאנש, בעלה והתינוקת יצאו לדרך בלילה.

עימם הלכו גם בני משפחת בעלה ויהודים מכפרים אחרים, סך הכל היו 507 איש. עמסו על גב החמורים שקי קמח וגרגרי חימצה, גפרורים ומחצלת גדולה. בלילות הלכו ובימים ישנו על האדמה. הלכו וחיפשו מים, קוששו עצים ואכלו אינג'ארה, היא הפיתה האתיופית. ונאנש לא תשכח איך ירדו גשמים עזים שני לילות רצופים ושטפו את המידבר. הם נשאו את הילדים על כתפיהם כדי שלא יטבעו. נתקלו באויבים שלא הכירו: אקלים מידברי יבש וחם, שודדי דרכים, רעב, נתיב שלא ידעו לנווט בו. פגשו כפריים נוצרים ושילמו להם 7500 דולר כדי שישמשו מורי הדרך שלהם עד הגבול הסודאני, כמובן שלא הסגירו את היותם יהודים אלא סיפרו שהם פליטי המישטר.

קשה – אבל כדאי

כך צעדו חודשים. ישישים ותינוקות התמוטטו וצעיר אחד שראה בסיבלם קם ואמר: בואו נחזור, כי המחיר כבד.

פגשנו בו השבוע בבת־ים והוא אמר: היה קשה אבל היה כדאי.

חודשיים נשאה ונאנש את התינוקת על גבה, וחודשים ארוכים חלפו עד שהגלידו הפצעים על כתפיה וגבה. חודש הניקה אותה במסע אבל כשנחלשה התמעט החלב והקטנה לגמה מים מנאדות קצובות. מיטלטלים בין יאוש לתקווה, אמונה לחרטה – הגיעו לסודאן. חיילים סודאנים לכדו אותם ליד הגבול ותריסר ימים חקרו אותם. ונאנש אמרה שהיא פליטה שנמלטת מרדיפות השלטון.

אחר־כך הועברו למחנה פליטים ודילו לשם חצי שנה. שם קיבלו מזון, מזרונים ושמיכות. מי שתיה מעופשים גרמו למחלות זיהומיות קשות. 54 איש מ־507 מתו בסודאן, בהם גם הוריו של מולוגיטה, אחותו, שלושת ילדיה, אחיו ובן דודו. את המתים קברו במידבר ללא תמרור או ציון על הקברים. סערה מידברית אחת תמחה כל זכר והקברים האלה יאבדו לעד.

אחר־כך העבירו ארבעה חודשים בעיר הסודאנית גדריף, מטופלים על־ידי שליחי העליה, מוסתרים בחדרים. לילה אחד, משאית גדולה הובילה אותם לשדה תעופה נידח. במטוס, בדרך לישראל, התפללו ובכו על יקיריהם שנשארו באתיופיה ועל אלה שמתו בדרך.

ונאנש, בעלה והתינוקת, עשו חודש במרכז קליטה בעכו ועשרה חודשים במלון בנתניה. במלון התמוטטו. היה שם צפוף מאוד והאוכל האירופאי שהוגש להם, ללא שום התחשבות במטבח האתיופי, גרם להם להלם תרבותי. מזה שנה הם גרים בבת־ים, בשפת הסוכנות "דיור קבע". יש נחלה אבל אין מנוחה.

זהו בנין מגורים רגיל על עמודים, שרבבות כמותו פזורים בכל הארץ. מרכז בת־ים, רחוב ראשי שוקק, תנועה דו־סיטרית ערה ומפלטים של אוטובוסים. מתחת לעמודים בנק, אופטיקאי, מכולת ומינימרקט. ונאנש ובני ביתה מתגוררים בקומה הרביעית. בימים הראשונים בארץ היתה הולכת לאיבוד ברחוב בלפור הסואן ומרוב בתים ועמודים ופיצוחיות ובורקסיות, לא מצאה את הבנין שלה. כל הדירות בבנין מאויישות על־ידי דיירים אתיופים. גטו בלב בת־ים. ונאנש אומרת שאם יגורו בסביבה ישראלית, אז השכן הישראלי יאמר לה שלום במדרגות, והבן שלו ישחק עם הבת שלה וכך גם יתקרבו לעברית.

לא שמעו מההורים

נורה בודדת וחלושה מאירה את הדירונת בערב. ריח תבלין חריף מציף את הסלון. מחצלת כהה על הריצפה, שתי ספות בצבע בז' מכוסות מפות רקומות, טלוויזיה, שולחן ועליו סיר אורז, מזנון עם זגוגיות וידיות ניקל, מרפסת סגורה בתריסים וכבסים תלויים מקיר לקיר. על מדפי המזנון חנוכיה, שני אגרטלים וכלי אוכל מפלסטיק כחול. על הקירות עבודות אריגה ותצלום צבע של בן ג'ורג'. תשעים שקל שכר דירה חודשי.

ונאנש יפה מאוד בשמלה ירוקה, מצמידה לחזה את שתי הפעוטות: מרים בת ארבע שעשתה את המסע על גב אמה ועליזה בת עשרה חודשים ילידת הארץ. מולוגיטה (40) עובד בפועל במפעל לחיתוך נייר. שמונה שעות ביום, 600 שקל שכר. עדיין לא יודעים עברית. גם שתי הקטנות עוד לא נטמעו בחברת ילדים ישראלים. ונאנש היתה רוצה ללמוד תפירה ולצאת לעבודה. היא ביישנית ובכל פעם שהיא מדברת היא משפילה את עיניה ומסובבת את השעון שעל פרק ידה.

מאז שברחו מאתיופיה לא שמעה דבר מהוריה, בנה או אחיה. והם, כנראה, אינם יודעים מה עלה בגורלה. שהיא חיה, מטיילת עם הילדות על חוף בת־ים, ששמה מעתה רבקה. ונאנש שלחה כמה מכתבים לדודתה שמתגוררת בעיר גדולה אבל המכתבים נעצרו שם. היא חושבת הרבה על הילד שהשאירה באתיופיה כמעט יתום. אביו מת ואלפי מילין של מידבר חרב מפרידים בינה לבינו. "אני מרגישה שבגדתי בו כשהבאתי אותו לעולם", היא אומרת, בשקט, יבשות מדמעות. "אולי", כך ונאנש, "אולי פעם אראה אותו". הקטנות נרדמו על הספה.

• היית בחובה בבנק בשנים האחרונות?
• יש לך מחשב IBM PC או תואם?

מגיע לך כספי!

האם גם לך יש הרגשה כי הריביות ששילמת לבנקים אכלו לך את הרווחים?

בדיקת תחשיבי הריבית של חברות ועסקים רבים מראה בבירור כי הן שילמו במקרים רבים ריבית מנופחת!

ראשים פיננסיים, מומחים עתירי נסיון בתחומי הבנקאות והכספים ותוכניתנים בכירים השקיעו עבודה רבה ורצינית ויצרו את "בקרה" – התוכנה לבדיקת ריביות בכלל וריביות בנקים בפרט!

תוכנת בקרה "מדברת" בשפה הבנקאית ומחשבת בדיוק בשיטות החישוב הבנקאית, על פי הוראות של בנק ישראל. מאפשרת גם לך לבדוק אם וכמה ריבית עודפת לקחו ממך ולקבל את כספך בחזרה. זהו חוק הוזר אמיתי!!!

"בקרה"
התוכנה היחידה שמביאה לך כספי!

שיווק בלעדי: בק"אם בקרה פיננסית בע"מ רח' מאפו 3 תל־אביב
טל. 246175, 249218, 249217, 249216-03

כזבים הולכים ומצהיבים

יגאל סרנה

כזב הוא סיפור שכולו, רובו או חלקו שקר, הגזמה או מתיחה. כולם יודעים זאת ובכל זאת מוכנים לחזור ולשמוע אותו". את ההגדרה הזו מצאתי בילקוט הכזבים, אליו היפנתה לישכת שר הביטחון את העיתונאים. נאמר, כי שר הביטחון יארח במישרדו את הפלמ"חניק הוותיק עבדו, לרגל "חמישים שנה ליציאה מן הגדר". הלישכה הוסיפה בעל־פה את העניין שעבדו הוא מגיבורי "ילקוט הכזבים". לשם פיקנטיות.

כזב ראשון: עברתי על ילקוט הכזבים ולא מצאתי שום דבר על עבדו. היו שם: אבו ליש, עבד, ניסן העצוב, ג'ורי, ירוחם, חיים השמן. לא עבדו.

כזב שני: במהלך הפגישה דיבר לוחם הפלמ"ח גנדי, הוא האלוף (מיל') רחבעם זאבי, על אמונתו בערכים עליהם גדל, אחוות לוחמים, נאמנות. "מאמין עד היום".

כזב שלישי, כמובן של מתיחה או הגזמה: יצחק רבין נתן לעבדו הזקן כמתנה את ספרו "פנקס שירות". עבדו השיב לו באלבום תמונות מהודר וריק.

מסקנה: רוח הפלמ"ח נמשכת.

הפגישה התקיימה בחדר אח"מים, שק"ם, משרד הביטחון. נכחו בה כשלושים גברים, אף אשה. אשתו של עבדו אמרה לו שלא תבוא, לא רוצה לקלקל מיפגש גברים, יודעת מה שהיא אומרת. שלושים גברים, לא צעירים, שחוויית חייהם הגדולה הרחק מאחוריהם. "חלק מהקוראים – ביחוד אלה שלא עברו בדרך האבק של שנות 42־48, שלא לגמו בלילות בהירים

■ פגישת הפלמ"חניקים התקיימה בחדר אח"מים, שק"ם, משרד הביטחון. עבדו, לוחם נועז, הגיע בכסא גלגלים, בן שבעים ושתיים, חולה מאד, בפיו סיגר. יחד איתו היו שם כשלושים גברים, אף אשה. גברים לא צעירים, שחוויית חייהם הגדולה הרחק מאחוריהם, שלגמו בלילות בהירים קפה חריף מקופסאות שימורים ריקות, סביב מדורות זרדי־קיקיון ואקליפטוס, ששמעו את הכזבים מפי אלופי המספרים עצמם.

(צילום: גדי דגון)

קפה חריף מקופסאות שימורים ריקות, סביב מדורות זרדי־קיקיון ואקליפטוס, שלא שמעו את הכזבים מפי אלופי המספרים עצמם – יתקשו אולי להבין את השפה". כך כתבו חיים חפר ודן בן אמוץ בפתיח לילקוט הכזבים עצמו, אותו אוסף משעשע של שקרים, גוזמאות ומתיחות שנועדו להעביר משהו מרוחו של הפלמ"ח.

כזב רביעי: רוחו של הפלמח. שלמה שבא טען בפגישה, כי הפלמ"ח מצטייר כיום כאוסף של גונבי תרנגולות לקומזיצים. מאיר פעיל אמר, כי טועה מי שחושב שהפלמ"ח היה קומנדו. כבר שנים מתנהל ויכוח על מה היא רוח הפלמ"ח. נתיבה בן יהודה, מרחוב הפלמ"ח בירושלים, כתבה כמה גירסאות מרתקות. גורי כתב את שלו, כך גם חפר ובן אמוץ. עניין מסובך הפלמ"ח, כמו אהבה או געגועים, תמיד על גבול הכזב.

אבטיחים מלאים חומר־נפץ

עבדו הגיע בכסא גלגלים. בן שבעים ושתיים, חולה מאד, כפוף על צידו, בפיו סיגר, קסקט על ראשו. נותר מעט מאד מהחיוניות של לוחם הפלמ"ח, גבר נועז שכל חייו עסק בנשק. חייל ראשון בנודדת של יצחק שדה, כבר ב־1936, כשרבין עוד היה בסוף עממי. עבדו הגיע לפגישה מלווה בבנו, נין ונכד מבנו שנפל במלחמת ששת הימים. מאחורי כסאו ניצבו מאיר פעיל וחיים גורי, באו גם חיים חפר וותיקי פלמ"ח כמו לבקוב ספקטור, או בנים כמו יורם שדה, בנו של הזקן.

רבין נכנס, דחפו את כסא הגלגלים של עבדו צמוד לכסאו, שמו לעבדו מפית על הצוואר. חדר האוכל הקטן עם מנורות הפלורוסנט שפע חמימות של מקרר ביתי. לא ניצתה בו איזו רעות. אנשים עשו מרחקים גדולים מאז הפלמ"ח, טיפסו, או נפלו, או בנו משפחה, או התגעגעו, או ליכלכו. מלצריות השק"ם הריצו שניצלים, הקהל כירסם שתי לחמניות לאיש, נקניק וסלטים צה"ליים.

"אני עד היום איתך", אמר עבדו לרבין. הרבה יותר מלים לא יצאו ממנו, התקשה לדבר. אולי גם לא איש של מלים. אחר כך קמו החברים ובירכו את עבדו. פעיל סיפר שוב על הפלמ"ח: "לא קומנדו אלא תשתית צה"ל". גורי נעמד, צווארונו השחור מגבה, דיבר על הדור המשליך את קודמיו לגרוטאות. "לא כך בתחום הגבורה, שם הדברים באים זה בצד זה".

הפלמ"חניקים הקשיבו, אכלו וניגבו. קם צ'קו, זה כינויו, אמר לעבדו בלשון פקודה: "קח את עצמך בידיים ותחליט שאתה נעמד על הרגליים. אומרים שאתה יכול, אם אתה רוצה. אתה חסר לנו", אמר צ'קו, סיפר איך הקימו את אירגון הוותיקים שלהם. מינו נשיא וסגן. עבדו מונה לטוראי, "שיהיה מי שישלם על הארוחות".

"אני אשלם, זה בסדר", אמר עבדו, אבל לא קם, נותר בכסאו. לבקוב תיאר איך כשבא לבקר את עבדו ראה את הפיזיותרפיסטית שלו מכה על ישבנו, ועבדו אומר: "אני ילד מוכה".

מהחברים, צ'קו ולבקוב יצאו הדברים מהלב. החלוקה היתה כזאת: מי שטיפס למעלה: רבין, גורי, גנדי, דיברו מלים גבוהות, מעט נשמה. מי שנותר פשוט דיבר מהלב. עבדו שתה קפה בזהירות שלא ישפך, גנדי הזכיר את הפעולה הנועזת של עבדו, איך הגיע עם אבטיחים מלאים חומר נפץ לתחנת הרכבת בחלב, סוריה, הניח וגרם הלם. "הכיסוי היחיד שלו שם היתה עז, כאילו איכר".

"לא במיקרה לא לקחו תיש", צחקו החברה סביב השולחן.

לא אבטיח, קלבסה

אחר כך קם גנדי דיבר על הערכים שהוא ממשיך לדבוק בהם "מורשת הפלמ"ח". דיבורים כאלה מבלבלים קצת, מוסיפים ערפל על הקיים ממילא סביב הפלמ"ח. אם גנדי ממשיכו, מה היה שם באמת? מדובר באיש מוזר, אולי חצוי, מצד אחד לוחם, אהבת הארץ וכו', מצד שני קשרים מפוקפקים שריח רע עולה מהם. נקודת המיפגש בין יצחק שדה לרחמים אהרוני, או מזרחי, לך תבין.

אחרי שגנדי סיים דבריו שאל רבין, בקולו העייף: "מי עוד מהוותיקים ידבר?" השתררה דממה. רבין: "שתקנים נעשתם? שמעון? שלמה? שלמה קטור" שלמה שבא לא קם, אבל התחיל לדבר, נגע בעניין הזכרון, איך ייזכרו הגיבורים. איך לא ישכח הפלמ"ח כפי שהיה. אחריו קם רבין ונעל את חלק הברכות. "ערכי הפלמח הם חוט השדרה של צה"ל. היום יש יותר מתנדבים מאשר אז. פחות משתמטים... הייתי מ"מ צעיר" – אמר בפנותו לעבדו, "ואתה היית כשבילנו מגדולי הדור". כשדיבר כך, יצא מרבין משהו רך ומפויס כאילו נמסה איזו נוקשות, תוויו התרככו, ירד קצת משא שנים. פעם היה רבין מ"מ יפה תואר, מצילומי הפלמ"ח הוא ניבט צעיר, בלורייתי. עכשו, בן שישים וחמש, הוא מפעיל בנוקשות זרוע ברזל בשטחים, שותה יותר מרי, נראה עייף ומר. רק בפנותו לעבדו, בחיק חבריו הישנים, ביצבץ רבין צעיר יותר שעדיין טמון בתוכו.

אחר כך התעשת רבין, הוציא חבילה עטופה בנייר ירוק, מסר לעבדו, "בחרתי לתת לך ספר שכתבתי פעם ועורר בשעתו רעש". שני כרכי "פנקס שירות". מתנה מוזרה. מה לעבדו הגולה ולספר הזה שזורע רק בלבול ושנאה? צ'קו אמר: "היית צריך לתת לו אקדח". בהקשר של עבדו נשמע העניין הזה מקטין. אקדח. אחר כך נזכרו, כי נשק לא חסר לו. כל ימיו היה מבעלי עסק הנשק הגדול "לוהב".

עם תום האוכל, כבר לא רעבים, שקעו בעניין המוות. "בן כמה היה יצחק שדה כשקראנו לו הזקן" שאל רבין. ניסו לנחש, פעיל החוקר אמר ששדה נולד ברוסיה ב־1890. היה בסך־הכל בן חמישים, אז בשנות הפלמ"ח. כולם קפצו, לא מרגישים זקנים והם כבר בני שישים, שבעים. הבינו כמה מהר חלפו השנים. הבן יורם שדה אישר את גיל אביו. גורי הזכיר ששדה, סנה ואלון מתו בגיל 62. "עבדו תגיד משהו" הפציר רבין. עבדו הזקיף קצת בכיסאו, סיפר על האירוע. אבל רצו ממנו יותר. ביציאה חזרו ואמרו החברים, בינם לבין עצמם, שעבדו חייב לספר את סיפור חייו, אפופיאה. בחור אמיץ כזה שהגיע עד חלב עם פצצה בתוך אבטיח. חיים חפר תיקן: "בתוך קלבסה, לא אבטיח". ליקויות. רבין חזר למשרדו לטפל בעניין אביעם סלע, תסבוכת מהסוג שהפלמ"ח לא הכיר, ואת עבדו הובילו לאוטו. פרידה.

מאת מרדכי גילת, דני שדה ומרסל זוהר

אווירה קשה, רוויית מתח, שררה ביום ה' לפני שבועיים בחדרו של היועץ המשפטי לממשלה, יוסף חריש. סביב לשולחן היועץ תפסו את מקומותיהם, בזה אחר זה, חמישה מבכירי המשפטנים בפרקליטות המדינה: המשנה לפרקליט המדינה, דורית ביניש; ראש המחלקה המשפטית, רחל סוכר; פרקליט מחוז תל־אביב, אהרון שרר; פרקליטת מחוז חיפה, לילי בורישנסקי ועוזרת היועץ, יהודית צור. החמישה זומנו ללשכת היועץ כדי למסור לו את מימצאי בדיקתם והחלטתם במה שמכונה „תיק הפגישה הלילית".

ההכרעה בנושא זה הופקדה לפני חודשיים בידי פרקליטות המדינה, אחרי שחוגים משפטיים, באמצעות העתונות, עוררו את השאלה הבאה: כיצד בכלל מבקש היועץ המשפטי לממשלה להכריע בעצמו בגורל תיק חשוב, ששניים מהחשודים בו – עורכי־הדין רם כספי ויגאל ארנון – נימנים עם ידידיו הקרובים (במיוחד ארנון).

על רקע בעייה זו, שחריש אישר אותה בשיחה עם עתונאי, החליט פרקליט המדינה, יונה בלטמן, להקים צוות בדיקה רחב, בכיר ביותר. צוות זה הורכב ממשפטנים מנוסים שעל הכרעתם – תהיה אשר תהיה – לא יוכל איש לחלוק. הצוות בדק בקפדנות את תיק החקירה, עיין במשך שבועות ארוכים בראיות ובמסמכים שנאספו, ובחן את ההיבט המשפטי ואת סיכויי ההצלחה במשפט.

הפרוטוקול הוקרא בקול

מסקנתו היתה חד־משמעית: יש ראיות מוצקות, לכאורה, להעמדתם לדין פלילי של עורכי הדין כספי וארנון – כמו גם להעמדתם לדין של יתר משתתפי הפגישה הלילית. מסקנות אלה, אשר התקבלו פה אחד, היו ועודן בבחינת החלטה סופית של צוות הבדיקה. תוכנן היה ידוע באופן כללי לחריש עוד קודם קיום הישיבה. לפני ימים ספורים, על פי דרישתו, הן נמסרו לו גם בכתב.

חריש לא טרח להסתיר את אי הנחת שלו מהמסקנות. סוללת המשפטנים, שהביאה זאת בחשבון, ביקשה למנוע בעניין רגיש זה אי

■ יועץ חריש

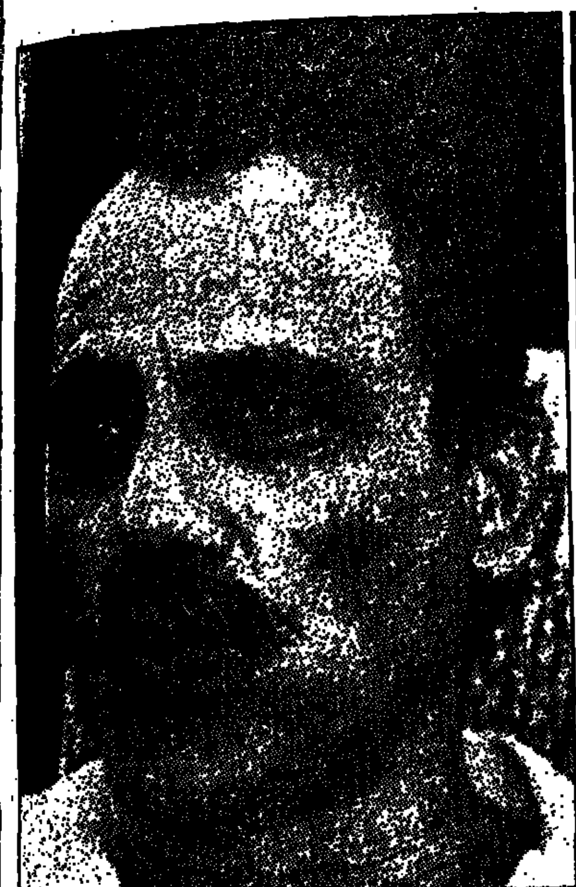

■ ח"כ עמר

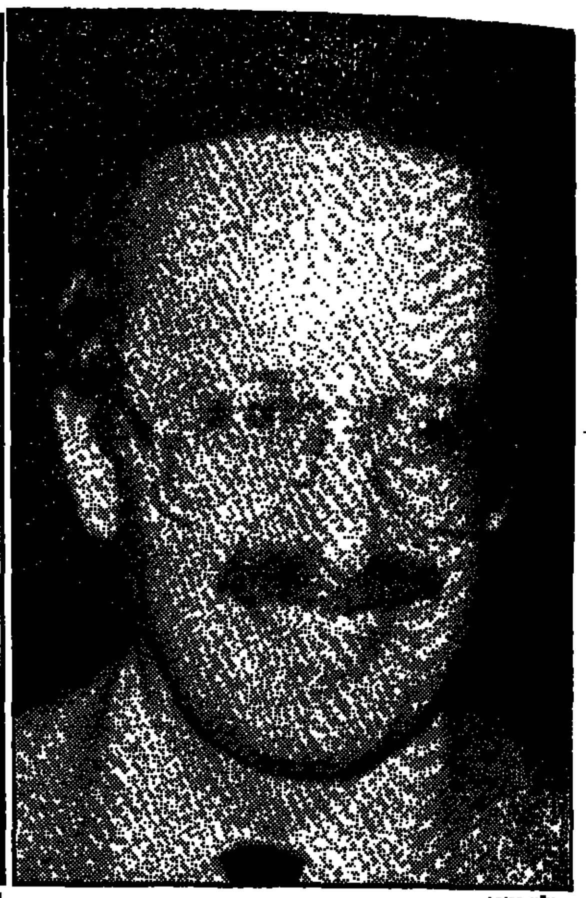

■ עו"ד כספי

■ עו"ד ארנון

הפגישה הלילית: הפרקליטים המליצו – חריש צריך לפסוק

הבנות אפשריות: היא ביקשה מהיועץ, מיד בפתח הפגישה, כי הישיבה תונצח בפרוטוקול (אין זה מעשה חריג).

חריש הסכים. מנהל לשכתו, משה שאול, התבקש להעלות על הכתב, במדוייק, את חילופי הדברים. לא פעם, בקטעים שניראו למשתתפים מהותיים ביותר, הוא אף נאלץ לקרוא לנוכחים את שכתב.

המלצת חמשת המשפטנים הבכירים נשענה על עובדות פשוטות, ברורות, שנתגלו במהלך החקירה המשטרתית. קודם שנביא אחדות מהן – הנה תזכורת:

ביום שישי, 5 בינואר 1986, חשף „ידיעות אחרונות" לראשונה את פרשת השתמטות ח"כ שלמה עמר משירות מילואים בלבנון. חקירת העתון העלתה, כי אלברט אזולאי מקרית־שמונה, סייע לשלמה עמר בקיץ 1983 להשתמט מהשרות בלבנון וכי עמר מצידו דאג להחזיר את

התקשר הבלשים הפרטיים להקליט ולשמוע גירסאות ששולחם חפץ בהן. על גירסאות אלה, הבנויות בצורה שהספק עולה מהן, הם היו „חייבים" לחזור גם במשטרה.

כך, למשל, נקרא בשעתו למשטרה עובד בכיר ב„אגד" ובין היתר התבקש להשיב על שאלה פשוטה, אך מהותית מאוד: מי נתן לו את ההוראה, בקיץ 83', לקבל בחזרה לעבודה ב„אגד" את אלברט אזולאי? בכיר זה התפתל שוב ושוב בחקירה, נימנע מלהשיב עניינית וטען כי ההוראה היתה של „המערכת". הוא לא היה מוכן לנקוב בשם של אדם אחד ב„אגד" כמי שייצג בעניין זה את „המערכת". רק כאשר נקרא לחקירה נוספת, הפעם ביחידה הארצית לחקירת פשעים חמורים, העיד כי מזכירתו של שלמה עמר ביקשה אותו לקבל את אזולאי בחזרה לעבודה.

אזולאי (שפוטר בעבר מהקואופרטיב) לעבודת ב„אגד".

במהלך חקירת המשטרה התגלה, כי ח"כ שלמה עמר פעל, במקביל, בשתי חזיתות: מצד אחד תבע בתוקף משר הבטחון לחקור מיד העלילה שנרקמה נגדו, לטענתו (והחקירה אכן החלה ביום א', יומיים אחרי הפרסום בעתונות); מצד שני – פעל במרץ רב להכשלת החקירה.

ח"כ עמר עשה זאת, לפי החשד, באמצעות שני חוקרים פרטיים, קציני המשטרה לשעבר אהרון יקים ואביטל למברסקי. ידידו הקרוב ב„אגד", יוסי הוכמן, ומנהל מוסך „חדסים" בראש־פינה – ה„בוס" של אלברט אזולאי – יורם בן־עמי. שלושת הראשונים, כך התגלה, קיימו שיחות ממושכות עם עדי מפתח העובדים ב„אגד", הקליטו אותם ו„בעלו אותם על גירסה".

מי נתן ההוראה?

בנוכחות ח"כ שלמה עמר, שהיה אז האיש החזק ב„אגד", לא

ה„טיפול" באלברט אזולאי הוסקר אף הוא בידי הבלשים הפרטיים ובידי ידידו של עמר, יוסי הוכמן. אבל, אלה לא היו מצליחים במלאכתם אילמלא הסכים מנהל מוסך „חדסים", יורם בן־עמי, לסייע להם. אלברט אזולאי כל כך מעריץ את בן עמי, תושב מטולה, עד שהיה מוכן לעשות בשבילו כמעט כל דבר שביקש. ארבעה ימים אחרי תחילת חקירת מצ"ח צילצל בן עמי לבסיס מצ"ח בגדרות (באמצע חקירתו של אזולאי), הורה לאזולאי לחזור מיד למוסך ונסע איתו לדירה ברמת־גן.

למחרת זומן אלברט אזולאי, בתיווכו של יורם בן־עמי, לפגישה הלילה המפורסמת במשרדו של עו"ד יגאל ארנון. בפגישה זו השתתפו, כזכור, גם עורכי־הדין רם כספי, יגאל ארנון ושרגא בלייזר, מחיפה; שני הבלשים הפרטיים, יקים ולמברסקי; יוסי הוכמן וגיבור הפרשה – שלמה עמר. הפגישה כונסה, לדעת המשטרה והפרקליטות, כדי לגרום לשיבוש החקירה ובמהלכה הפעלו לחצים על אזולאי.

בחקירתו במשטרה מסר עו"ד ארנון, כי במהלך פגישת הלילה

במשרדו נכתב על ידו פרוטוקול, אך הוא אינו מוצא אותו. כעבור יומיים הצליח ארנון, בכל זאת, למצוא אותו, חזר למשטרה ומסר אותו לחוקריה. לפי פרוטוקול זה ידעו כל משתתפי פגישת הלילה, כבר בתחילתה, כי המשטרה הצבאית הצטוותה לפתוח בחקירה. מידע זה, על פי הפרוטוקול, נמסר לכל המשתתפים על ידי עו"ד רם כספי.

למרות זאת לא הפסיק עו"ד ארנון את הפגישה וגם לא שאל את אזולאי אם נחקר כבר במשטרה הצבאית או זומן לחקירה. רק אחרי שאזולאי הוצא מחדר הישיבות אל מטבח המשרד בלווית יורם בן־עמי, רק אחרי שחזר משם לחדר הישיבות; ורק אחרי שמסר בקול רם כי העיד במצ"ח – פוזרה הישיבה.

אגב, פרוטוקול הישיבה, בכתב ידו של ארנון, משתרע על עמודים ספורים ומשקף רק חלק מהדברים ומהאירועים שהיו בישיבה. אנשי משטרה ופרקליטות שעיינו בפרוטוקול, פרצו בצחוק לפחות פעם אחת כאשר גילו, כי אחד הדוברים בישיבה מכונה בפרוטוקול: „אבו שפם".

חוסר שביעות רצון

האווירה הקשה בלישכת חריש, בישיבת ההכרעה לפני שבועיים – זאת לאור התמורה שייחסו אנשי הפרקליטות לאירועי פגישת הלילה – היתה „מוכנת" וצפויה. היא היתה כזו גם, ואולי בעיקר, על רקע העובדה שחוות הדעת המקצועית, החד־משמעית, של חמשת המשפטנים הבכירים, עמדה בסתירה לכמה התבטאויות של היועץ המשפטי לממשלה בענין התיק.

אבל, היו סיבות נוספות לחוסר שביעות הרצון ממה שהתגלה בפרשה זו:

א. עורכי־הדין כספי וארנון נהנו בחקירת המשטרה מיחס שונה מזה שניתן לאחרים.

ב. התנהגות ראש אגף החקירות, ניצב יגאל מרכוס, במקרה זה.

מעיון בתיק החקירה התברר לצוות המשפטנים, כי המשטרה אכן נהגה בעורכי הדין כספי וארנון בצורה שונה מאשר נהגה בחשודים אחרים. כך, למשל, נמנעה המשטרה לחקור את השניים, כמקובל במקרה זה, תחת אזהרה – למרות שעורך־דין שלישי מפגישת הלילה, שרגא בלייזר מחיפה, נחקר תחת אזהרה.

המשטרה טוענת גם, הפעם בצדק, כי לא היה מקום לעצור את שני עורכי הדין הידועים ללילה אחד, כפי שהדבר נעשה עם כמה חשודים אחרים. לעומת זאת היא מתקשה להסביר מדוע לא נחקרו שני עורכי הדין הידועים במקביל, או לחילופין: זה אחר זה. זאת כדי שהצדק לא רק יעשה, אלא גם יראה.

פרשת ההתייעצות שקיים רם כספי באמצע חקירתו במשטרה עם היועץ המשפטי חריש – בשאלות החיסיון על חלק מהשאלות שהוצגו לו – מעוררת גם היא פליאה בפרקליטות. כספי הוא משפטן ותיק, מנוסה, שצריך להכיר היטב את האסור והמותר גם בנושאי החסיון. הסכמת המשטרה לכך שהוא יקיים את ההתייעצות עם חריש – מלמדת גם היא כי נהנה בחקירתו מיחס מיוחד. העובדה שחריש קבע כי „לא היה יסוד לבקשת החיסיון של כספי", רק מחזקת הטענה כי אסור היה לאפשר לפרקליט החשוד להתייעץ עם חריש. חריש, במקרה הטוב, היה צריך להפנות את כספי אל ראש לישכת עורכי הדין.

לצוות המשפטנים אין, בכל הידוע, טענות מיוחדות ליחידה הארצית לחקירת פשעים חמורים. הטרוניות הן בעיקר נגד ראש אגף החקירות, יגאל מרכוס. מרכוס נושא באחריות ישירה לעקיפה ליחס המיוחד שהעניקה המשטרה לשני הפרקליטים. הוא גם זה שהמעיט מחומרת מעשיהם, יחס זה שלו אל התיק קיבל ביטוי מיוחד בפרשה „חוות הדעת המשפטית".

חריש: אני אתן את הדין על החלטתי

היועץ המשפטי לממשלה, יוסף חריש, מכחיש בשיחה עם דני שדה מ„ידיעות אחרונות" כי הוא מחפש דרכים למנוע הגשת כתב אישום נגד עורכי הדין רם כספי ויגאל ארנון. לדבריו, אין לשמועות שחר ו„אני לא מוכן לשמוע זאת ממך."

חריש אומר: „תעשו כל מה שאתם רוצים. תכתבו מה שאתם רוצים. אתם פשוט חוטאים. אתם הורסים את שלטון החוק".

● מדוע?

אתם הורסים את שלטון החוק כי אתם מהרסים של הציבור, שתדע את זה. משום שכל תיק יש לו משך הזמן הדרוש לשיקול דעת. אתם לא יכולים לעמוד עלינו עם הכותרות השמנות מדי יום שמלעיזות כל מיני הלעזות ולמנוע מאתנו עשיית דין אמת. אין לך ספיקות שאני אעשה דין אמת?

● סליחה, מר חריש. ישב צוות של חמישה פרקליטים בכירים במדינה, שאתה מינית אותם והמליץ מה שהמליץ...

לא אשאל את „ידיעות אחרונות" ולא שום עתון את דעתו של מי אני אקבל. אני היועץ המשפטי ואני צריך לעשות את עבודתי. אני יכול, אם אני רוצה, לקבל המלצה של אחד, ואני יכול לקבל של חמישה או לא לקבל של אף אחד. הכל לפי שיקול דעתי ובאחריותי. האחריות היא שלי. אני אתן את הדין על כל החלטה שלי. אז מה זה שאתה בא להגיד לי שישב צוות של חמישה פרקליטים. מה אתה רוצה? אתה כבר יודע את החלטתם?

● היא פורסמה בעתון. הצוות ממליץ להעמיד את כולם לדין...

כל מה שכתוב בעתון זה נכון? ובכן, אני אומר לך שאתה עוד לא יודע את ההמלצות ואני אגיד לך עוד משהו – גם אני עוד לא יודע את ההמלצות, מפני שהם עוד לא הגישו לי אותן סופית".

לחריש יש בקשה: „אם אתם רוצים לעשות צדק לענין – תרדו ממנו לאיזשהו זמן ותנו לטחנות הצדק לטחון. הן אולי טוחנות לאט, אבל לא כל כך לאט, אבל הן טוחנות לבטח."

מרכוס, מתברר, לא היה מרוצה מההמלצה החד־משמעית של ארבעת חוקרי הפרשה הוותיקים, להעמיד לדין פלילי את כל משתתפי הפגישה הלילית. הוא החליט להוסיף לתיק גם המלצה משלו ולצורך זה הזמין חוות דעת משפטית מאחת היועצות המשפטיות במשטרה. מלאכה חשובה זו, שלא היה בה כלל צורך, הוטלה על סגן ניצב כוכבה שבתאי. בעלה של המשפטנית הוא במקרה שותף במשרדו של יגאל ארנון.

הקשר המשפחתי הוסתר

יגאל מרכוס ידע על הקשר „המשפחתי" של הגברת שבתאי, כמו שידעו זאת גם קצינים בכירים אחרים בצמרת המשטרה. למרות זאת אימץ את המלצותיה (שלא להעמיד לדין איש ממשתתפי הפגישה הלילית) והעבירן ליוסף חריש. אגב, מרכוס וגברת שבתאי לא מצאו לנכון להביא לידיעת היועץ המשפטי, עובדה זו. כתיבת חוות הדעת בנסיבות המשפחתיות האלה, לא היה בה לדעתם שום פגם.

לפני יותר מחודש, כאשר דלפה הידיעה על כך שניצב מרכוס ממליץ לסגור את תיק הפגישה הלילית – בניגוד מוחלט להמלצות חוקרי הפרשה – ביקשנו לברר מיהי בדיוק המשפטנית שיגאל מרכוס מסתמך עליה. דובר המשטרה, עדי גונן, סירב בתוקף להשיב על השאלה. פניות חוזרות ונישנות שלנו לגלות את השם, נידחו שוב ושוב. הדובר נמנע להסביר מדוע מדובר בסוד כמוס כל כך.

מבדיקת תיק החקירה המשטרתי התברר לצוות הפרקליטות, כי מרכוס הטיל על הפרקליטה לכתוב חוות דעת רק על תיק הפגישה הלילית ולא על מה שאירע קודם לכן או לאחריה. זאת למרות שכל חוקר מתחיל מבין כי אין לנתק בין הדברים. ניצב מרכוס היה מוכן גם להמליץ על סגירת תיקים פליליים נוספים בפרשה זו המתייחסים לאירועים שקדמו לפגישת הלילה.

זו היתה, פחות או יותר, עמדתו: הוא מצטרף להמלצת חוקרי הפרשה להעמיד לדין את ח"כ עמר וכמה אחרים בגין עבירות שיבוש החקירה קודם לקיום הפגישה הלילית. אבל, הוסיף מרכוס, אם תתקבל המלצתו לסגור את תיק ישיבת הלילה, הוא ממליץ בפני היועץ המשפטי חריש, לסגור גם את תיקי שיבוש החקירה האחרים. הסיבה: „חוסר ענין לציבור."

זמיר פסל עצמו

אם אין די בכל הפרשה הזאת, הרי שהתנהגות יוסף חריש – אשר נימנע עד כה מלפסול עצמו מלטפל בתיק – הוסיפה ומוסיפה שמן למדורה. בכירים בפרקליטות יודעים לספר כי לפני שנים אחדות נתקל היועץ המשפטי לממשלה הקודם, יצחק זמיר, בבעייה דומה, קשה לא פחות: ידידו, עו"ד עוזי עצמון, הסתבך בפלילים וזמיר אמור היה להכריע בגורלו.

„זמיר הודיע מיד כי הוא פוסל עצמו מלהכריע בתיק", מספר אחד מאנשי הפרקליטות, „וכי אינו מתערב בנושא. התיק נבדק על ידי משפטנים אחרים ואלה קבעו כי יש ראיות להגשת כתב אישום. זמיר כיבד החלטתם, איש בפרקליטות לא העלה אז בדעתו כי היועץ המשפטי ינהג אחרת." (עוזי עצמון הורשע בעבירות מס בבית המשפט המחוזי בירושלים, וערעורו על ההרשעה עומד להתברר בקרוב בבית המשפט העליון).

חריש, לעומת זאת, מוסיף עדיין לטפל בתיק הפגישה הלילית. הוא גם ניסה כבר, יותר מפעם אחת, להציע את „פתרון" הבעייה בדרך הבאה: תיק הפגישה הלילית ייסגר. תיק השוחד נגד ח"כ עמר בלבד – יוגש.

הצעה זו נידחתה בתוקף על ידי אנשי הפרקליטות. „אחרי שהתברר בחקירת מצ"ח, כי ח"כ עמר אכן השתמט ממילואים בלבנון בתקופה המלחמה, מספר פעמים," אומר פרקליט ותיק, „ואחרי שהתגלה מה עשה עמר כדי לשבש את החקירה שהתנהלה נגדו – הפך תיק השוחד למישני ולפחות חשוב. עם כל הכבוד לפרשת ההשתמטות ממילואים, הרי שפרשת הפגישה הלילית הצליחה לגנוב ממנה, בצדק, את ההצגה. היא חמורה באופן עקרוני הרבה יותר, מעורבים בה פרקליטים ידועים, חבר־כנסת וקציני משטרה לשעבר, ומה שלא פחות חשוב – מהרשעה בתיק זה, אם תהיה, ניתן יהיה להקיש גם על פרשת השתמטותו ח"כ עמר ממילואים. אחרי הכל, אדם הטוען לחפותו לא היה עושה מה שהמשטרה מייחסת לו ומצליח לסבך בפרשה הזו כל כך הרבה אנשים."

חמשת הפרקליטים הבכירים, הנחושים בדעתם כי יש להעמיד לדין פלילי את כל משתתפי פגישת הלילה, דחו כבר הצעה מעניינת של חריש: להוציא מכתב האישום הצפוי את עו"ד יגאל ארנון. הם הודיעו לו מפורשות: „או כולם – או אף אחד!"

מחיקת שמו של ארנון היתה מובילה ודאי לדרישה דומה מצד עו"ד כספי, ויוסף חריש היה נאלץ להענות להן: מחיקת עו"ד כספי מהתיק היתה מובילה לבג"צ של ששת החשודים האחרים או חלקם – וכך, בשיטת הסאלמי, היו כל החשודים נחלצים מהתיק. הם היו נישאים על כפיים. „עלילה זדונית" נוספת של העתונות – היתה מגיעה לקיצה.

בישיבה מתוחה בלישכת היועץ נמסרו לו ההמלצות בע"פ ולפי דרישתו, כעבור כמה ימים, גם בכתב • „פרשת הפגישה הלילית חמורה באופן עקרוני הרבה יותר מפרשת השתמטות ח"כ שלמה עמר משירות מילואים בלבנון", אומר משפטן מהפרקליטות

★

קשה לחתום רשימה זו בלי להתייחס שוב להצעת החוק לאיסור פירסום שמות חשודים – הצעה בעטייה התפוצצה לפני שנה הפרשה כולה. הצעה זו מבקשת להתיר פירסום שם של חשוד רק אחרי הגשת כתב אישום נגדו, או בתום שלושים ימי מעצר ראשונים.

כיוון ששרים, חברי כנסת ומיוחסים אחרים, אינם נעצרים ממילא לחקירה גם כאשר הם חשודים במעשים חמורים – יוצא איפוא, כי הם יהיו הנהנים העיקריים מהחוק, אם חלילה יתקבל. החוק יגונן עליהם לאורך זמן, יתן בידיהם סיפק להפעיל לחצים וקשרים לסגירת התיק וימנע מהציבור פיקוח ובקרה על אשר יתרחש מאחורי מסך החסינות.

הצעת החוק החדשה, במקרה של ח"כ עמר, היתה מונעת פירסום לא רק של החשדות הפליליים בענייננו. גם אי־סדרים ומעשים של שחיתות ציבורית, שהיו מתגלים במהלך החקירה, לא היו רואים אור.

הציבור לא היה יודע דבר וחצי דבר על השתמטות ח"כ עמר משירות מילואים בלבנון; לא היה יודע דבר וחצי דבר על פרשת „הפגישה הלילית"; לא היה מקבל מידע על אופן ניצול מעמדו באגד לצורך ההשתמטות מהמילואים; גם לא על הסתבכותו בפרשת האזנות הסתר בדירתו של עובד „אגד" בחיפה. התיק הזה, יש להניח, היה נקבר במגירות המשטרה.

מה, בכל זאת, כן יקרה אם החוק יתקבל?

במדינת ישראל הנאורה תשתולל חרושת שמועות קשה וקטלנית. אנשים תמים מכל פשע יהפכו פתאום לחשודים; יואלצו לשכנע קרוביהם כי לא בהם מדובר; ינסו להוכיח כי אין להם בכלל אחות.

הכל לשווא. לא יאמינו להם. החוק החדש ירשיע אותם, למעשה, ללא משפט.

נתן ברון

איש קטן עם שפם

הכל היה יכול להיות אחרת, כמובן, אם העסק היה מצליח. ג'ונתן פולארד ואשתו היו מצליחים להיעלם בטרם התגלתה הפרשה. כאן, בישראל, כעבור עשר שנים, היה איש קטן עם שפם בשם „יונתן פלר" או „יונה ארד" – מוזמן להדליק משואה בטקס הפותח את חגיגת יום־העצמאות. הוא ואשתו אן – „חני", אלא מה? – היו נותנים מפעם לפעם ראיונות לעיתונים בביתם הקטן בפרבר תל־אביבי צפוני, ומספרים כיצד נטלו חלק במיבצעים עלומי־שם ומעוררי־כבוד.

אלא שלא כך קרה, והמפולת הגיעה השבוע לשיאה עם גזרי־הדין הקשים כל־כך שהוטלו על בני הזוג פולארד. רק הצפייה בכתבה המצויינת של נסים משעל על הפרשה ב„כיכובה" של אן פולארד – דייה כדי להעביר צמרמורת בגופו של כל ישראלי. אם אומרים זאת בפירוש ואם לא אומרים זאת בפירוש – קשה להאמין שיש ישראלים רבים שליבם אינו יוצא אל הזוג הזה, שלפתע פתאום הוטל אל התהום הפעורה.

המרחק בין הכישלון וההצלחה הוא, כידוע, קטן מאוד. גם על „פרשת איראנגייט" אפשר לומר אותו דבר: אם היה מצליח העניין – היו כל המעורבים בו נישאים על כפיים. כאשר בא הכישלון נופלים כולם „על הפנים".

ג'ונתן פולארד, איש קטן עם שפם, נופל עכשיו עמוק־עמוק. הוא זועק לעזרה – ואין מושיע.

★

אבל עם כל ההבנה והרגישות למיקרה האנושי של פולארד – יש לכל הנושא הזה גם השלכות אחרות, משמעותיות ביותר.

קודם כל – צריך לומר בבירור, שכמות הצביעות הנמרחת על כל הפרשה הזו ממש מדהימה. הרי, בסופו של דבר, לא פגע פולארד בביטחונה של ארצות־הברית. הוא לא מסר את מיקומם של טילי־ההגנה האמריקניים לידיעת חיל־האוויר הלובי או הסובייטי. באיזה סוג של ביטחון אמריקני פגע פולארד? אם רוצים להעמיק בנושא, אפשר אפילו לומר בדיוק את ההיפך: אין חולק על כך, שישראל מסייעת לאינטרסים אמריקניים ברורים בפעולותיה נגד אירגוני טרור ונגד פעולות טרור. מה רע בזה, שישראל תשיג אינפורמציה, שתסייע לה בפעילויות אלה?

ואגב, צריך לשאול מדוע לא נמסרה האינפורמציה במישרין, בגלוי, במיסגרת שיתוף הפעולה הרשמי הקיים בין „המערכות הביטחוניות של ישראל ושל ארצות־הברית. מדוע צריכה ישראל להשיג מידע על מטה המחבלים בטוניס בדרך־לא־דרך – במקום לקבל ממדינה ידידותית תיק יפה ושלם עם כל המידע הדרוש? ישראל, במיקרה הפוך, היתה, מן־הסתם נוהגת אחרת: הלהיטות שמגלים ישראלים לחלץ את ארצות־הברית ממשברים ומצרות (ראה פרשת בני־הערובה) היא מן המפורסמות.

ועוד שאלה עדינה: אולי פעם אחת יקום מישהו ויספר את האמת על פעילותם של אנשי־ביון זרים, וכמובן גם אמריקאיים, בישראל. הרי הסוד הזה ידוע לכל ילד, ולעתים הדברים נעשים ממש לאור היום וללא כל חשש ופחד. הסיפורים ידועים לכל, והשמועות על הדו"חות המועברים לוושינגטון מדי יום ביומו ומדי שעה בשעה – מספיקות כדי למלא כמה כרכים של סיפורי־בלשים. אז מה הזעקה, ומה הן דמעות־התנין הנשפכות על „מעילה באמון" ו„פגיעה ללא תקנה"?

★

אבל הדבר החמור ביותר בכל הפרשה היא הכרזתו של שר־ההגנה האמריקני, קספר וויינברגר, כי „יתרון צבאי ישראלי מערער את מאזן־הכוחות במזרח־התיכון, ולפיכך מגדיל את הסיכוי להתלקחות עימות צבאי".

צריך לקרוא את המישפט הזה שוב ושוב, ואחר־כך לשפשף את העיניים בתדהמה – כדי להאמין, שאדם אמריקני אחראי ורציני אכן אמר את הדברים הללו.

אם נכתבו הדברים רק מתוך חמת־זעם רגעית בעיקבות מה שכמה אמריקאים מכנים „מעילה ישראלית באמון" – ניחא. אין אדם נתפס על צערו ועל זעמו. אבל החשש הוא, שאולי יש בדברים הללו יותר מאשר סתם התפרצות רגעית.

מי שקורא מפעם לפעם מיסמכים ומחקרים שמקורם בארצות־הברית – מכיר את הסיגנון הזה ואת הניסוח הזה. דיבורים כלליים, מרוחקים, אנטיני־טעם, מנוסחים בשפה של מחשב. הדברים האיומים ביותר נאמרים בלשון מנוסחת, מישרדית, לעתים אפילו מתוחכמת.

הרי בקלות אפשר היה לכתוב בדיוק את ההיפך הגמור: יתרון צבאי ישראלי, כך אפשר הרי לומר, דווקא מקטין את הסיכוי להתלקחות עימות צבאי: מדינות־ערב לא ירצו להסתבך במלחמה – ולכן יש סיכוי לדחיית עימותים והתלקחויות. האם זה לא „עושה היגיון", לפי הביטוי האמריקני הידוע?

אלא שוויינברגר ויועציו כועסים על ישראל, והכעס, כידוע, אינו יועץ טוב במיוחד.

★

ורק עוד מלה אחרונה על ג'ונתן פולארד, האיש הקטן עם השפם, ועל אשתו. הרי הם הנפגעים האמיתיים של כל הפרשה.

כאן צריך לומר בבירור: אם אכן פעל ג'ונתן פולארד למען ישראל, ואם אכן סייע לה בדרך זו או אחרת – חייבים למצוא דרך כלשהי לסייע לו. ברור שהענין עדין, וכל סיוע ישראלי ייחשב מייד כהודאה באשמה. אבל אסור להפקיר את הזוג הזה ולזרוק אותם לכלבים.

יתכן שזה לא כל־כך מתוחכם – אבל בפיו של כל ישראלי נשאר טעם רע מכל הפרשה, ובמיוחד מגורלם של אן וג'ונתן פולארד. צריך לעשות הכל כדי לסלק את הטעם הרע הזה.

אליהו עמיקם

מארצות־הגזירה לארץ־הגזירות

אמרתי אוי... האין זאת / אחרית־התוחלת, עיגול הפרידה – הסיום?/ משיחיות־ישראל כרסות עוף מהר הבית נפרדת..."

אלה הם מדברי סיומו של הסיפור, אשר סיפר אורי צבי גרינברג באוזני „ילד עברי בציון המושפלת".

„והנשר סיים עיגולו ויעף אל הים./ עף בלי משק כנפיים ויחי כה אפל./ אולי לעיר־טיטוס, לקשת השער שם שב:/ שוב גוף, לאינראה, ככבליו לאלפיים שנה ובראשו לעמקו: לתוך באר־הדמים העברית,/ כתוק המשיח – –

„שוב לאלפיים שנה... מי יודע אם לא".

★

אמרנו, ששירו של אצ"ג היה מעין שקטית. התמונה הופיעה על אקרן הטלוויזיה לפני כחודש: איש סג'רה, ערשו של מיתוס הציונות הבן־גוריוניסטית, הכריז באוזני עם־ישראל את שאמר אצ"ג אז, באוזני ילד: בא סופה של הציונות.

אולם אצ"ג ראה את הסיום בפרידת הנשמה מן הגוף, כדין המוות בטבע: „משיחיות ישראל...מהר הבית נפרדת..." ואילו האיש מסג'רה ראה את הסוף בפרידת הכסף מן הקופה, וזה שחרץ את גורל הרפת הציונית־חלוצית.

מן השקטית של 1930 למרנו, שירושלים, גיות העמק – „צריכה דוד עשיר, שק טבין ותקילין..." והנה רואים אנו בתמונה גם את הדוד דוד בלאס. הוא עומד למשפט על – שאינו עשיר. ומכיוון שאין הוא עשיר, מה לו ולסג'רה? סג'רה אינה סחורה היום.

ההתיישבות העובדת זה סיפור אחר. מהי היום ההתיישבות העובדת? מה השאלה? – המערך, תק"ם, עמר, ויצמן – יחדו על התיישבות זו נטושה עכשיו המלחמה. זוהי מלחמה על ערכי הציונות החלוצית, שנתערערו, כאשר מנעו האויבים את העברת הצ'קים מידי המנכ"ל לידי המזכ"ל במישרין, והיה צורך להשתמש בשק של הדוד, ובשק – קש במקום טבין ותקלין.

במערכת ערכים כזו – וביתר דיוק: כמערך ערכים כזה, איזה ערך יש לסג'רה? ערכה אולי כערך אתא, כי שתיהן שותפות גם לגורל. תושביה של סג'רה, כמו פועלי אתא לשעבר, הם הפועלים העשירים ביותר בעולם. הם בעלי תעשיות ואדמות, ובנקים וחברות־קש למיניהן. הם בעלי השלטון והתיקשורת (כלומר, חינוך־ותרבות, כמובן), אבל לחברת־העובדים שלהם לא היה כסף כדי לקנות את אתא ולהציל את פת לחמם, ועכשיו אין בידם להציל את הרפת הציונית־חלוצית של סג'רה.

וכל כך למה? כי הם עשירים עניים, בניגוד לבלאס ולשותפיו להגמוניה ולעסקים, שהם – עניים עשירים. ובמדינת־ישראל שפר חלקם של עניים עשירים, בעוד שהעשירים העניים הם הדפוקים, ה„שכבות החלשות". כמה עני היה ארנסט יפת – יעידו המיליונים, שנדרשו כדי לעשותו עשיר. מיסכן.

אם תרצו (ואף אם לא תרצו), אין זו בריחה. זוהי מציאות, שלא נולדה עם פרשת תק"ם־בלאס. האמת היא, ששניהם שעירים לעזאזל – למציאות, ששתלו בארץ־ישראל אמיגראנטים, אשר נמלטו מגורלם היהודי באירופה. הם הביאו איתם, במיטען נלווה – את מציאותם, שבה חיו ומתו בארצות־הגזירה שלהם.

זו לא היתה בריחה. זה היה עיקרו של האסון, שעליו סיפר אצ"ג: הרוכלים לא שינו את ישותם. הם רק העתיקו אותה למקום אחר. אך רא עקא, שהיציאה מעבדות לחרות אינה שינוי מקום כלבד. מה גם ששינוי מקום לא בהכרח הוא גם שינוי מזל. הם מצאו את עצמם, בסופו של דבר, שוב בארץ־גזירה.

לכל מציאות חוקים משלה. חוקי חרות שונים מחוקי עבדות. כשם שבן־חורין, בטבעו, אינו יכול לחיות כעבד, באותה מידה אין עבד יכול לחיות כבן־חורין. אם ינסה, לא יהיה זה לאורך ימים. חיש מהר יחזור אל עצמו ואל אדוניו הפריץ, ואין זה חשוב מי יהיה אז הפריץ.

וכי מה יעשה עבד בחרותו בן־חורין זקוק לאדמה, שעליה יוכל לעמוד, ללכת ולהכות בה שורשים, לצורך קיומו בעולם הזה. בגיטו לא היה העבר זקוק לאדמה. הוא ריחף, כאסטרונאוט, בחלל חלליתו.

לכן השורשים לא היוו שם בעיה. חוקי הכבידה לא חלו על חללה של מעבורת־החלל הסגורה והמסוגרת, משיכת האדמה לא פעלה שם. לשורשים היו איפוא זקוקים רק מעטים מנוסעי המעבורת הציונית –. חלק קטן מאלה, שנועדו לחזור לארץ.

★

ואכן, משנחתה אותה חללית בארץ־ישראל, על אדמה של ממש, התפלגה מייד המַפָּה היהודית בין שני קטבים: קוטב הקיום וקוטב הקמילה – קוטב השורש וקוטב הצמרת.

הראשון טמון במעמקי האדמה, כמו בספת, ובו אצורים הצפנים של – אם להשתמש בלשון המדע: גורם השמירה (על החיים במיקרה שלנו).

השני מיתמר, כמו ארובה של טרבלינקה, שפלטה את עשן היהודים. גם הארובה שבנופנו פולטת עשן של יהודים, אשר כלו וחוזרים אל עולמותיהם בריק – מי למשיחו, היהודי הצלוב, בשכונת זונות אוסטרלית, משיחם של „מורדה" הצלם ושל איוואן, בן דתו: מי לשרותו הישיר של מלאך־המוות הפלסטיני: מי לשרותיו ההיקפיים, כמו „מרכז המירע האלטרנטיבי" ואגפיו בעיתונות, על הבימה ובכלי התיקשורת האחרים של היאהודים: מי לאינטרנציונל של ועירת־החסות הבינלאומית ליהודי־החסות („שוץ־יודן" בעבר), ומי סתם לכיליון, לאפס המוחלט באפסי החלל.

פנים רבות לעשן, בטרם יתפזר שם – לפעמים יש לו צורת צמרת החולשת על סביבתה, לפעמים צורת מיפעל, לפעמים צורת בנין, לפעמים צורת מדינה, וכמובן – כל צורותיהם של ציורי ה„מחאות" שלהם (ולא המחאות של תק"ם).

★

העם היהודי הוא העם השורד ביותר בעולם – גם סיסית. אך הוא גם העם הנשיר ביותר בו – גם מבחינה רוחנית. השורש נשאר, ואין כוח בעולם היכול לעקרו. הקליפה וכן הצמרת מתות את מותן היהודי, בלות ונושרות לחלל הנשייה, בבוא זמנן ליפול. בדרך כלל, הן גוררות איתן חלק מן הליבה ולפעמים גם מן השורש.

בבוא עונת הנשירה, מונקים לפעולה כל הכוחות הממונים על מימושה. איך מממשים זאת, אפשר ללמוד מספרי ביופיסיקה, בקטריולוגיה, וירולוגיה ותחומי מדע אחרים העוסקים בתהליכי קמילה, התפוררות, אנטרופיה, רקב וביתר תהליכים הרקביים המאותתים, כי האורגניזם מתקרב לסוף פסוקו. הם מאותתים בעצם הוייתם.

הנה צופים אנו באקרן: הקדחת עולה לשלב של „דליריום טרמנס" („הקדחת הלבנה"), כשהשקר אינו עוד שקר אלא הזייה מסוכנת.

ספירה אחורה אל האפס: היורה רותחת, כמו בסיסו של טיל, בשעת שיגורו חוזר אל החלל – חוזר אל העבר המטובן חוזר אל עצמו של המתגעגעה על אותו עבר טוב: חוזר אל הפריץ הטוב, שאפילו לא היה טוב, לפחות הבטיח, שהכל ייעשה בשלום, בלי מלחמות, כמו שנעשה באירופה, בתחנות שיגור היהודים האירופיות, שעשנן עדיין מגיע לירושלים.

חמש...ארבע...שלוש...קרימה לאחור – שוב להגמוניה של העם העובד עלינו (על העם האובד): שוב אל ויצמן (הראשון), שלא זז־אף ממקומו למעלה, גם לאחר שהעם זז למקומו למטה; והוא שוב פה (העם ויצמן השני)!

אם כן, קרימתו – שוב אל האינטרנציונל, אל העמים, אשר יקבעו את גורל היהודים, כפי שקבעו בעבר.

את גורלנו לא יקבעו טרוריסטים, פורשים, שתקפו את השלטון הפלסטיני־הבריטי, בניגוד לרצונם המפורש של מוסדות הישוב המאורגן, ועוד העזו לקרוא לשערוריה זו: „מלחמת חרות ישראל..."

או למה מחכים? רוצים לרצוח את השלום? – אני שואל אתכם בכיצנות ובאחריות.

★

הארצות האמורות להשתתף באינטרנציונל של הוועידה הבינלאומית, נחשבו, בעבר היהודי ההיסטורי, לארצות־גזירה. הן תדאגנה לכך, שארץ־ישראל תהיה ארץ־גזירות.

אבל מה לא עושים למען שלום? – למען שלום עכשיו, יוצאים אפילו למלחמה, להרבה מלחמות.

★

(מאמר חמישי)

הערות בשוליים

הרב מנחם הכהן

ראש חוֹלֶה וּמִיטָה חוֹלָה

מצב לאומי ובינלאומי: הפרשה והפרשנות: „מעולם לא היו יחסינו עם האמריקנים טובים יותר".

– איתן כסלע – דוד וג'ונתן.

★

על הסלע הך: עקרון ההדדיות ביחסי ישראל ארה"ב: מעכשיו מתערבים האמריקנים גם במינויים שלנו.

★

כיסאות על גלגלים: „שמיר ופרס לא מסוגלים עוד לדבר זה עם זה".

– ראשיתו של המשבר – ליקויים בשמיעה, המשכו – הפרעות בדיבור, אחריתו – קשיים בהליכה ובישיבה.

★

על רקע המשפט: „יש שופטים בירושלים".

– פעם היו בה גם מנהיגים.

★

שבט אחד. יריביו של דוד לוי בליכוד מאשימים אותו בחזית עם שמעון פרס נגד שמיר.

– כתוב: „שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם... כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ".

★

עדות אופי: „שמעון פרס חתרן בלתי נלאה".

– הוא חותר לשלום.

★

דין מוחמד בסייף: רה"מ יצחק שמיר בכנס רבנים של המפד"ל: „בואו נקים חזית מול הכופרים ביהדות ובזכותנו על הארץ".

– מוות לכופרים!

★

דואר דואר ודורשיו: הנשיא מובארק: „משא ומתן אי־אפשר לנהל באמצעות יוני דואר".

– רק באמצעות יונים.

★

אוי חיו ומנים: „אזלת יד של הממשלה ותיפקוד כושל של ההסתדרות, בפרשת בתי החולים".

– בסיעת העבודה – נוסטלגיה לבגין, בהסתדרות – געגועים למשל.

★

כלו בעשן ימי: „תושבי שכונות עבר־הירקון בתל־אביב, הפגינו נגד התחנות כוח בשכונותם".

– הם טוענים: מבקשים לעשות אותנו בני ארובה.

★

פסוקו של עוף: „משפחות כשנולד לחם בן, רוצות שיהיה אינטליגנטי. אני שהאינטליגנטיות החריבה את חיי, יכול רק לקוות שבני יתגלה בבוא הימים כחסר ידע, עצל דעת, אז אז יהיו לו חיים שקטים של שר בממשלה" (ברטולד ברכט).

דידי מנוסי

פָּרָשַׁת פּוֹלַאֲרְד א.

עַכְבָּר שָׁתוּי יָצָא מִבַּר
קְצָת מִתְנוֹדֵד וּקְצָת מֵפִיל,
וְהוּפ... מַמָּשׁ מִבְּלִי מֵשִׂים,
דָּרַךְ לוֹ עַל רַגְלוֹ שֶׁל פִּיל.

מִהֵר אוֹתוֹ עַכְבָּר אָרִיב
לְהִתְנַצֵּל – וְכָכָה שָׂח:
„לֹא הִתְכַּוַּנְתִּי, בֶּאֱמֶת,
הוֹאִילָה אֲדוֹנִי וּסְלַח".

הֵשִׁיב הַפִּיל בְּרֹחַב־לֵב:
„עַכְבָּר, הֱיֵה נָא הֶגְיוֹנִי,
אֵין כָּל מָקוֹם לְהִתְנַצְּלוּת –
הַיּוֹם אַתָּה, מָחָר אֲנִי".

פָּרָשַׁת פּוֹלַאֲרְד ב.

– אַתֶּם לֹא תַגִּידוּ לִי מָה לַעֲשׂוֹת!
(אָמְרָה יִשְׂרָאֵל וּבְלַהַט וּוֹקָלִי)
עַל מִי לְהָטִיל תַּפְקִיד עַל תֵּל־נוֹף,
אֶת מִי לְמַנּוֹת כִּמְנַהֵל „כִּימִיקָלִים".

– הַנַּ"לִים הֵם עֵסֶק פְּנִימִי בְּהֶחְלֵט
לָכֵן הִתְעָרְבוּת הִיא פְּגִיעָה אוֹטוֹנוֹמִית!
...גַּם אַתֶּם כּוֹעֲסִים כְּשֶׁאֲנִי מַתְרִיעָה
לְמִי לֹא לִמְכֹּר (נֹאמַר) נֶשֶׁק אֲטוֹמִי.

אֲנִי מִצְטַעֶרֶת עַל פּוֹלַאֲרְד (אָמְרָה),
הָאִישׁ שֶׁנִּהֵל אֶת הַכֶּשֶׁל – הִטְעַנּוּ,
„לִשְׁכָּה לְמַדָּע" שֶׁהָיְתָה אַחְרָאִית
בְּשָׁלְחוֹ – מָה יוֹתֵר תִּדְרְשׁוּ מֵאִתָּנוּ?!

– מָה גַּם, לֹא יָדַעְתִּי שֶׁפּוֹלַאֲרְד גַּיָּס,
וְאִם בְּמִקְרֶה כֵּן יָדַעְתִּי – שָׁכַחְתִּי,
לִשְׁכֹּחַ הֲרֵי זוֹ מִדָּה אֱנוֹשִׁית,
גַּם רִיגַן שׁוֹכֵחַ... לְפִי שֶׁנּוֹכַחְתִּי.

– אַתֶּם לֹא תַגִּידוּ לִי מָה לַעֲשׂוֹת!
(שָׁנְתָה יִשְׂרָאֵל וּבְלַהַט וּוֹקָלִי)
עַל מִי לְהָטִיל תַּפְקִיד עַל תֵּל־נוֹף,
אֶת מִי לְמַנּוֹת כִּמְנַהֵל „כִּימִיקָלִים".

כֵּיוָן שֶׁאַרְצִי, כִּמְדִינָה נְאוֹרָה,
אֵינָהּ קַטְנוּנִית (כְּמוֹ אַתֶּם) אוֹ נוֹטֶרֶת,
אֶצְלִי שׁוּם אָדָם מֵעוֹלָם לֹא שִׁלֵּם
עַל פַּאשְׁלָה אוֹ „בְּרוֹךְ" אוֹ סָרְחָה מְיֻתֶּרֶת.

– אָז לָמָּה שֶׁדַּוְקָא פִּתְאֹם, בִּגְלַלְכֶם,
אַתְחִיל לְהַעֲנִישׁ (בְּטִיָּה מְכֹעֶרֶת)
אַחֲרֵי שֶׁ„שַּׁבַּ"כּ" וְ„אִירָן" וְ„בַּל"ל"
וְגַם „סַבְּרָה־שָׁתִילָה" בְּעֵסֶק אֻמְלָל,
לֹא פָּסְלוּ אַף אִישׁ – לִכְהֻנָּה אַחֶרֶת.

אוֹ בְּמִלִּים אֲחֵרוֹת: עִקְבִית אָנֹכִי
לְלֹא כָּל מַשּׂוֹא־פָּנִים וְנִיוּאַנְסִים...
לָכֵן אַל תַּגִּידוּ לִי מָה לַעֲשׂוֹת,
שִׁתְקוּ וְתַמְשִׁיכוּ לִשְׁלֹחַ פִּינַנְסִים.

אריאלה

עוד שמורת קוטג'ים של בן־יקר גת

התחלה גדולה

חברת בן־יקר גת בונה שכונת קוטג'ים חדשה על גבעה נשאה באריאל המשקיפה אל שמורת טבע.

הקוטג'ים בגימור מעולה של בן־יקר גת הם בני 3 חדרים עם תכנון מוקדם המאפשר הרחבה עד 6 חדרים.

הבניה - באיכות מעולה, איכות בן־יקר גת, עם שימוש נרחב באיטונג לשפור הבדוד ולחסכון באנרגיה. הגגות מרעפים אדומים.

הנוף - נוף מרהיב של הרי שומרון לאנשים האוהבים נוף והיודעים להעריך את חשיבותו לאיכות החיים.

שרותי קהילה - אריאל - בירת השומרון, עיר חדשה ותוססת עם חברה צעירה, מספקת לתושביה את כל שירותי הקהילה החל בגני ילדים ובתי ספר וכלה במתקני תרבות וספורט.

קנו קוטג' בשמורת הקוטג'ים "אריאלה" ותמנו על אלה הנהנים כבר ממגורים באריאל.

זוג צעיר! משפחה צעירה! למה שלא תתחילו בגדול?

החלה ההרשמה

הנחה

לרוכשים עד ה-15.3.87

בואו בשבת

נציגינו יחכו לכם באתר ובמרכז המידע

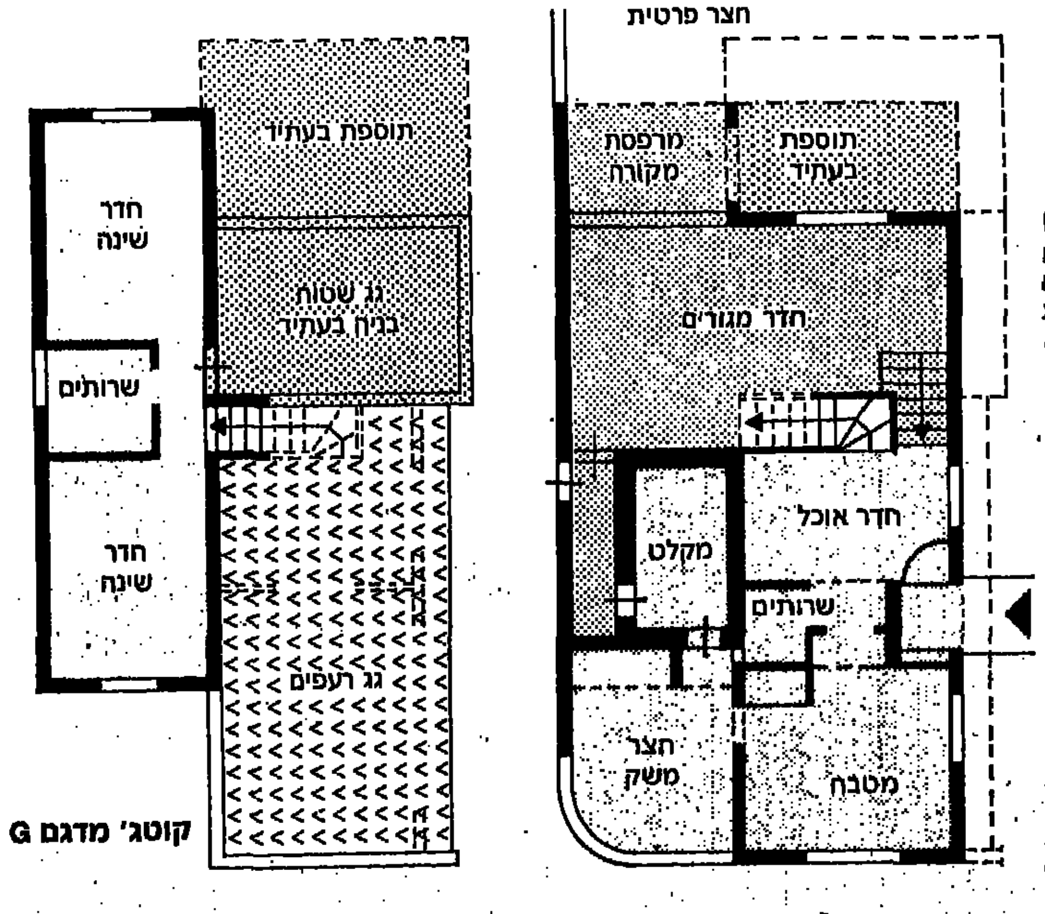

מפלס עליון
כולל שני חדרי שינה, שירותים ואופציה מיידית או עתידית להרחבה.

מפלס תחתון
כולל חדר מגורים מרווח הפונה למרפסת מקורה יציאה לחצר האחורית ולגינה.

מפלס כניסה
כולל מטבח חדר אוכל, שירותים יציאה לחצר הקדמית חצר משק ומקלט.

קוטג' מדגם G (חיצוני) - 3 מפלסים

הלוואות מוגדלות, משכנתאות ותנאי רכישה נוחים

בן־יקר גת

חברה להנדסה ובנין בע"מ

רחוב האומנים 7א' תל־אביב • טלפונים: 332901 • 332614 • 03-331307

חיים חפר

פולארד

צר לנו עליך, אחינו ג'ונתן • יש אומרים כי היית באמת ובתמים „ציוני נאמן" • ויש האומרים כי היית רודף בצע וחמדן • אבל מי ששחק בך כמו פיון על הלוח הזה המסכן • מי שהיתה בו רוח העצנים של שחצן והרפתקן • מי שחשב עצמו לגאון ולא היה אלא חרש, שוטה וקטן • הוא הוא שמאחורי סורג ובריח אותך ואת רעיתך נתן • וצר לנו עליך, אחינו ג'ונתן ••

היית כלך בטוח ושאנן • ולא חששת כי רק ים של אכזבות הוא אותו נחל איתן • ואתה אינך טיס שנפשש, או פצוע בשדה אש ועשן • ואתה גם לא תשתחרר בכח ולא תפדה במשא ומתן • ושנים רבות לא תראה אור שמש ולא תופיע לך קשת בענן • כן, צר לנו עליך, צר לנו עליך אחינו ג'ונתן ••

צר לנו עליך, אחינו ג'ונתן • בשגעון־גדלות של מעצמה נפחו את העם הזה הקטן • הבטיחו לו שליטה בקשת המשתרעת בין עירק לסודן • ספרו לו שהוא חכם וחזק מכל „גוי משתן" • אמרו לו: „נעמד זקופים מול הממשל ומול הבית הלבן" • שכנעו אותו, שאנחנו, רק אנחנו מבינים ומבצעים ענין • ואתה הלכת לרגל,

צר לנו עליך, אחינו ג'ונתן • את כל יהדות אמריקה העמידו מעליך בזרקורי המבחן • את החלוני גלוי הראש והאורתודוקסי בעל הזקן • „הפרוטוקולים של זקני ציון" ימכרו מעתה על השלחן • ואנחנו עשינו זאת, אנחנו בחכמתנו ובבינתנו שנסתתרו מזמן • והיום, לאן נוליך את חרפתנו ובשתנו – לאן? • וצר לנו עליך, אוי, כמה צר לנו עלינו – אחינו ג'ונתן... ••

הגברות מ„הדסה"

כבר שבעים וחמש שנים שהן אתנו, והיום הן אצלנו שוב • זוכרים אותן, בתמונות הישנות, בראשית ימיו של הישוב • זוכרים אותן, חובשות שביס של אחיות, ומבע פניהן עירני וקשוב • זוכרים אותן מוכנות לעוט על כל מעשה אנושי וחשוב • חשות אל המצוקה עם התרופה והלחם, עם הכסות והכסת • ביד אשר מלטפת ובאותה יד אשר עומסת • – הליידיס של „הדסה" – אבירות ההתנדבות והחסד ••

שבעים וחמש שנים הן אתנו וכאלו עוד אינן „משלנו" • אף כי אכלנו מפריין בכפרי הנוער, ובצריפי „עליית הנוער" לנו • אף כי את מראה פניה של הנריטה סאלד מן השטרות ומן הבולים ידענו • אבל הן הרי היו „אמריקה", ומה ל„אמריקה" ולנו? • – אבל בכל זאת, הן היו „ההסתדרות הציונית" הנאמנה והגדולה • ואם אנחנו מקבלים את המשג של „להיות ציוני בגולה" • – הרי הן היו והנן שם כתבת ובסיס וארגון ושדרה • – תנועת נשים אידיאליסטית השואפת אל המעלה • המוכנה לתת מתה, להיות הכח והחמלה • לקחת חלק, להיות שתף בכל מעשה ועלילה • והיום – כמו אז – כמו בימי הבראשית – כמו בהתחלה ••

הליידיס של „הדסה" באות לירושלים • ג'נטלמן – נא לקומו ואיפה מחיאות הכפים?! ••

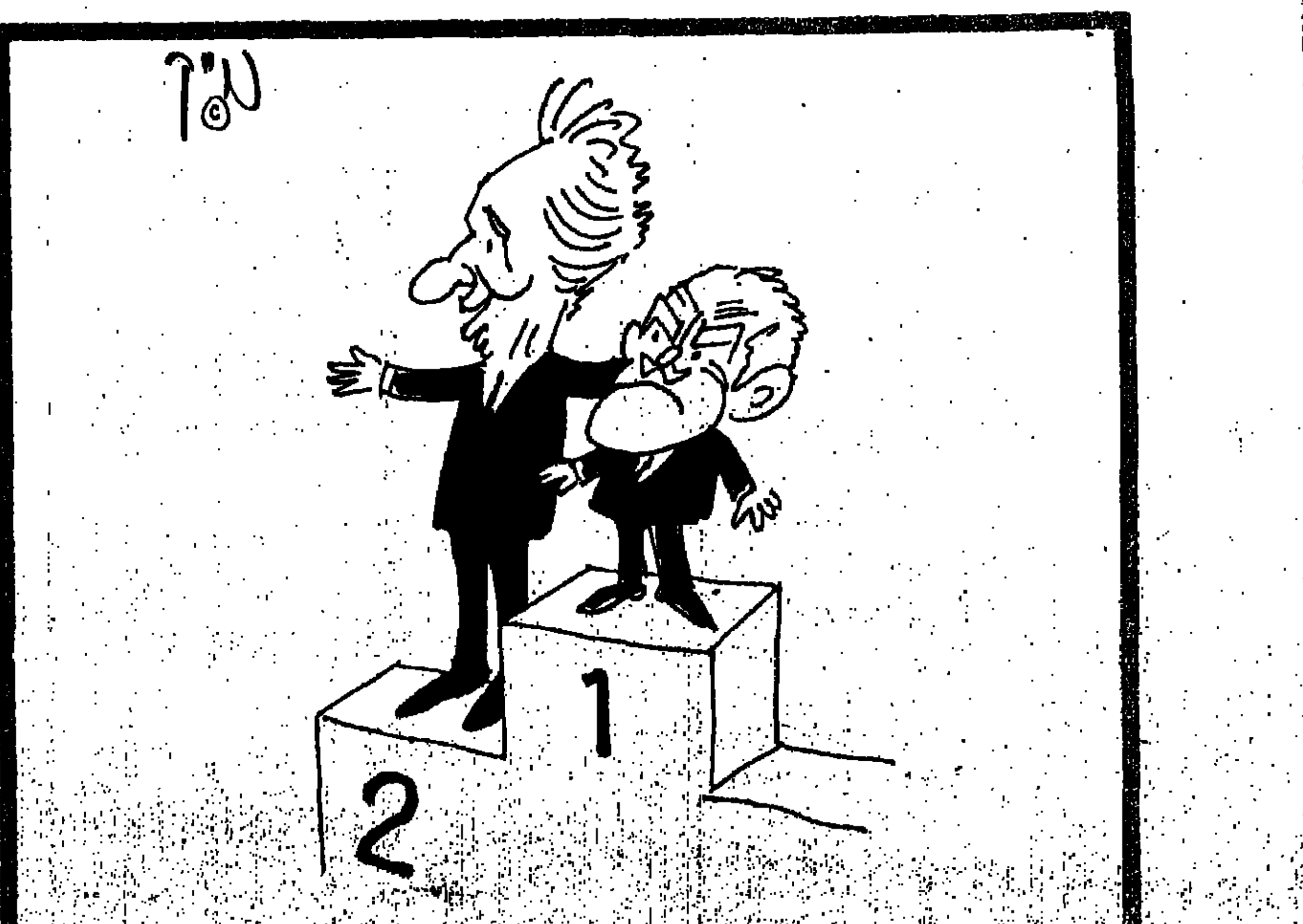

„אלי אלי, למה עזבתני..."

בועז עברון

מקרה גיאולוגי

מדי פעם מקיץ אצלנו דינוזאור מתרדמתו הגיאולוגית, מסתכל בעולם המוזר והנורא סביבו ומתפלץ: לאן היגענו! אוי לעיניים שכך רו אותו והוא מריץ מאמר נפעם ל„דבר" (עתון שורף התפתחותו והשתלבותו בעולם ה„כאוס" המודרני, יש לו דרך ארץ כלפי המסורת), וזה מפרסמו במדור המיוחד לקולות הקוראים במדבר.

בשבוע שעבר, ב־24 בפברואר, נועק מ. בהט, מחנך מכפר־בלום, שנבעת למראה הרדידות התרבותית של בני הקיבוצים והגירתם מהארץ. ולמה הוא מייחס עובדה זו אם לא לכך שהציונות הסוציאליסטית ניתקה מ„מקורות היהדות ההומאניסטית" והפקירה אותה ל„רבנים השחורים" או לאלה „הקרויים ציונים דתיים".

„אנו משלמים היום מחיר של מאה שנים של טעות. אין לנו אלא לשוב ובהקדם אל מקורות תרבותנו האמיתיים, אל ההלכה על פי משנתו של הלל 'אל אהבת העם והארץ'. קודם עלינו לשנות מן הקצה את דרכי ההוראה של התנ"ך בבתי־הספר שלנו. התנ"ך אינו מקצוע. בוודאי לא ספר למחקר מדעי 'הוא תורת חיים'. בהמשך, לא יתכן כי בוגר בית־חינוך שלנו לא יידע מה זאת משנה, מה זאת גמרא ומהו 'משנה תורה' לרמב"ם 'לא יזיק אם גם יתמצא בשולחן־ערוך'".

★

לא הייתי יורד לחייו של מר בהט, אלא שסופר לי כי אפילו במשקי הקיבוץ־הארצי שהיו פעם סוציאליסטיים, תוהים חברים ותיקים שמא אין השולחן־ערוך בחוקת הסרום העשוי „לחסן" את הנוער מפני „ירידה" (כמה זריקות נחוצות בשנה). אין איפוא ברירה, אלא לבדוק קצת את חשיבתו של הנ"ל (שמבחינה פוליטית הוא דווקא „יונה" כשרה למהדרין, כך שלא בנפש חפצה אני ניגש לזכות) בעזרת האיזמל הנבוי של ההגיון.

כמובן, לא מזיק כלל לדעת את כל הדברים שהוא מציע ללמוד. אבל מה פירוש המלים „התנ"ך אינו מקצוע או ספר למחקר מדעי"? אסור להציג בפני הנוער את ההנחה שנכתב ונערך על־ידי בני־אדם ולא על־ידי משה רבנו מפי הגבורה? ואם יש להתייחס אליו כאל ספר קודש והיה הפירוש האפשרי היחיד של רבריו. ובמה שונה אז עמדתו מזו של „הרבנים השחורים" או אפילו של „הציונים הדתיים"?

וכשהוא מדבר על „יהדות הומאניסטית" וחושב שניתן להעבירה כמורת – מה זה משנה והתלמוד ושולחן ערוך והרמב"ם או אף משנת בית הלל אם לא גופים של הלכה דתית, שההזדהות איתה, כמו מלך על־ידו, מעמידה אותך בהכרח אי שם בין „הרבנים השחורים" לבין „הציונים הדתיים"? ואם שקידה על נושאים אלה היא דבר טוב, הרי יותר מזה טוב עוד יותר, והטוב ביותר הוא חזרה בתשובה והצטרפות לישיבה, לא כן, מר בהט?

ואחרי כל אלה, נבצר מבינתי כיצד ימנע כל זה את „ירידתם" של בני הקיבוצים. הרמב"ם לא היה מימיו בארץ־ישראל. הוא רווח ל„אהבת הארץ"? רובו של התלמוד נכתב בבבל. ל„שולחן ערוך" אין שום קשר לארץ, אלא רק להלכות החיים הסגורות והקפואות של הקהלה הבינימית היהודית. אפשר לחיות בברוקלין ליד הרבי מלובביץ' לפי הלכות השולחן־ערוך עוד ביתר נוחיות מאשר בבני־ברק, שלא לדבר על הקיבוץ. רוב היהודים, בכל הדורות, חיו בקיאים בכל הדברים האלה הרבה יותר מאשר בני הקיבוצים, אבל זה לא מנע מהם לשבת בגולה ולא לעלות ארצה. את התלמוד ואת הרמב"ם למדו בליטא ובפרנקפורט ובברונקס הרבה יותר מאשר בארץ, וכל זה לא הביא להקמת קיבוץ אחד.

★

הקיצור – דברים חסרי שחר. אבל החשוב הוא שכאשר מעמתים את המחבר עם דברי עצמו, מסתבר שכמעט אין הוא מוצא בכל ההיסטוריה היהודית „תרבות יהודית הומאניסטית" כלשהי אלא תרבות דתית בלבד (פרט למה שנוצר בדורות אחרונים). התעסקות בדברים בטלים אלה מאפשרת למחנכים בקיבוצים להתחמק מהשאלה האמיתית, ושאלה זו אינה ה„ירידה", אלא דבר חמור הרבה יותר: מדוע איבד הקיבוץ את כוח המשיכה שלו לגבי הנוער (שכן לא רק „יורדים" עוזבים את הקיבוץ: רוב יוצאי הקיבוצים פשוט עוברים העירה). ואין לדבר שום קשר ל„יהדות" או ל„מסורת", ותהיה זו „הומאניסטית" או „שחורה".

אם ישוחחו מחנכי הקיבוץ עם הנוער שלהם ללא דיעות מוקדמות, כפי ששוחחתי אני, ימצאו שהם מתלוננים על חוסר אתגר מספיק בחיי הקיבוץ, על צרות אופק, על שיממון. ואלה הם דברים שבני כפר בעלי דמיון ויוזמה התקוממו נגדם כל משך ההיסטוריה, מזה אלפי שנים, ולפיכך עקרו ממקום מושבם העירה, מקום בו יש מרחב מספיק וגידול מספיק לכוחותיהם. כאשר מישהו חולם להפוך את העולם, קשה לשכנעו לה' סתפק בהטיפה לול תרנגולות, וזו תשישני, כל הסוד כולו, בלי צורך להרחיק נדוד למסורת, ערכים, חד רוקנות מערכים, יהדות, אלוהים ושי־שיחו.

עמוס קינן

הסיפור של קרני אביב

בשכונה שלנו, „קרני אביב", מתגוררות 600 משפחות.

500 משפחות ומשהו, שכירים. השאר, עצמאים ו/או בעלי מקצועות חופשיים.

בשכונה שלנו בית ספר פרטי. המורים בבית הספר היסודי, כולם אקדמאים עד לדרגת ד"ר. בחטיבת הביניים ובתיכון, כל המורים פרופסורים באוניברסיטה.

יש לנו גם מערכת נקיון פרטית, ואת הרחובות ופחי האשפה, מנקים ומרוקנים פעמיים ביום. משטרה פרטית, שבראשה תא"ל (מיל.) מפטרלת 24 שעות ביממה. בשנה האחרונה, לא היתה שום פריצה, שום שוד, שום מקרה תקיפה, אונס או מה שלא יהיה.

יש לנו מרפאה פרטית וגם בית חולים פרטי.

יש לנו חברת אחזקה פרטית, העוסקת בתיקון מיידי של כל מכשירי הבית, ממכונת כביסה ועד למזגן, שלא לדבר על אינסטלציה, חשמלאות, מסגרות. הסופרמרקט הפרטי שלנו הוא הזול שבעולם. יש לנו שירותים מרכזיים לכביסה, גיהוץ, סמרטוטות, טיפול אמבולטורי, מה לא. הכל התחיל ביום שבו התברר לנו סופית, שלמדינת ישראל אין ממשלה.

★

אתה יודע שאני מתנגד להחזרת השטחים, אמר לי השכן ממול בביקור היומי. ואתה יודע שאני בעד התנחלויות ונגד מדינה פלשתינאית. ואתה יודע שתמיד הצבעתי ליכוד. אבל מה איכפת לשמיר איך לא נחזיר ומה איכפת לו כן ועירה לא ועירה, אם מוסכם על כולם שלא מחזירים, כן מתנחלים, לא מקימים מדינה פלשתינאית?

אתה יודע שאני בעד החזרת השטחים, אמרתי לו, ונגד ההתנחלויות ובעד מדינה פלשתינאית, אבל גם אני לא מבין מה הרעש, ולמה לפלג את העם על איך לא להחזיר, איך לא להגיע לשלום.

ובינתיים, המשיך לקונן השכן שלי, ששמו יגאל פרות ומקצועו פקיד בעירייה, בינתיים אין בתי־חולים והכל מתייקר והכל שביתה והכסף הולך והכל הולך על מיסים וארנונות ואתה לא רואה כלום מזה.

זה מזכיר לי את ימי המנדט, הרסיף השכן שלי, כאשר הממשלה הבריטית לא נתנה לנו כלום ואנחנו הקמנו את „כנסת ישראל" ושילמנו מיסים לעצמנו והיתה לנו מדינה בתוך מדינה עם רשת חינוך נהדרת ורשת בריאות אור לגויים ופלמ"ח נהדר ואצ"ל ולח"י נהדרים ומה לא.

כך גולד הרעיון. השאר היה משחק ילדים.

★

באסיפת דיירי השכונה, הודיע הוועד שמעתה ואילך, כל משפחה משלמת 500 דולר לחודש מס־שכונה.

מאיפה ניקח את הכסף, זעקו פה־אחד 1,200 פיות, גם ככה אנחנו לא גומרים חודש!

מהמיסים שאנחנו נשלם לעצמנו, אמר יו"ר הוועד, ששמו יהושע פישביין, מורה להתעמלות במקצועו.

זה נשמע כמו אבסורד, אמר ד"ר נתן אקסל, מרצה לפילוסופיה במקצועו.

אתה טועה, אמר המורה להתעמלות, זה רק פרדוקס.

באותו ערב, חתמה כל משפחה על המחאה בסך 500 דולר. כל השאר, כבר היסטוריה.

★

עם 300,000 דולר בקופה, פירסמנו מיכרזים: למפקד משטרה פרטי, למנהל בית חולים פרטי, בית ספר פרטי וכל השאר.

ההיענות היתה מפליאה. אפילו מלוס־אנג'לס הרחוקה הגיעו פניות. לפחות ארבעה אלופים (מיל.), 11 פרופסורים ראשי פקולטות, 76 מהנדסים, 89 רופאים, 987 אחיות, 5689 מובטלים.

דבר ראשון, המורה להתעמלות הלך לדבר עם עוד 10 ועדי שכונות גדולים, שביחד מסתכמים ב־30,000 משפחות.

תמורת 100 דולר לחודש, כך אמר להם, אתם חיים מעכשיו בשווייץ. מה שווייץ – תערובת של שווייץ עם סקנדינביה וניו זילנד.

הוועדים חתמו. עכשיו היה לנו כבר בקופה עוד 3,000,000 דולר לחודש.

כשהוצאנו מיכרז לבניית בית־חולים, בית־ספר וכל השאר, השתרך תור יותר ארוך מזה שלפני השגרירות האמריקנית. כעבור חודש וחצי, כבר עמדו בית־החולים ובית־הספר.

החל מהחודש השני, התחלנו להוריד מהקופה החודשית של 3 מיליון דולר, 120 אלף דולר לחודש כדי לספק לתושבי השכונה שלנו משכורת חודשית נוספת בסך 2,000 דולר למשפחה. וזאת, על פי החישוב שגם אם מס הכנסה יקח 1,000 דולר ולא יתן לנו שום שירות, עדיין יישארו 1,000 דולר בידי כל משפחה.

אנחנו לא רמאים. המשטרה שלנו מפטרלת לא רק בשכונה שלנו, אלא גם ב־10 השכונות הגדולות שהצטרפו. כנ"ל, הרחבנו את בית־החולים ובנינו עוד 10 בתי־ספר.

יש לנו תחנת שירות נהדרת בכבלים, אחת ל־3 שנים כל משפחה מקבלת חופשת סקי חינם בשווייץ, יש לנו קאנטרי קלאב חינם, 11 בריכות שחייה אולימפיות, יש לנו קרן נאמנות להשקעות, וכל משפחה מקבלת דיווידנדה שנתית גבוהה למדי, קנינו בטאיוואן 34 מפעלי טקסטיל שמייצאים לארצות־הברית בלי לעבור כאן, ושני מפעלי מכוניות שאנחנו מייבאים הנה. מחזור המכירה השנתי של מכוניות מסתכם ב־25,000,000 דולר, שמזה רווח לאחר מס – 5 מיליון דולר.

כמובן שהפסקנו את עניין ההצבעה בבחירות לכנסת. אנחנו לא פריירים. די שאנחנו משלמים מס הכנסה, מה איכפת לנו מה הם אומרים אחד לשני ואחד על השני, בכסף שלנו שממנו אין לנו כלום.

דרך אגב, הילדים של כל חברי הכנסת לומדים אצלנו. הם נקראים „ילדי חוץ" ומשלמים דרך האף. גם חברי כנסת שעוברים ניתוחים בבית־החולים שלנו, משלמים דרך האף. חינם הכל רק לאנשי 11 השכונות.

אין לנו מדינה, אין לנו רגל, אין לנו צבא. בינינו לבין עצמנו, כשאף אחד לא שומע, לראש הממשלה אנחנו קוראים „הנציב העליון".

טוב לנו כך. לאחרונה הגיעה משלחת גישוש מאנגליה. ראש המשלחת אמר שבא לבדוק את התנאים, כי בתנאים כאלה, כך אמר, הבריטים יהיו מוכנים לשקול לחזור הנה.

זיוה ידיב

איך לפוצץ בלי לפוצץ

הממשלת האחדות היא פצצת זמן. פרס ושמיר מתבוננים על הפצצה המתקתקת בבעתה, איש איש וטעמיו עמו.

– צריך לפוצץ אותה מיד, אומר פרס.

– לא, לא לפוצץ אותה, נבהל שמיר, היא תפוצץ את כולנו.

– מוכרחים לפוצץ אותה לפני שהיא תתפוצץ, אומר פרס.

– חס וחלילה, אומר שמיר, נפוצץ אותה רק אחרי שהיא תתפוצץ.

– אחרי שהיא תתפוצץ כבר לא יהיה מי שיפוצץ אותה, אומר פרס.

– זה נכון, אומר שמיר, צריך למצוא דרך לפוצץ את הפצצה בלי לפוצץ אותה כדי שיישאר מישהו שיפוצץ אותה אחרי שתתפוצץ.

ורק משום כך, בגלל הוויכוח העקרוני אם לפוצץ אותה לפני שתתפוצץ או אחרי שתתפוצץ, תמשיך לה בוודאי הממשלה הזאת לתקתק ולרשרש בנחת עד הבחירות הבאות, בעוד שנה וחצי.

דוד ויונתן

טוב שמנענו מיונתן פולארד למצוא מקלט בשגרירות ישראל. ידענו שסוכני האף.בי.איי. רודפים אחריו, אבל לא יכולנו להרשות לעצמנו שיחשדו שהוא קשור בישראל.

והשיקול המבריק הזה אכן הוכיח את עצמו. יונתן אומנם נאלץ לשלם מחיר כבד, אבל עכשיו אף אחד אינו חושד שהוא קשור למדינת ישראל.

להשמיד ולחסל

נוגה לאוזני שמועה טעימה לחיך. החלו מגדלים אצלנו שבלולי מאכל שמקורם באיזור החרמון, וזה אומר שלא נצטרך יותר לשלם 400 דולר כרטיס טיסה לפריז, פלוס 250 שקל מס נסיעות, פלוס מלון, כדי לטעום מן המעדן הזה.

בעקבותיה של השמועה הטעימה באה גם ידיעה משמחת ומפתיעה. הרבנות הראשית דורשת להשמיד מיד את כל השבלולים הללו.

קשה להאמין, פשוט קשה להאמין, שהרבנים דורשים מאיתנו להשמיד שבלולים. האם הגיעו ימות המשיח?

מפני שהשמדת שבלולים היא רעיון קולינרי ממדרגה ראשונה. הצרפתים, למשל, משמידים מיליארד שבלולים לשנה. בדרך כלל עם שום, חמאה, פטרוזיליה ויין. ועל כן היתר דרבנן להשמיד שבלולים מעיד כאלף עדים שהרבנות החלה צועדת עם הזמן. יש אור בקצה המנהרה.

ובהזדמנות זו יש לי בקשה צנועה למורי ההלכה. אנא, התירו לי להשמיד עוד כמה מאכלי תאווה, סרטנים למהדרין, צדפות וחסילונים, למשל.

ואם נתון הדבר, אני גם מוכנה תחילה לגייר אותם כהלכה, לטבול אותם במקווה, לכסות אותם בכיפה כשרה, וללמד אותם תרי"ג מצוות, רק תנו לי, תנו לי כבר לחסל אותם!

ועכשיו סילחו לי, אני רוצה לקיים מיצווה חשובה ולהשמיד כמה שבלולים.

הצלחה הסברתית

התוכנית על האיידס במבט שני השיגה את שלה. הנרקומנים באיזור שלי התחילו להזריק דרך קונדום.

דוד שחם

שיא החוצפה

כשהייתי בלנינגרד לקחו אותנו לבקר בבית־ספר אחד. הכל היה שם מלוטש ומהוקצע. הילדים והילדות קמו והתוו קידה כשנכנסנו, מריבית־הספר שלבשו היו מגוהצים וללא רבב. כשישבו הניחו את ידיהם במקום שבו אמרו להם שהן צריכות להיות, על השולחן. ולאות של הצורה ריקלמו ללא היסוס את התשובות הנכונות. כיאה לבית־ספר יוצני, שאליו מביאים אורחים מחו"ל.

לא בלי גאווה סיפרו לנו, שבית־הספר נקרא על שמו של זורגה, רב המרגלים הרוסי, שפעל ביפן במלחמת העולם השנייה. הבילו, כפי שסיפרו לנו, פרטים על מעלליו וגבורותיו.

הכור לי שבינו לבין עצמי חשבתי: איזה טעם רע איך אינם מתביישים לקרוא מוסד חינוכי על שם מרגל. אם דיפלומט הוא אדם ישר הנוסע לחו"ל לשקר למען מולדתו, מרגל הוא אדם (ישר או לא) הנוסע לחו"ל לבצע כל מיני פשעים למען מולדתו. מכל מקום, לא דמות לחנך צעירים על פיה.

אבל עד שהייתי מוכן לרשום עובדה זו בצד החובה של מאזנה של רוסיה הסובייטית, נזכרתי שגם אצלנו קוראים רחובות ושכונות על שמו של רב המרגלים שלנו, אלי כהן, ולא ידעתי אם מתוך גזירת השווה, אני צריך להסכים שאין פגם בקריאת בית־ספר על שמו של זורגה, או לסיפור, שהסיכחו של מרגל ישראלי לרמות־מופת, אף היא טעמה פגום.

★

ומדוע נזכרתי בסיפור הזה? בגלל פרשת אביאם סלע.

הכלל הוא, שמדינות מתאמצות לחלץ את מרגליהן שהסתבכו בניכר. מקרים של משלוח מרגלים בחזרה אל הכפור הם היוצא מן הכלל. בדרך כלל משתדלים לחלץ אותם לפני שהם נתפסים, או להחליף אותם במרגלי הצד האחר – לאחר מכן. וכשמביאים אותם הביתה, מעניקים להם פנסיה טובה ומשקיעים אותם באיזה ג'וב נידח, שלא יבלטו יתר על המידה. על נס, מכל מקום, לא מעלים אותם. גם לא בדרגה. האלמוניות כפויית־הטובה היא עוד אחד מסיכוני המקצוע.

ולכן אינני מבין את ההמולה הסופר־פטריוטית שמקימים כל מיני אוראטורים־באגורות סביב מה שמכונה התערבות האמריקנית הגסה בענייניה הפנימיים של ישראל: איזו חוצפה! מימשל ארצות־הברית מתערב בשאלת קידומו של קצין ישראלי!

האם סתם התערבות בקידומו של סתם קצין יש כאן? האם לא נחשד סלע בריגול בארצות־הברית ונמלט ממנה כאישון לילה? האם לא היה ההסבר הרשמי שלנו שמי שריגל בארצות־הברית עשה זאת בלא רשות ומתוך עקיפת הסמכות? המעט שאפשר לצפות במקרה זה הוא שמי שעשה כך לא יקודם בדרגה בידי הממונים עליו, שאותם, כאילו, הכשיל ואת סמכותם, כאילו, עקף. כלומר, אנחנו יודעים שלא זו האמת, אבל אם משקרים, צריך להתנהג כך שייראה כאילו השקר הוא האמת.

העלאה בדרגה (כמו מינוי לתפקיד יושב־ראש־הדירקטוריון של חברה ממשלתית) אינה מתיישבת עם התנהגות כזו. יותר מכך, היא בגדר סטירת־לחי מפורשת לארצות־הברית.

מצד אחר, אנחנו שולחים לארצות־הברית מרגלים, מן הצד האחר – שליחי־שנור הפושטים יד למתנות ומענקים. מותר להניח שהעונש הכבד שהוטל על פולארד מבטא את הזעם על התנהגות מחוצפת זו.

★

וזה מזכיר לי שאלה–בדיחה שהיתה רווחת בימי נעורי: מהי חוצפה? – עשיית צרכים ליד דלת הכניסה של איזו דירה. ומהו שיא החוצפה? – נקישה בדלת אותה דירה כדי לבקש מבעליה נייר טואלט.

ושמעתי משל הולם מפיו של פרופ' יוחנן פרס: אשה אחת עמדה ברחוב ולפתע חשה בסטירת־לחי הגונה שהונחתה עליה מאחור. כשהסתובבה בכעס, נבוך הסוטר והתנצל: סליחה גברתי, טעיתי, חשבתי שאת אשתי. שאלה אותו: האם הייתי אשתך, אתה צריך לסטור לי בכוח? גער בה הסוטר: גברתי אל תתערבי בעניינים המשפחתיים שלי!

כמה: תחילה נסמוך על לחייה של ארצות־הברית ואחר כך נגער בה שהיא מתערבת בעניינים הפנימיים שלנו.

לא סתם חוצפה, שיא החוצפה.

פולארד: הפאשלה

(המשך מעמוד ראשון)

הקרבי כטייס, כמוביל וכמפקד לא היה מבייש שום אלוף טיס של מלחמת העולם השניה. ה"ניו־יורק טיימס" כתב שהוא היה אחד ממפקדי הכוח האווירי שזקף לזכותו את השמדת הכור הגרעיני העיראקי. כשעלה סלע לבמה, ביום חיל האוויר שעבר, לקבל תעודת הצטיינות של היחידה שעליה פקד, קידמו את פניו מחיאות־כפיים סוערות. תערובת של הערכה לתיפקודו והבעת הזדהות עם מצבו העדין והלא סימפאטי בעיקבות הסתבכותו בפרשת פולארד. באחת – איש־צבא מצויין אליבא דכולי עלמא. אך מעודו לא הוכשר להפעיל מרגל וגם לא למד כיצד מתנועעים בעולם הצללים של איסוף המידע.

מי שעירב איש כזה בפעילות ביון בתוך ארה"ב, ומי שאישר את הפעלתו (אם אומנם אושרה), עשה עוול לו ולמדינת־ישראל גם־יחד, הן משום שחשף טייס מצטיין לסכנה בלתי נחוצה והן משום שיצר מצב שבו החוטים מפולארד הוליכו הישר אל מטה חיל האוויר הישראלי. חטא בל יכופר, ששום אירגון ביון מנוסה ושפוי לא היה מאשר כמוהו. ממש עבירה על אחד הכללים הראשונים של פעילות חשאית, שבה מוקדשים מאמצים שווים כמעט לטישטוש העקבות כמו לביצוע המשימה.

לא להוסיף, לא לגרוע

אפשר אולי לצפות לשגיאה כזו ממחלקת הביטחון של חיל האוויר הסורי (פרשת הינדאווי), אבל לא במדינת־ישראל. "חיל־האוויר הישראלי הוא, קרוב לוודאי, המערכת הביורוקראטית הנתונה לפיקוח ההדוק ביותר בישראל", כתב ה"ניו־יורק טיימס" ביוני 86. "אין להוציא מכלל אפשרות שרפי איתן גייס את סלע (להפעיל את פולארד) בלי להודיע על כך לממונים עליו (על סלע) – אבל זו לא האפשרות הסבירה". העיתון האמריקני המהימן רומז איפוא, כי הפעלתו של סלע אושרה בדרגים גבוהים (מזה של רפי איתן), הממונים על סלע. אנו כאן בישראל איננו רשאים להוסיף על כך – או לגרוע. מכל מקום, החשד שהפעלתו של פולארד אושרה על־ידי דרג בכיר בישראל, קיים, ועודו מקנן בוושינגטון. הכחשותיה הנמרצות של ישראל בעניין זה מתקבלות ביותר משמץ של ספקנות. בין השאר טוענים האמריקנים כי לא יתכן שמידע באיכות כמו זה שסיפק פולארד לא עורר את התעניינותם של הדרגים הבכירים, גם אם לא אישרו מראש את הפעלתה של "חפרפרת" בלב המודיעין של הצי האמריקני.

אפשר להמשיך ולנתח אחת לאחת את השגיאות שנעשו במהלך הפעלתו של פולארד, אבל לא פחות חמורות ומשמעותיות הרבה יותר השגיאות שנעשו אחרי שהתפוצצה הפרשה. ישראל שהתנצלה על הפרשה הודיעה לאמריקנים, כי תפרק את הלק"מ וכי המעורבים בפרשה יתנו את הדין. נוסף על כך, כדי לטהר את האווירה, הסכימה ירושלים שהיועץ המשפטי לסטייט דיפרטמנט, אברהם סופר, ואנשיו יראיינו בישראל את רפי איתן והדיפלומטים שעבדו בשליחותו. בתמורה הסכימה ארה"ב להעניק לשלושה חסינות מפני תביעה משפטית בארה"ב ולנסות לעבור לסדר היום על הפרשה.

המהלך השיג כמעט את ההיפך. הישראלים העניקו לאמריקנים מידע במשורה והתעלמו כמעט לחלוטין מתפקידו של אביאם סלע. הסטייט דיפרטמנט האוהד לישראל היה מוכן אולי להסתפק בכך. לא כן מישרדי המשפטים וההגנה בוושינגטון. היה להם חומר ראיות למכביר כדי להרשיע את פולארד ואשתו, אבל הם לא הסתפקו בכך. הסתרת חלקו של אל"מ אביאם סלע והמידע שסיפק להם פולארד בחקירתו הדיפו ניחוח של דג שמן הרבה יותר, העומד לעלות בחכתם. לא כאן המקום להתעכב על המניעים לדחף הוושינגטוני הבלתי נלאה הזה למצות את החקירה עד תום. אבל ברור היה לגמרי כי ישראל וראשיה – ולא רק פולארד – מונחים אצלם על להב הכוונת.

מלחמת הצללים האכזרית

בירושלים ידעו היטב עד כמה חמור המצב ועד כמה נתון שיתוף הפעולה הביטחוני עם האמריקנים בסכנה. הפנטגון גם דאג להמחיש זאת באמצעות ניתוק פורמאלי של קשרי המודיעין, והודיע שימשיך בכך עד שיהיה שיתוף פעולה מלא מצד ישראל בחקירת הפרשה. ישראל לא רצתה, מטעמים שונים, לתת לאמריקנים את מלוא המידע שבקשו. דרך הפעולה היחידה שהיתה, איפוא, פתוחה בפני ירושלים היא: להוריד פרופיל; להכניס את המעורבים בפרשה ל"הקפאה עמוקה"; ולחכות לפחות שנה־שנתיים, עד שייגזר דינו של פולארד והאבק ישקע.

לא מעטים הם המרגלים ואנשי הביון ה"נשרפים" תוך מילוי תפקידם. מהם משלמים על כך בחייהם (אלי כהן ז"ל), מהם משלמים על כך בחרותם, ומהם המאבדים את מקום עבודתם, נאלצים לשנות זהות ולהתחיל הכל מהתחלה. המדינה ששלחה אותך יכולה להקל עליך ולרכך את הנפילה, אך לא להתעלם מחוקי המישחק הנהוגים במלחמת הצללים האכזרית הזו, המתנהלת בזירה הבינלאומית. מי שנכנס אליה חייב להביא זאת בחשבון.

אבל במדינת ישראל "המינויים" לאנשי שלומנו, והמירוץ אחרי התפקיד הבא הם ערך עליון. ערך הגובר, כנראה, על האינטרס הלאומי, המצווה כעת שלא לספק תחמושת למי שרוצה לחבל בשיתוף הפעולה הבטחוני עם ארה"ב. לא חלפו חדשים רבים מפיצוץ הפרשה ורפי איתן מונה ליו"ר מועצת המנהלים של "כימיקלים לישראל". האמריקנים רתחו על סטירת הלחי, וטענו באוזני הדיפלומטים שלנו, כי זו עדות הוכחה ניצחת לכך שהדרגים הבכירים בישראל אישרו את הפעלתו של פולארד. לכן גם לא יכלו להעניש את מי שעשה זאת. הנשיא כפה, אומנם, על הפנטגון לשתף פעולה עם ישראל על אפו וחמתו של שר ההגנה האמריקני. אבל שליטתו על ההליך המישפטי היתה מוגבלת.

התובע הכללי, שחמתו בערה בו, "התלבש" איפוא על הישראלי היחיד שלא ניתנה לו חסינות – אביאם סלע. כבר לפני שישה חדשים הודיעו האמריקנים כי יראו בחומרה את קידומו של סלע בדרגה ודרשו לחקור אותו. ישראל סירבה, והאמריקנים כתגמול סירבו להציג את כף רגלם בבסיס "רמון" של חיל־האוויר, שעליו פקד סלע. המיקרה הבולט ביותר היה ביולי שעבר, כאשר סגן נשיא ארה"ב סירב לבקר ב"רמון", בגלל נוכחותו של סלע שם.

היכן החברות לנשק

קידומו של רפי איתן וקידומו הצפוי של אל"מ אביאם סלע עוד הוסיפו חטא מוסרי על הנזק המדיני. הנה פולארד, היהודי האמריקני המציג את עצמו לפחות כמי שמניעיו היו "ציוניים", הולך להירקב שנים רבות בכלא, ואילו מפעיליו הישראלים, שגררו אותו לפעול נגד ארצו, לא זו בלבד שאינם נענשים, אלא אף מקבלים פרס. היכן החברות לנשק? היכן ישראל, שאמורים להיות ערבים זה לזה? סימני שאלה אלה, שמציבים יהודים טובים בניו־יורק ובלוס־אנג'לס, הגיעו עד ירושלים ואמורים היו להשפיע.

נקל לשער עד כמה נדהם השגריר פיקרינג, כאשר הציג בפניו הנספח האווירי בשגרירות ארה"ב בתל־אביב הזמנה לטקס חילופי מפקדים בבסיס תל־נוף (כך לפי סוכנות רויטרס). המפקד הנכנס – אביאם סלע, שיקודם באותה הזדמנות בדרגה. מדהימתם לא ידע גם פיקרינג אם לשחוק בצחוק עליז, או להתפוצץ מזעם. מכל מקום, המהלך האמריקני הבא היה מהיר וחד. הציר בשגרירות, ארט יוז, נפגש עם רבין והביא לו מכתב חריף מהסטייט דיפרטמנט. במכתב מודיעים האמריקנים, כי הם רואים בקידומו של סלע הוכחה לכך שפולארד הופעל בידיעת הדרגים הבכירים ביותר במדינת־ישראל; כי יגישו תביעה מישפטית נגד סלע; ינתקו עימו את הקשרים החברתיים והמקצועיים, ואולי גם צעדים מעבר לזה. למרבה הפתעתו של יוז, התברר לו, כי גם רבין לא ידע על המועד שנקבע לטקס החילופין. ביזיון על ביזיון.

אבל בכך לא תמה הפרשה. אנשי חיל־האוויר נפגשו עם שר הביטחון וטענו באוזניו, כי אי קידומו של סלע משול להפקרת חבר בשדה הקרב. מחווה חברית יפה כשלעצמה, אולם הפעם לא במקומה – לנוכח מה שמונח על כף המאזניים. מותר בהחלט לצפות ממי שניזון משולחנם של האמריקנים שיבין, כי אינו יכול להרשות לעצמו להטיח את הצלחת בפני המארח. דווקא אביאם סלע הבין, ואף אמר זאת בהזדמנויות שונות.

לבסוף החליט שר הביטחון על משפט שלמה: סלע יתמנה, אבל לא יקודם לפי שעה בדרגה. האמריקנים הגישו, כצפוי, תביעה נגד סלע. הנספח האווירי החל את החרמת סלע כשהודיע שלא יבוא לטקס החילופין, ובמישרד הביטחון מקווים שהמשך לא יהיה. נראה.

"אני כמו טייס ישראלי"

(המשך מעמוד 3)

מדוע הם עשו זאת?

את התשובה לכך נתן ג'ונתן פולארד עצמו, באחד הראיונות שהעניק מן הכלא הפדראלי בפטרסבורג. "ליבי שבור", אמר פולארד. "ישראל הפקירה אותי. אני עדיין אוהב את ישראל באותו להט כמו קודם, אבל אני נמצא במצבו של טייס ישראלי, המופל בארץ אויב, ואף אחד לא עושה מאמץ לחלץ אותו. אפילו לא נקפו אצבע למעני".

יתכן שבדמיונו סבר פולארד שצה"ל יבצע "מבצע יונתן" שני, דוגמת מבצע אנטבה, וצנחנים ישראליים יבואו לחלצו מהכלא. סביר יותר שקיווה, כי על ידי אספקת המידע לאישומו של סלע, ייקלו מעונשו ומעונש אשתו.

זה לא עזר להם. גם ההסכם שעשו עם התביעה לא הביא להקלת עונשם.

ג'ונתן פולארד נידון למאסר עולם. אן פולארד החולנית נידונה לחמש שנות מאסר. אבל את המחיר האמיתי ישלמו, מעתה, יהודי ארה"ב. הם כבר החלו לשלם אותו.

הוראה של משרד המשפטים האמריקני חייבה בעבר כל פקיד ממשלתי בעמדה בכירה, שיש לו גישה למידע מסווג, למלא שאלון שבו נדרש לציין אם יש לו קרובי משפחה במדינות שנחשבות עויינות לארה"ב, ובמיוחד מדינות הגוש הקומוניסטי. לאחרונה, טוענים גורמים יהודיים בארה"ב, לפי תביעת משרד המשפטים, נדרשים עובדים בעמדות מפתח עויינות לציין בשאלון אם יש להם קרובי משפחה גם בישראל.

בראשון־לציון

למכירה דירות בהזדמנות

דירות יד שניה

ודירות חדשות

ברחוב אברבנל, 4 חדרים במחיר $63,200
דירה גדולה ומרווחת במיוחד, חדרי רחצה כפולים, חדר ארונות, הדירה בקומה שמינית, בבנין 2 מעליות

ברחוב טביב, 4 חדרים במחיר $54,000
הדירה בקומה רביעית עם מעלית, 3 כווני אויר, בנין 8 דיירים, לכניסה מיידית, חדר רחצה כפול.

ברחוב יוחנן הסנדלר, 4 חדרים במחיר $56,000
בנין 8 דיירים 3 כווני אויר.

ברחוב בן יהודה (גן נחום), 3½ חדרים במחיר $49,000
פתרון מושלם למשפחה עם ילדים, במקום מצוין בעיר, 3 כווני אויר קומה רביעית ללא מעלית בנין 8 דיירים.

בגני אסתר, 5 חדרים במחיר $79,000
פרויקט יוקרה, כל השרותים הקהילתיים, לכניסה מיידית. דירה בקומה גבוהה, דו מפלסית, 2 חדרי רחצה וחדר ארונות.

דוד שרון ועופר סגל
בעלי משרד, ומנהלי מכירות באופן אישי.
כרטיס הביקור שלנו: שרות צמוד ללקוח, טיפול אישי, 14 שנים של נסיון במכירת דירות; מאות קונים מרוצים.
שרות צמוד עד למסירת הדירה המפתחות וגם לאחר מכן.
בתקופת המבצע לא מחייבים עמלה.
אנו כתבים יותר מכולם, כי אנו רואים את העתיד.

★ המחירים סופיים, כוללים מע"מ והוצאות פיתוח
★ אפשרות למשכנתא גדולה ותשלומים נוחים
★ מכירה במוצ"ש משעה 18.00

דירות ראשון טל: 946266
הרצל 50 ע"י התחנה המרכזית בראשל"צ

אל תשארו מאחור, נצלו את המבצע

מיחמית בכל דוד

32 ש"ח × 3 תשלומים

• חסכון מובטח בחשמל בכל מזג אויר • שיפור ניכר באיכות החיים

מחיר התקנה 46 שקלים
כולל מ.ע.מ. – ללא תוספות אביזרים

מכירה בתנאים מיוחדים
לועדים ולקניות קיבוציות

ניתן לקבל את המכשיר
בדואר חוזר ע"י משלוח 3 שיקים
בני 32 שקלים למי עמית בע"מ

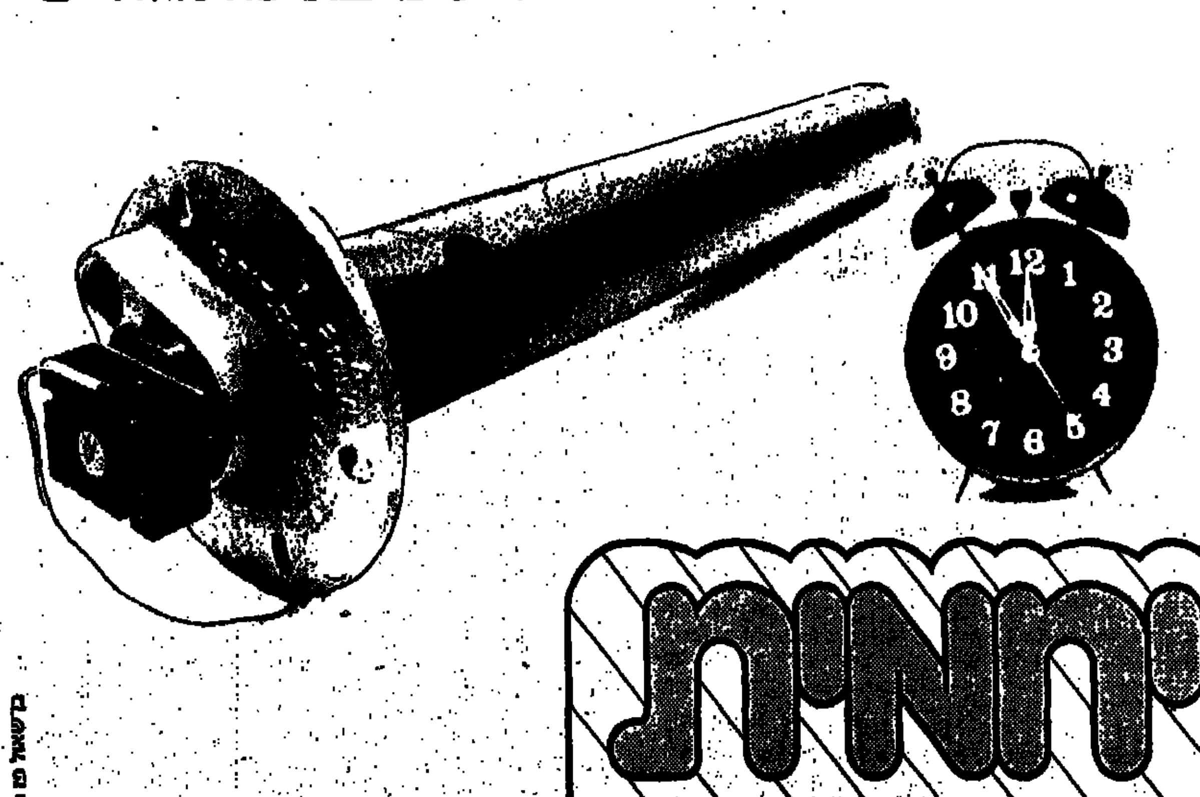

מיחמית
מחמם מים מיידי לכל הדירה

להשיג בלמעלה מ־500 משווקים מורשים בארץ

ייצור ושווק: מי־עמית בע"מ, הרצל 92 חיפה טל. 04-660521, 04-643225

מרכזי שירות והתקנה

ירושלים – עמר את ברדוגו, רח' חבצלת 1, 232033. תל־אביב/רמת גן/בני ברק – גנת השמש, רח' דב פרידמן 14, 720443, 726079, 728163. חולון – חזן עמוס, רח' הנביאים 6, [illegible]. חיפה – עמית מחממי מים, רח' הרצל 92, 660521, 643225. אשדוד – מרכז האנרגיה, 32669. ראשון לציון – מרכז האנרגיה, רח' אחד העם 19, 986167, שרותי חשמל רח' [illegible] 997110. נתיבות – מימון משה, 945491. ק. גת – "ספירל חום", שכ' גליקסון 818/2, 884020. טבריה – דודי שמש מרגנית "אחים חסין", רח' אילת 1, 790482, 722797. עפולה – ממן [illegible] "ידי אומן" 23739. נצרת – מזאור רבא, 554869. מגדל העמק – מרגליק משה, 543350. צפת – דניאל בוכניק, 970107 שמעתי פרדי, רח' ירושלים 102, 71864. נהריה – מציגגר יגאל 985637, יעקב פרץ, רח' המייסדים 18, 924284. עכו – מרגוס מרים, 912548. כרמיאל – מציגגר יגאל 985637. מעלות – "מרכז החשמל", רח' מעלת הבנים 1, 978772. נתניה – איתן רוזנברג, שד' בנימין 19, 32875. כפר סבא – "קל חומר", ויצמן 138, 443713. אשקלון – שלאור – "אור המכבי" (און יוסי), רח' העבודה 4, 23503.

ההיסטוריה של היהודים היא גם ההיסטוריה של העם היהודי

ראיון עם פרופ' שמואל אטינגר על „תולדות היהודים בארצות האיסלאם"

מאת יואל רפל

במחצית שנות ה־70 חלה התעוררות הגדולה סביב מורשת קהילות היהודים בארצות־המזרח. נשמעו אז קריאות של היסטוריונים, חוקרי פולקלור, רבנים ואנתרופולוגים, שביקשו למנוע את השכחת המורשת היהודית של הקהילות בארצות צפון־אפריקה ואסיה. אלה היו הימים שבהם התפתח מחדש מינהג חגיגות „המימונה", „הסהרנה" שבה „לכבב" בכנס יוצאי כורדיסטאן, ובקרב בני העדות נשמעה קריאה מפורשת לשלב את מורשתם כחלק מתרבות העם.

על רקע זה הוקם במשרד החינוך והתרבות „המרכז לשילוב מורשת המזרח", שקיומו נראה בימים אלה קצת אנכרוניסטי, וכן ראו אור ספרים לא מעטים. כך ניתן להבין את דבריו של מנכ"ל משרד החינוך, ראו, אליעזר שמואלי, בהקדמתו לספר „עדות ישראל" בעריכת אברהם שטאלו „משרד החינוך והתרבות רואה בשילוב מורשות כל העדות בישראל, משימה חינוכית ותרבותית ממדרגה ראשונה". שר החינוך דאז, זבולון המר, כתב בהקדמה לספר אחר: „עם העליה ההמונית והצורך לקלוט בבת אחת מספר כפול ויותר של ילדים בתוך המערכת – הושקע המאמץ בצד האירגוני ולא ניתנה די תרעת לצורך בהתאמת התכנים למציאות החברתית החדשה. רק במרוצת הזמן, עם התבססותם והתעוררותם של הנקלטים לשמירת מורשתם הוחלה מערכת החינוך להכין את הכלים ללימוד מורשת הקהילות היהודיות כולן ותרבותה של זו הקרויה ‚יהדות המזרח' כפרט".

בצד ספרים שהביאו את תיאורי ההיסטוריה והתרבות של העדות נתפרסמו גם מחקרים יהודיים ואף נערכו תערוכות בהקשרים המתאימים. במוזיאון־ישראל קיים תערוכה על יהודי מרוקו וכן תערוכה על יהודי כורדיסטאן. פרופ' יהודה רצהבי פירסם את ספרו על „אוצר לשון הקודש שלבני תימן". ועד העדה הספרדית הוציא לאור מחדש את ספרו של מ.ד. גאון „יהודי המזרח" ועוד ועוד. הגדיל לעשות מכון בן־צבי, אשר בצד כרכי „ספונות" פירסם את „תגיד מרדכי" על קורות לוב ויהודיה, הוציא לאור ספרי ביבליוגראפיה בנושא ואף החל בשנות ה־80 בהוצאה קבועה של כתב־העת „פעמים" בעריכתו של יצחק בצלאל. זאת בצד ספרו של ש.ד. גויטיין על התימנים, ספרה של ניצה דוריאן „באין מרבר הקסמים" והחוברת „אעלה בתמר". למתעניינים בנושא היו עשר השנים 1985־1975 כעין „תור זהב" של חקר קהילות ישראל בארצות המזרח.

פרופ' שמואל אטינגר

מחקרי־שדה – ותעודות

במקביל לפעילות הענפה, שהיתה גלויה והעסיקה רבים, ישבו מלומדים במרכז זלמן שז"ר והכינו את סדרת המפתח להכרת הנושא. שנים אחדות עמלו בצנעה ד"ר יעקב ברנאי, ד"ר יוסף טובי, ד"ר מיכאל אביטבול ופרופ' שלמה בר־אשר בהנהגתו של ההיסטוריון פרופ' שמואל אטינגר על כתיבת „תולדות היהודים בארצות האיסלאם" (הוצאת מרכז זלמן שז"ר, שלושה כרכים, 1144 עמ'). זהו המיפעל המושלם ביותר בנושא זה, והוא ישמש עוד שנים רבות נקודת־מוצא ובסיס ללימוד ולהכרת ההיסטוריה של אותן עדות. הלכתי, איפוא, לפרופ' אטינגר, מהמורים הבכירים בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה העברית, יושב־ראש החברה ההיסטורית בישראל וראש מרכז דינור לחקר עם ישראל באוניברסיטה העברית, וביקשתי לשמוע ממנו על יהודו של מיפעל זה ועל השקפותיו לגבי המורשת ההיסטורית של העדות.

• במבוא לסידרה אתה כותב כי „ניסיון לתאר את תולדות היהודים בארצות האיסלאם החל בשלהי ימי־הבינים, על יסוד הישגי המחקר בשנים האחרונות והוא מיפעל בעל חשיבות חינוכית ולאומית ממדרגה ראשונה". מדוע?

ההתפתחות ההיסטורית והתרבותית של קיבוצים יהודיים לא הלכה במתכונת אחידה, אלא בריבוי צורות וכפער כרונולוגי. יש שהקדימו ויש שאחרו. הקיבוצים של יהודי המזרח אחרו בהתפתחותם התרבותית ודווקא בזמן החדש ירד חלקם ומיספרם וגם השפעתם פחתה. בימי־הביניים היתה יהדות ארצות האיסלאם דומיננטית; במאה ה־17 היה המצב מחצה למחצה. אך מאז ואילך הצטמצם מיספרם של היהודים בארצות האיסלאם. בראשית המאה ה־19 היו 20 אחוז מכלל העם ספרדים. בשנים שלפני השואה הם היו 7 אחוזים, וגם לאחר השואה לא עלה מספרם על 15 אחוז. השואה פגעה ביהודי ארצות האיסלאם באופן שולי. מבחינת תשומת־הלב של החוקרים ואפשרויות המחקר היתה יהדות המזרח בפיגור מסויים. במדינת־ישראל השתנה המצב מן הקצה אל הקצה. 50 אחוז מכלל האוכלוסיה בישראל הם ספרדים, ויש לנו בעיות של פערים חברתיים. על כן התבקש הניסיון לראות אותם ביהודים מחוץ־גיטאו, ובחלק מהעם היהודי בכלל מאיזו־גיטאו. העבודה שלפנינו היא תוצאה של מחקרי־שדה ועבודות על מיסמכים ותעודות, ובכך ראשוניותם.

• האם יש היסטוריה של היהודים בארצות הנוצרים בשונה או בנפרד מההיסטוריה של היהודים בארצות האיסלאם?

לבאורה יותר מזה, יש לא רק שתי היסטוריות יהודיות. אתן דוגמה: בסוף המאה ה־19 ובראשית המאה ה־20 היה ההבדל בין ההיסטוריה של יהודי מזרח אירופה למערבה גדול בהרבה מההבדל בין יהודי ארצות הנוצרים לבין אלו של ארצות האיסלאם. זהו הקושי והייחוד של ההיסטוריה של עם ישראל. כמעט לכל קיבוץ יהודי יש היסטוריה משלו. אבל הנחתנו היא, ואני מתייחס לחוקרי ההיסטוריה המשתייכים לאסכולה הירושלמית, כי למרות ההבדלים, יש היסטוריה יהודית אחת, שהיא רציפה בזמן ואחידה למרות פיזורם הגיאוגראפי של היהודים. בהיסטוריה זאת יש מיספר דפוסים מרכזיים משותפים, אך השוני הוא בקצב ובמצב הכרונולוגי.

תודעה לאומית מאוחרת

• מדוע התעכב במשך שנים רבות מחקר יהודי ארצות האיסלאם?

אמנה שלושה גורמים. א) מצב הארכיונים ושמירת התיעוד. אומנם כאשר גרץ כתב את ההיסטוריה של העם היהודי, הוא השתמש בעיקר בספרות ולא בארכיונים, אך מחקר מודרני אינו מאפשר זאת. בארצות המערב נשתמר חומר רב וכן של קהילות וכן של אירגונים פרטיים וציבוריים וממשלה ועירוניות, מה שאין כן במזרח־אירופה, ששם נעלם חלק נכבד מהמסמכים בפרעות. עוד יותר חמור המצב בארצות האיסלאם. לשם הגיעה תודעת השימור בשלב מאוחר מאוד. עובדה זו הכבידה על המחקר. ב) מסיבות היסטוריות. גדלה מאוד ההתעניינות ביהדות המערב והסרו חוקרים לנושא „יהודי האיסלאם". ניתן למצוא כאן קשר לתופעת התודעה הלאומית. כיוון שבארצות האיסלאם התפתחה תודעה לאומית מאוחר, הרי שגם אנשים העוסקים בכך הגיעו מאוחר. ג) סביבה תרבותית למחקר ההיסטוריה. המחקר פועל בתנאים מסוימים – חברתיים, תרבותיים. „היסטוריזם" היה מפותח בארצות הנוצרים, אך הרבה פחות בארצות האיסלאם.

• האם כתיבת שלושת הכרכים הנדרשים היא משקל־נגד לסדרה „תולדות עם ישראל", שערך פרופ' בן־ששון ז"ל בהוצאת דביר, ואשר השתתפת בכתיבתה?

זהו בדיוק תפקידי. כשיצאו לאור שלושת הכרכים של בן־ששון ז"ל, יצאה הביקורת בטענה שקיפחנו את יהודי המזרח. ואז שאלתי את עצמי: כיצד זה קרה? והתשובה היתה: ממצב המחקר והעוסקים בו, שהיו מעטים. בעיקבות זאת החלטתי להתמסר לנושא זה. וכאן פעלו שני גורמים: ההתעניינות הציבורית וריבוי החוקרים בחמש־עשרה השנים האחרונות הם שאיפשרו לתת תמונה כוללת.

• באיזו מידה מעורבים חוקרים יוצאי ארצות האיסלאם במחקר?

אם תיכנס באוניברסיטה לקורסים שעניינם יהדות המזרח, תמצא שרוב הסטודנטים הם מאותן עדות. אך לגבי המחקר, הרי עדיין רוב חוקרי עדות־המזרח הם יוצאי אשכנז. אין קשר, ולא צריך להיות, בין מוצא החוקר לתחום מחקרו.

• למי מיועדים הספרים?

קהל הקוראים מורכב בראש ובראשונה מאנשים הלומדים את הנושא. אך זהו ספר־עזר חשוב לתלמידי בתי־ספר תיכוניים. לא פחות מכך, זהו ספר־יסוד לכל אדם המתעניין בנושא.

לא ליצור דיספרופורציה

• האם בשנים האחרונות לא היתה הגזמה בעיסוק בנושא זה?

זה תלוי בטעם הטוב של המכוונים את המחקר. עורכי הספרות המדעית, המדעית פופולארית, לא רק מכשירים כתבי־יד, אלא גם משפיעים על אפיקי ההתעניינות ההיסטורית. במידה שידפיסו מחקרים אזוטריים, גם יכתבו מחקרים אזוטריים. אין צל של ספק שהעיסוק ביהדות המזרח משקף לא רק התעניינות אינטלקטואלית־מדעית, אלא גם הלך־רוח חברתי, דהיינו שיש להם מורשת והם אינם נחותים. הפירסום הוא אחת הדרכים להוכיח כי ליהדות המזרח יש מורשת מבוכרת. הבעיה היא שחלק גדול מהאמצעים הושקעו בפירסומים אפולוגטיים, שערכם המדעי נמוך מאוד. עמדתנו, במרכז זלמן שז"ר, הפוכה לחלוטין. אנחנו לא רוצים ליצור דיספרופורציה בין קהילה יהודית לבין מידת המחקר המושקע בה.

• מדוע התחלתם את המחקרים בשלהי ימי הביניים?

שתי סיבות לכך. קודם־כל, תקופה זאת נחקרה פחות, ועל כן אינה ידועה. שנית, תכניות־הלימודים בתיכון ובאוניברסיטה מתמקדות בזמן החדש. זוהי, כמובן, תוצאה של לחצי הזמן, אך היה צורך לתת תמונה כוללת ומאוזנת.

• האם יש עמדת עורך במסורה זו?

כוונתי להוציא את תולדות יהודי המזרח או תולדות היהודים בארצות האיסלאם, מן להתיר מן לשלילה, מהבדידות שאליה נכנסו מבחינת המחקר. דהיינו, שהעניין יחדל להיות יוצא־דופן. השקעתי בכך זמן מפני שרציתי להכניס את הנתונים על אחידותה ורציפותה של ההיסטוריה היהודית. היום אני משוכנע, כי ההיסטוריה של היהודים היא גם ההיסטוריה של העם היהודי.

בעריכת יוסי סורני

ידיעות אחרונות – תרבות ספרות אמנות

פיתחון פה

לילי רתוק: קשה לכתוב על אדם חי

מאת יעל זיידמן

עם לילי רתוק, מרצה בחוג לספרות עברית של אוניברסיטת תל־אביב, על ספרה „עמליה כהנא־כרמון, מונוגרפיה", בהוצאת ספרית־פועלים.

• ***איך זה לכתוב מונוגרפיה על סופרת הנמצאת באמצע תהליך היצירה?***

קשה לכתוב על אדם חי. כל הנחה שאנו מניחים יכולה להשתנות בהמשך היצירה, אבל יש אתגר ועניין בעצם המעורבות במשהו שמתהווה, ולא במשהו שאפשר לראות בשלמות מרחוק.

• ***מדוע בחרת דווקא בעמליה כהנא־כרמון כנושא למונוגרפיה?***

אני מעריכה מאוד את היצירה שלה ומאוד אוהבת אותה. יש שתי נקודות מהותיות המקשרות אותי אליה: האחת, הגישה הרליגיוזית שלה למציאות, העובדה שהיא עוסקת בחוויות מיסטיות ובמערכת היחסים שלנו עם מה שמעבר למציאות המיידית. נושא זה תמיד העסיק גם אותי, ומצאתי כאן הד לשאלות חשובות עבורי. הנקודה השניה היא המצוקה שהיא מתארת, שהיא מצוקה של אנשים רגישים במיוחד, ולדעתי, במובנים רבים זוהי מצוקה ספציפית של נשים המתמודדות עם עצמן בעולם שנשלט על־ידי גברים.

• ***את עומדת להוציא ספר על ספרות הנשים בארץ. מה מקומה של עמליה כהנא־כרמון בספרות הזאת?***

באופן כללי, יותר קשה לנשים לכתוב מאשר לגברים, כי הלשון, עולם המושגים ודמויות המפתח במיתוס המשותף עוצבו על־ידי גברים, ועדיין אין לנו מסורת של כתיבה נשית. עמליה כהנא־כרמון היא מהראשונות שיוצרות את המסורת הזאת, והיא עצמה מדברת במאמרים שלה על הקושי האובייקטיבי שיש לה בגלל היותה אשה להתקבל ולהתפרסם. אשר לכתיבה עצמה, יש לה סיפור בשם „ממראות גשר הברזל הירוק", העוסק בשאלה איך זה להיות אשה בעולם של גברים. זהו אחד הסיפורים הראשונים בספרות העברית, שהוא פמיניסטי במובהק. עמליה עצמה פירסמה פעם מאמר, שבו היא מנסה להדגיש את הכללי ולא הנשי שבסיפור, אבל לי כקוראת זה לא הפריע לראות דברים אחרים בטקסט.

רתוק: הוויות מיסטיות

• ***האם יחסך אל היצירה שלה עבר שינויים בעת כתיבת המונוגרפיה?***

הכרתי אותה יותר ויותר תוך כדי הכתיבה. האמת היא שלא היה לי גילוי מסויים אחד, אלא דברים שלא ידעתי לקרוא להם בשם, כמו העושר של הסיגנון שלה, ורק על־ידי עבודה מדוקדקת ומפורטת הצלחתי להגיע למסקנות מתי הוא מוצלח יותר ומתי פחות. אני מקווה שעזרתי לקוראים אחרים לקרוא את יצירתה.

• ***את עצמך מרוצה מהספר?***

זה לא הספר האידיאלי, זה הספר הריאלי. בתוך המיגבלות – כן, אני מרוצה ממנו. במאמר ביקורת, שעמליה כהנא־כרמון כתבה פעם על ספרה של חדוה לוז, היא מתארת את הסופר כמי שרוצה שיהיה לו מבקר כדמותו, ומתנצלת שכל ביקורת עושה עוול לבריאה ומוציאה דברים מהקשרם. בסוף המבוא של הגירסה הראשונה של המונוגרפיה הבאתי את הציטטה הזאת, כאילו התנצלתי על שאולי לא כתבתי ברוח שלה, או מדוייקת באופן שלם. אבל אחר־כך החלטתי להשמיט את הציטטה. זה לא מכובד להתנצל, מפני שזאת עבודה. ידעתי שאין אובייקטיביות מוחלטת. השתדלתי לקרוא באופן השלם ביותר, אך שלנקודת־הראות שלי יש חלק בתוצאה הסופית.

• ***מה היתה מערכת היחסים בינך לבין עמליה כהנא־כרמון והאם פירסום הספר ישפיע על היחסים האלה?***

אחרי שיצא ספרה הראשון של עמליה, „בכפיפה אחת", שאלתי אותה האם הגיבורים שלה הם אנשים חולשים. כאשר יצא הספר „ושבנו ... בעמק איילון", עמליה הסבה את תשומת לבי לכך שהיא הכניסה לשם את השאלה שלי, כחלק מראיון שעיתונאית מתכוונת לערוך לסופר. התשובה שעמליה נותנת היא, שמה שנראה לך כחולשה – הוא למעשה כוח. בשנים האחרונות, שבהן כתבתי את המונוגרפיה, נפגשנו מעט מאוד. אני לא יודעת איך היא קיבלה את הספר. היא עברה על כתב־היד כדי לבדוק שאין שיבושים מתוך יצירתה. היו לה הערות כלליות, דברים שלא נראו לה, ולעיתים היא הוסיפה לי מידע שיכולתי להיעזר בו. לגבי היחסים בעתיד – זה תלוי בכמה דברים, על כך שהיא עומדת להתערב, ויודע שהיא אדם ... המגיבה במיקרים אחרים. אני מקווה שהטעם התגובה שלה תהיה אישית בינינו, ולא מעל דפי העיתונים.

חרבות ספרות אמנות

לכתוב על עוצמה

מאת אורציון ברתנא

יורם קניוק, בתו. רומאן. ספרית מעריב. 259 עמ'.

שנות הששים העלו גל חדש בסיפורת הישראלית. שנשא הבטחות רבות. קמו יוצרים שהצליחו למזג, בדרך ישראלית מיוחדת, את המצוקה הקיומית של אדם מודרני שהוא יהודי מודרני עם ראיית־עולם מיתית ודרך־ביטוי פנטסטית. היום נראה לי שרק שניים מהם, יורם קניוק ויצחק אורפז־אורבוך, הצליחו לקיים את ההבטחה הגדולה של אז. ומהם רק קניוק העז ללכת בדרך זו עד סופה, על כל המשתמע ממנה: במושגים של מלכלה רגשית והעזה לטפל ב„מצב הישראלי" ובשאיפה להרחיב את המצע של מצב זה עד לשורשי שורשיו היהודיים; ברצון לטפל בקיום של אדם מישראל הן בקנה־מידה מטאפיסי והן בקנה־מידה מוסרי; בצורך להשריש את ה„אני" החולף, שלבש פנים של אדם מישראל כאן ועכשיו, קצת לפני הקמת המדינה ולאחריה, בשרשים הארכיטיפיים של האדם; להריח את הכוחות המטורפים, העוברים בתוך כל אדם ומעוררים בו ספקות לגבי חד־פעמיותו ולגבי רצונו החופשי להוליד ולחיות – במושגים אלה אין דומה, לדעתי, ליצירת קניוק ואורפז. אבל יותר מכולם קניוק הוא היחיד שכמו נדחף בכוח לעסוק בכל אלה, גם כשהוא נופל לעיתים בתוך עיסוק ספרותי זה עד כדי ריסוק־עצמות ממש. העזתו והיקף מחשבתו, או שמא הדחף הפנטסטי הבלתי ניתן לכיבוש שלו, הם כאלה ש„שבע של סופר וקס", והוא ממשיך בשלו גם כשהוא מחטיא ומייגע את הקורא, ונשאר, למרות כל ההחמצות, המיוחד שבמספרי ישראל היום.

במרבית הרומאנים שסופרים כותבים על זמנם ניכרות השפעות אוטוביוגראפיות. בדרך־כלל לא ניתן ברומאן מימוש ישיר להבט האוטוביוגראפי, ומרבית הסופרים יוצרים כעין פרסונה מעוצבת, או מיספר פרסונות, המשקפות, על־ידי צפנים שאפשר לפענחם פחות או יותר, היחס למצוקות, לחוויות ולהתעניינויות אישיות. ביצירת קניוק מעוגנות נקודות־מוצא אלה תמיד לצפנים מיתיים. כך הוא יוצא מהביוגראפיה האישית שלו גם אל הטיפוס הלאומי־חברתי־היסטורי, גם לארכיטיפוס הכלל־אנושי. היצירה מציגה זווית־ראייה הנעה מן ההבט האישי ועד להכללה המטאפיסית. זהו ריאליזם פנטסטי.

שבירה קיצונית

איני יודע מהו הצורך שיצר את הכרעותיו של קניוק. איני חושב שמתוך הנמקה רציונאלית סיפוריו מפגינים את חוסר הטעם לדון במציאות במושגים „שפויים" ואת חוסר הטעם ללכת בכיוון המנוגד ולברוח מן המציאות, שלה תמיד פנים אקטואליות והיא קשורה תמיד בכותב. נראה לי שמתוך דחף וכורח, ולא מתוך הכרעה הגיונית, הוא נשאר ביצירתו בתוך המציאות, אבל שובר בצורה קיצונית את מושגי הסיבתיות המקובלים ואת מושגי הזמן והמקום המקובלים: החל בתיאורים הריאליסטיים של המיות, וכלה בתיאורי עצמים דוממים. כלומר, זהו תיאור פאתוטי ונשגב, תבניתי וכפייתי, המציג את צעקת המחבר כי אין שום נורמה אחרת לדון במציאות. צעקה קיומית ויומרנית זו עומדת בסיפור לשיפוט הקורא.

במציאות הספרותית הישראלית חשובה מאין כמוה „האנציקלופדיה של היוצר". הקורא מזהה את התבנית החברתית שממנה צמח היוצר, ומשתמש במידע זה כמפתח ראשוני לפיענוח היצירה. יצירה ישראלית נראית בדרך־כלל לקורא־מפענחה כתלויה גם בבעיה אקטואלית וגם ברקע של יוצרה. מנקודת־מבט זו, קניוק הוא יוצא־דופן ונתון מחוץ למחנות המזוהים. הביוגראפיה שלו אינה מעוגנת בתבנית חברתית מוליכה בתרבות הישראלית, ואפילו לא בתבנית חברתית מזוהה בה. כך, למשל, כמעט אינו מתייחס למוצא ה„פלמ"חניקי". הוא אינו איש קיבוץ ואינו דן־שורשי, ולא הדור השני שמוחזק עם אבותיו, ולא לוחם שמחייב או שולל מלחמות מסויימות, ולא איש עדות־המזרח, ולא יוצא מסגרות. נדמה לי כי על אי־זיהוי חברתי זה שילם קניוק מחיר מסויים: כבר באי התקבלותו שנים ארוכות על־ידי מבקרי הספרות, וחסר הסמך המזוהה, שאמור היה לקבוע הבנה אותו גם לצדינו – הפך אותו לבלתי ניתן לעיכול להמוני הקוראים. הכתיבה הישראלית, כמו בטבע, חסר ... ביותר מוזהר שלילי.

איני מזלזל בחלק מן „התבניות התרבותיות" שנוצרו בסיפורת הישראלית, עם תבנית כמו הטראומה של השואה, אני מדלה כליכולי, וחושב שכל אדם מישראל חייב למצוא את עצמו בה, ואומנם קניוק אינו מתעלם בכתיבתו מחלק נכבד של תבניות אלה. יתרונו בכך שהוא יוצא־דופן במציאות התרבותית הישראלית מאפשר לו לא להזדהות עם קבוצת תבניות מסויימת, על־ידי חלוקת המחנות הספרותיים. הוא עובר מתבנית לתבנית ויוצר – בניגוד לרוב הסופרים הישראליים – מערכת מורכבת יותר חלקים רבים מתבניות רבות בצורת הקשרים הפנטסטיים. הוא אינו כותב תבניות שלמות מודרות, אלא הרבה שברי־תבניות, ומחברן יחד למיתוס של תמאטיקה מפוזרת. הוא מתאר היסטוריוסופיה שהיא מערכת מגונת של „שברי־רכיבים", היוצרים מיגוון שהוא מעבר להשגת המחבר בסיפור. העובדות המוצאות מהקשרן היום־יומי מקבלות ממדי־ענק גרוטסקיים או פאתוטיים, ומתקשרות בצורות תיאורים דימיוניים. עם קטעי־עובדות דומים בעיצובם ועם מלוליים, וגם מערכים פנטסטיים, שהכוונה אותם אינו מושך לפענחם.

שתי מיסגרות

קשה לכתוב בצורה מסודרת על יצירה שהסדר הוא נשבר מחוץ לגבולותיה. כך, כאמור, מופיעים מרבית הנושאים הישראליים הטיפוסיים בכתיבתו, אבל אף אחד מהם אינו מופיע בה בצורה מלאה, ואת אף אחד מהם אי־אפשר לראות כנושא היצירה, או, לפחות, כנקודת־המוצא לדיון בה לעיקר, סדר הנושאים שיופיעו כמוהו וקריסת נושא או איחורו במאמר אינם באים לתת ביטוי לסדר דומה שאיננו, כאמור, אני רק על משמר אף על חשיבותו בסיפור.

המחבר מצאתי בספרו החדש של קניוק שתי מיסגרות כלליות לנושאיו: מיסגרת פנימית ועקיפה ומיסגרת חיצונית וישירה. המיסגרת החיצונית היא קיומו של טיפוס בן דור־המדינה – קצין בכיר בדימוס, בן דורם של מנהיגי הארץ בהווה, איש משפחה ישראלית קטנה הנמצאת במתחים קשים שהצטברו עם השנים, תל־אביבי המוקף אוהדים שונים שהם טיפוסים המשקפים היטב את ההיסטוריה היהודית הקרובה, כמו, בעיקר, פליט־שואה, ואדם בגיל העמידה שאינו יכול להשתחרר ממעשה שהיה או לא היה בנעוריו והפך להיות הטראומה הגלויה של חייו: הקרב שבו נהרג אותו חייל צעיר שלכאורה (ולכאורה בלבד) הוא אשם במותו. המיסגרת הפנימית העקיפה היא, לדעתי, הנושא העיקרי של „בתו", נושא שאינו מן המבוטאים בסיפורת של קניוק עד כאן, וקיומו מלמד על העזה גדולה יותר של המחבר לחשוף, כנראה, משהו מרחשיו הפנימיים, האוטוביוגראפיים.

הנושא הוא אהבה: אהבת אב לבתו ואהבת־בת לאביה, שהן – על־פי תבניותיו האלגוריות סמליות פנטסטיות לסירוגין – תולדות היהודים בארץ הזו, כפי שהמחבר מסוגל לחוות אותם.

דמות הבת היא דמות משלימה לדמות הנערה, האשה הגדולה, שמגיעה אצל קניוק לשיא בנובלה „הדודה שלומציון הגדולה" (גם שם הדודה בנובלה זו יותר מרמז על הקשר שבין הסיפור האישי לבין הנושא היהודי). אהבה לא היתה מן הכוחות המניעים בעולם האוטונומי של יצירת קניוק: בוודאי לא ביצירותיו הארוכות; בוודאי לא אהבת־גבר־לאשה. יחסי האב והבת הם ניגוד והשלמה גם־יחד ליחסי המספר והדודה שלומציון, שאפשר „לראותם" גם כיחסי המספר ואמו. אומנם הדודה שלומציון היא אחות־האם, אך אני רואה בכך רק טישטוש ביצירה מוקדמת יחסית של קניוק למה שהוא מסוגל כבר לחשוף ב„בתו". הדודה שלומציון מעוררת במספר תחושות רבות, אבל אהבה אינה אחת מהן. היא מעוררת כבוד, היא מרתיעה ומאיימת. לי היא מזכירה את דמות הפונדקית ב„כוכבים בחוץ" של אלתרמן, שהיא „מפלצת של יופי ושל אושר של קיץ", וגופה הוא „קיסרות", שאותה הולכים השירים להקיף. בוודאי שאינה אפילו לא העלמה, שאותה אפשר לאהוב בתנאים מסויימים. שרידיה של הדודה שלומציון – שהם, כנראה, מקורותיה של הדודה, הנחשפים עכשיו – מופיעים ב„בתו" בדמות האם והאשה, שהיא, כנראה, המקור לאוויית האשה הגדולה מבונת־אהבה אובססיבית המשעבדת את עולם־הגברים. אומר כך: ברומאן זה מעז קניוק ופורש לפני הקורא שיודע לקרוא (ואולי גם בפני עצמו) את המניע הפנימי של כתיבתו: את הזוהרים האוטוביוגראפיים המיטלטלים בין האם, האשה והבת. ומכיון שקניוק אינו סופר של פסיכולוגיה אלא סופר של מיתוס, נעשית האהבה הכוח המניע במערכת הזו.

עיקר הכוח

בשלושה מגדים, שהם שלושה דורות, מצויה האהבה בסיפור: בדור הורי המספר, בדורו של המספר ובדור של בתו. וכאמור, האהבה נובעת מן הראייה המיתית־פנטסטית של קניוק, כי רק בסירוס ורק בטירוף אפשר לתאר את התנהגות שלושת הדורות, הנשארים „מתוחים" ברומאן. בכתיבה הפנטסטית־גרוטסקית של קניוק „מתוח" משמעו יכול להיות אבסורדי: שתי דמויות שהן אחת, דמות שספק קיימת וספק אינה קיימת; דמות שאינה מתה – בקיצור, ההתייחסות פנטסטית לנושא הזהות.

„בתו" הוא רומאן מתון יותר מ„אדם בן כלב" ומ„היהודי האחרון". „מתוח" ברומאן זה משמעו גם לא מוכרע, גם הזקנים וגם המתים – כלומר, אלה שסיימו מהלכם עקרונית או פיסית – וגם הצעירים והחיים, שיכולים עוד לחרוש ולהתחדש, מתוחים אצל קניוק באותה מידה לשינויים, עשויים באותה מידה להפתיע ועדיין לא מסקנות מקסימיות. „מתוחה" זו, נוילות זו, היא המעצור שקיים במחבר ומונע אותו מלהכריעו; הוא יודע שזה מיתוס, אבל את הסצנאריו של מיתוס זה אינו מכיר. וזה ההבדל שבין קניוק לבין כמעט כל הסופרים הישראלים (ואולי כל הסופרים העבריים) שאני מכיר. זה, למשל, ההבדל בין קניוק לבין סופר־העבר שאליו קרובה יצירתו יותר מלכל יצירה עברית אחרת – ברדיצ'בסקי. גם המספר אצל ברדיצ'בסקי מתבטא לעיתים בבוטות „אינני מבין, אינני יודע"; אבל את מרכות המאורעות יש בכוחו להסביר. המספר אצל קניוק עומד עמדת־פליאה מתמדת לנוכח מה שאני מכנה „התמאטיקה המפוזרת": הוא אינו יודע לאן כל זה מוליך, לאן כל זה יוליך.

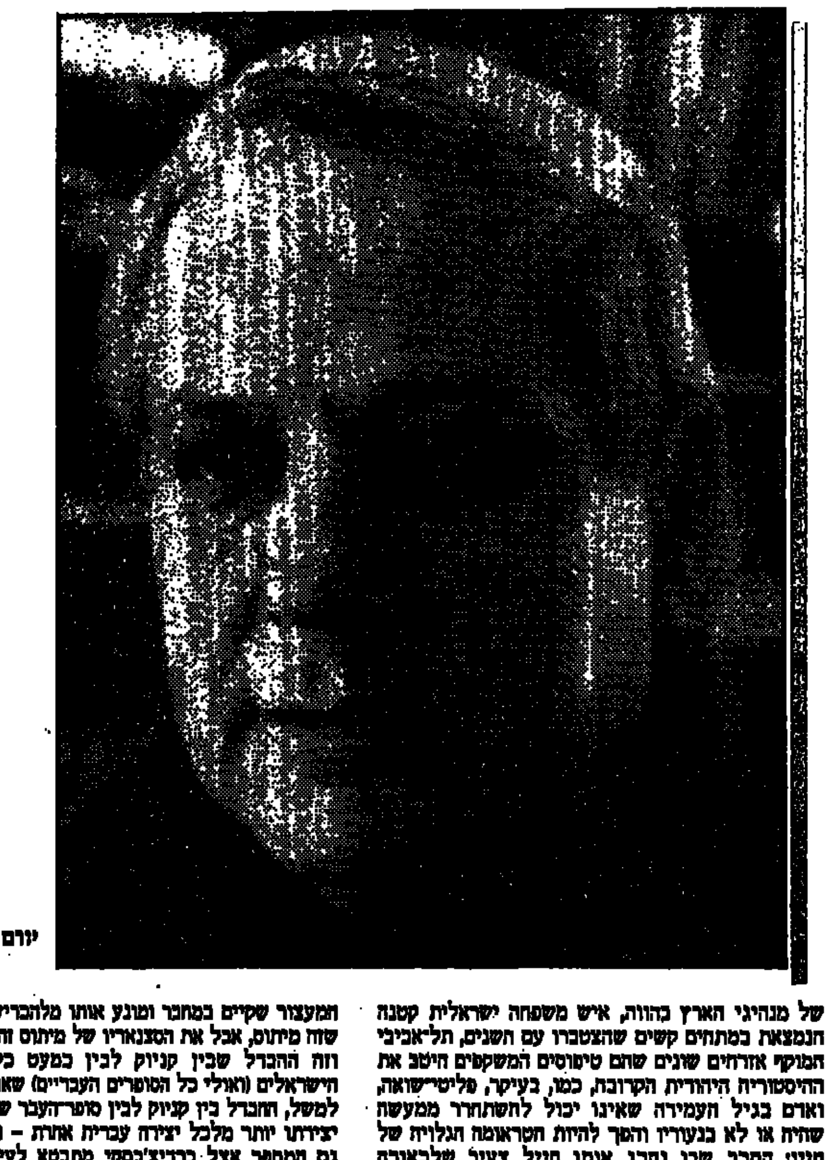
יורם קניוק

חיוב ה„כאן" וה„עכשיו"

אפשר לראות בעמדה זו חולשה. אני רואה בה את עיקר כוחו של קניוק כסופר, ואסביר בקצרה מדוע. אשווה לשם ההסבר את „בתו" עם סיפור פנטסטי של עגנון. שם גם הוא כאחד מנושאיו ביחסי אב ובתו, מקומות לתיאור המפורסם „ארצות התן". אצל עגנון המערכת המיתית־מטאפיסית אומנם פתוחה, כי ארצות התן נשארות בסיום הסיפור באיזה „שם" בלתי־מוגדר, כפי שמסיים המספר את הפיסקה „הקולות האלה באים אלינו משם" – אבל הסיפור כולו מוכנה למערכת מוסברת למדי וסופית: התסבוכת בידי מאבק כוחות־האור בכוחות־החושך; ועיקר יתרונו של המספר הוא בהיותו אחד כוחות־החושך, אחד עוצמת „ארצות התן". נחייה זו שוברת את הדיאלקטיקה הפשטנית של טוב מול רע מקובלים, אבל אינה שוברת את הדיאלקטיקה, הפשטנית לא פחות ומקובלת לא פחות, של תרבות מול טבע. לעומת זאת, קניוק נשאר בתחומי הלא־ידוע. הוא מודיע על עוצמת הלא־ידוע שבו נוגעות דמויותיו, ואינו מתיימר לסדר אותו. לכן סיפוריו פתוחים לדימיון הרבה יותר מסיפוריו של עגנון ונתונים לפרשנות מתמרת פתוחה, תוהה על משמעות הקיום הזה, תוך שהיא מציגה את מצוקותיו בעוצמה, ועם זאת אינה כובלת אותו לאיזו דיאלקטיקה או דיכוטומיה שימיה כימי התרבות. וכך ברדיצ'בסקי כותב על השטן מול אלוהים, על העוצמה שבחטא, וקניוק כותב על עוצמה. נקודה. לנקודה גבוהה זו, על סכנת ההסתחררות שבה וסכנת ההתרסקות, אבל גם על שיכרון המרחבים שבה, הגיעו מעטים. התמאטיקה המפוזרת של קניוק, שנשארת פתוחה, מגיעה אליה.

אשוב לנושא האהבה, שהוא בעיני המיסגרת הפנימית של הטקסט: המחבר מגלה הבנה לעמדות השונות של כל שלושת הדורות שעימם נימנות הדמויות בסיפור; כלומר, גם לעמדות המנוגדות שישנן בכל אחד מהדורות. כך, למשל, מתגלה הבנה בסיפור לא רק לעמדת המספר בגוף ראשון, אלא גם לעמדתה המנוגדת של אשתו. האהבה המתגלה בכל העמדות שבסיפור היא דבקותו של המחבר בהיסטוריה היהודית על הדיאלקטיקה שבה, על הטראגיות שבה, על העוצמה שבה. כולם מוכנים: גם פליטי השואה הקשישים החיים בדימיון את העבר ואת ההווה גם־יחד (סוקולוביץ' הזקן רוצה לגייס יאצאים לצה"ל); גם האשה הנימפומאנית פליטת השואה, הגולשת את החיים ומחזיקה בהם כאבר־דמיון שלהן; גם המספר ובני דורו הצברים בגיל־העמידה, המתייחסים ל„ערגת המדינה" בציניות; אבל גם בדבקות אשתו; גם הבת שעושה „ריאליזציה של המטאפורה" למציאות ואינה יכולה לעמוד בזה, וגם חברתה בת־גילה (בת למורתה המוטעבת), הנעשית אהובת האב המספר ונותנת לו חיים.

על אהבה זו, שבה מאיר המחבר את הכל, אפשר לומר שני דברים מנוגדים: האחד – היא יוצרת בעיה ברומאן, כי אי־אפשר להציג בצורה אחידה כל־כך הרבה דמויות מנוגדות. אם כך, הדמויות כאן הן בעצם דפוסים ולא דמויות, הן תבניות, ועל כך אעיר בהמשך. השני – בניגוד לאופנה בסיפורת הישראלית בת־זמננו, בניגוד ליצירתו של שבתאי, למשל, שאת יצירת קניוק אני רואה כהיפוך גמור לה, זהו רומאן אופטימי. הוא מחייב את ה„כאן" ואת ה„עכשיו". הוא שמח על ה„אי־אפשר אחרת". כברבות מיצירותיו של קניוק, מגולמת גם כאן מערכת היחסים המופשטת לתיאור פיגורטיבי ואקטואלי אחד: תיאור העיר תל־אביב. במלים אחרות: ב„בתו" מתגלמת האהבה התגלמות סופית ועליונה בתיאור העיר תל־אביב. זו העיר המתוארת כאן כמגלמת בתולדותיה בנות השמונים־חסר־משהו ובנוף חולותיה השטות את כל ההיסטוריה היהודית בת שנות אלפיים. יחסיו לתל־אביב זו, כמו יחסיו לבתו, הם למספר יחסיו עם כל תולדות הציונות. כי בסך־הכל קניוק הוא מספר מקומי־יחודי לא פחות משהוא מספר פנטסיה.

בתל־אביביות שב„בתו" אפשר לראות היטב גם במה מנוגד קניוק ליעקב שבתאי, מספר תל־אביבי מובהק. שבתאי מתאר בשני הרומאנים שלו תל־אביב של העבר, שבה נרקמת פקעת מחניקה, ההולכת ונעשית תיסמונת־מוות לחיים הישראליים התל־אביביים שבהווה. הדבר נובע קודם־כל מן האופק השטוח שמקיף את דמויותיו. חוץ מן החיים ההולכים ודועכים אין להן במה להיאחז, במה להאמין. קניוק, בראיית הריאליזם הפנטסטי שלו, מתאר חיים מיתיים שמקור מיטעניהם מעבר לדימיון ואין להכניע אותם. אין אינדיווידואליזם מודרני אצל קניוק. הפרט אינו יכול לחדול, כי הוא אינו פרט כלל, אלא ארכיטיפ: הוא קשור בהיסטוריה, בזיכרון הקולקטיבי, במשהו בלתי־ידוע המקיף אותו ומחייב אותו להמשיך. אצל שבתאי, הממצה את תפיסת הריאליזם המודרני בסיפורת הישראלית שמשנות ה־60, הפרט הוא באמת לגמרי לבדו. אין לו במה להאמין ובמה להיאחז, והוא כושל כשנגמרים כוחותיו ונופל לבדו־לבדו. אין, לדעתי, שום סיבה לראות את יצירת שבתאי דווקא מציאותית יותר או מהימנה יותר, ואני מעדיף את הראייה העמוסה יותר והמבטיחה יותר, שמייצגת יצירת קניוק.

נטיה לפאתוס ולהגזמה

הבעיה שברומאן, שהיא בעייתו החוזרת של קניוק, היא דרך התיאור: ראשית, נטייתו לפאתוס ולהגזמה ולהתערבות אינטנסיבית מאוד של המספר בסיפור. ושנית, הטכניקה המסורבלת מאוד, המאפיינת את לשונו של קניוק.

נטייתו לפאתוס ולהגזמה לובשת צורה עיקרית של תיאור תבניות. כל דמויותיו הן תבניות. ברומאן כמו „אדם בן כלב" אין בכך פסול. להיפך, זה נתפס אפילו כאפשרות יחידה להתמודד עם הזוועה. לא אדם אלא תבנית, אדם בן כלב, יכול לשאת את משא־הזוועה ולשרוד. אבל ברומאן הנוכחי יש בעיני בתבניות טעם מסויים לפגם, כי התבנית „מולבשת" על טיפוס ישראלי מרי ושחוק מדי ברומאן הישראלי המודרני: הצבר־גיבור־חיל. נראה לי כי קניוק קורץ כאן לאופנה שהתגלתה כבכותה בסיפורת הישראלית, ואולי מתגלה כאן העיתונאי שבו, הער לדעת־הקהל. והבל, כי ביצירותיו הטובות הקודמות נקודת־המוצא היתה המצוקה הקיומית. גם כאן היא קיימת. גם כאן „משוך" הרומאן כאב אמיתי עד בלי די. אבל הקורא צריך להשתחרר מנקודת־המוצא כדי לגלות את המצוקה האמיתית.

הטכניקה המסורבלת של התיאור היא טכניקה של גודש, של יתר מילוליות. וזו בעייתו השניה של קניוק, הנאמן מקורי. הוא מרחים ברעיונותיו. הוא משכנע בסבל הגורל שהכתיבה עולה ממנו, ועם זאת, אינו מוצא את התיאור המאופק והעקיף־משהו שייטיב למסור את מה שיש לו למסור. לשונו של קניוק היא עושר השמור לבעליו לרעתו. המערך התיאורי גדוש מדי מצד אחד, ועמוס סטיות לאסוציאציות שונות, מצד שני.

הקורא מתבקש לקרוא את קניוק בסבלנות ובאהדה. הסבלנות משתלמת. יחד עם יצחק אורפז־אורבוך הוא מגלה עולמות חדשים שאיש מבין היוצרים בני־דורו לא חלם עליהם. הם היחידים הפורעים עד היום את השטרות של הסיפורת העברית משנות השישים. יש לקרוא אותו באהבה גדולה, כי יצירתו תופסת בקירבה מעוף גדול ותקווה גדולה ל„יש" היהודי־ישראלי.

מירי בן שמעון

★

מוציאה לילה על שיחה
מכלה בתוכי
לכוון מלים למחשבות של אחר
אין דבר משביע מרורים מזה
מספקנות מובילה כזו, מלבבת
משהו נרקמת ידידות
מוקשת אנרגיה תת־קרקעית
משהו מביע אהבה
חולם מה, מגיש לי המרגיש
אינני מה שהרמתי להיות
נתהלה לא שעה.
(קצת נפגע). תוקפנות יש במלים
מעצמן. אני מנסה
מספר שיחות לפייס את דעתו, ממהרת
להסכים, מהנהנת
כן, כן
קשה ידידות בין גבר לאשה.

שלושה לתרמיל

סיפורת

שלושה ספרים חדשים בספריית תרמיל בעריכת ישראל הר ובהוצאת לאור של משרד הבטחון: אקווריום ירוק / אברהם סוצקבר / תירגם מיידיש ק.א. ביתני / 247 עמודים • מעשה ריינה / יהושע ביבר / 198 עמודים • לילה על העיר / ראובן מירן / 184 עמודים.

סיפוריו של אברהם סוצקבר נושאים עליהם את חותמו המובהק של משורר, העוסק לא בעלילה ובהתרחשות החיצונית אלא בתנועה החושית הפנימית של הדברים. 40 הסיפורים הקצרים, שכונסו כאן, עניינם ימי מלחמת העולם השנייה, על אימיהם והחד־גבורתם.

„מעשה ריינה" של יהושע ביבר מתרחש במושבה גלילית של ימי העלייה הראשונה, בעת חנוכת בית מטווה משי. במושבה זו גדלה דינה, שהפכה מילדה לנערה יפהפיה, ויום אחד, אוי לעיניים שכך רואות היא יולדת לפתע בן בלא־נשואין. אחיה נוקמים באב נקמה אכזרית, ואת הילד מאמץ פקיד הברון במושבה, הכמה ליורש. הספר מבקש להחיות בסיגנון ובאוצר המלים את חיי הארץ בימי העלייה הראשונה, ודומה שהדבר עלה בידו לא־מעט.

„לילה על העיר" של ראובן מירן היא נובלה ריאליסטית. שלושה גברים ונערה אחת. הגברים מקבלים על עצמם למכור תחמושת ממחסני החירום הדרומיים של צה"ל לעולם התחתון, והנסיון מביא אחד מהם למוות, שני – למאסר, והשלישי נמלט.

סבל פלסטינאי

כל הזמן שבעולם לקטוף שזיפים / דניאלה כרמי / כתר / 105 עמודים.

עלי יאסין, גיבור הסיפור שעל שמו נקרא הספר, הוא פליט פלסטינאי, סתת־אבן במיקצועו, שגורלו כמו מיצג – לטעמה של המחברת – את גורל עמו. תולות המשפילה הן בכובשים הישראלים והן במעבידים, מלבים מחשבות נקם, טרידות והתפרצויות של מרי נכזיאונים. המחברת, שכבר הציגה את תעודת הזהות המוליטית־חברתית שלה בספר הנוער „הפיצוץ ברחוב אהלך", ממשיכה בסיפור זה את הקו שהחל שם. חמשת הסיפורים הנוספים בספר גיבוריהם יהודיים, אך גם הם לא־מסתגלים, סובלים וחולמים, המבקשים להחזיק בכבודם ועצמי כבקרעות המובה.

נקם ומאבק

שני ספרים של רוזלינד מיילס בתרגומה של יהונה גרבוד ובהוצאת שלגיו: הורה לעדן / 335 עמודים • הורה לעתיד / 376 עמודים.

שני הספרים הפכו לסידרת־טלוויזיה, ומתבקש שכך יהיה. אלה ספרי־מתח רומנטיים (השני הוא המשכו של הראשון), המורטים על נימי האהבה, התשוקה, תאוות־הבצע, התככים והמיסתורין במיומנות רבה. העלילה מתרחשת באוסטרליה, והגיבורה היא סטפאני הארפר, יורשת עשירה של בעלי־מיכרות, שהלך לעולמו. היא נישאת לגבר המושך שאותו היא אוהבת, אך הוא נוהג בה כנכס תורשתי, בוגד בה ביום חתונתם עם חברתה הטובה ביותר ג'ילי, ולבסוף מנסה להיפטר ממנה ולרשת אותה. סטפאני נעלמת, וכעבור זמן מופיעה בזהות חדשה, מעשה ידיו של המנתח הפלאסטי המצויין דן מרשל. כן תחזור אל חיי בעלה וחברתה, כשהיא מודרכת על־ידי תשוקת נקם, שאינה יודעת שבעה. בספר ההמשך היא נשואה כבר למנתח שלה, אבל עכשיו עליה לנהל מאבק־תככים קשה על ירושתה, כשהיריבה העומדת מולה היא אותה ג'ילי, שהספיקה להשתחרר מהכלא, אשר בו ישבה על שותפותה לפשע.

דראמה

ברכט חוזר

שלושה מחזות / ברטולט ברכט / תירגם שמעון זנדבנק / עם עובד / 261 עמודים.

נכללו כאן תרגומים עבריים חדשים של „אמא קוראז' וילדיה", „הנפש הטובה מסצ'ואן" ו„אופרה בגרוש", שהוכנו על ידי שמעון זנדבנק לפי הזמנת „הבימה", והם מצטרפים לספריה הגדולה של תרגומים ותרגומים־חוזרים למחזות, הנדפסים בשנים האחרונות בהיקף רחב. זנדבנק הוסיף גם אחרית־דבר פרשנית.

תיעוד

קבר אבשלום

אבשלום פיינברג שב מן המדבר / שלמה א. בן־אלקנה / רשפים / 191 עמודים.

אבשלום פיינברג (1889 עד 1917), הוא כבר יותר מדמות היסטורית. הוא אחד המיתוסים של קורות הארץ. הוא היה בן למשפחת בילויים מגדרה, שנמנו גם עם מייסדי חדרה, ויוזמה של מחתרת נילי. בשליחות המחתרת נפל ברפיח מכדורי בדווים, וגופו הוטמן באדמת המדבר ללא ציון. בן־אלקנה, שגילה את מקום קבורתו על־פי הדקל, אשר צמח מגרעיני התמרים שהיו בכליו, מספר כאן בצורת דפי־יומן את סיפור הגילוי הזה. לאחר זיהוי עצמותיו נקבר פיינברג בהר־הרצל. בדרכו זאת היה על בן־אלקנה לגבור על מיכשולים רבים, לרבות התנגדותם של אחותו צילה שוהם ושל מפכ"ל המשטרה פנחס קופל. בספר מובאים גם תיאור תמציתי של אישיותו ופעלו ותמונות רבות.

כשלונו של סארכיס

תשלום האוכר – כשיאותו של אליאס סארכיס (1976–1982) / כרים פקרדוני / תרגום מצרפתית: אביטל ענבר / מערכות צה"ל, משרד הבטחון – ההוצאה לאור / 231 עמודים + 16 עמודי תמונות.

להיות נשיא בלבנון – זה תפקיד שאפשר רק להיכשל בו. ואכן הספר הוא דיווח על כשלון, כשלונו של סארכיס להעלות את לבנון בשש שנות נשיאותו על הדרך לשלום, שתוביל לעתיד טוב יותר מכל סוג שהוא. פקרדוני, מחבר הספר, היה מעוזריו הקרובים, ומתוך הערצתו למושא ספרו, הספר נושא חותם אפולוגטי. המחבר מבקש להוכיח שלא סארכיס הוא הנושא באשמה לשרשרת האירועים, שהביאה את סוריה ללבנון והסתיימה ברציחתו של באשיר ג'מאיל. הקורא העברי אולי לא יהיה שותף להתעלות זו מסארכיס אבל מוזמן לו פה תיעוד ממקור ראשון על אופייה של הפוליטיקה בלבנון, מדינה טראגית שאין לה עם ואין לה הדרך ללכת בה לכאן או לכאן.

אורי סלע

ממכבש הדפוס

שער „קיץ עצוב, קיץ מאושר" ציור: אורה איתן

19 רגעים גורליים

הקופסא השחורה – הקלטות מתא הטייס בתאונות־טיסה / בעריכת מלקולם מקפרסון / מאנגלית: אורי בלסם / כנרת / 190 עמודים.

נוסף לקופסה השחורה הסמלית של עמוס עוז קיימת גם הקופסה השחורה פשוטה כמשמעה, כלומר קופסה שצבעה כתום־זוהר דווקא, ולא שחור, וכה נתון „תוך זיווד קשיח ועמיד ציוד הקלטה כפול משוכלל". מערכת אחת מקליטה ברצף את נתוני הטיסה, כגון מהירות, גובה ותאוצה, והשנייה מקליטה את כל השיחות בתא הטייס ובין תא זה למגדלי הפיקוח ואחת לשלושים דקות מוחקת את ההקלטה ומחדשת אותה, שכן תאונות מטוס מתרחשות בדרך־כלל תוך פחות מחצי־שעה, והחומר זה נועד לתאר תאונות ולאפשר הפקת לקחים. בספר שלפנינו מובאות י"ט הקלטות מתאונות מטוס של חברות אמריקאיות וקנדיות שהתרחשו בשנים 1967 עד 1982 וכל אחת מהן נקראת כמין דראמת־מתח קצרה.

יחסים בכוכבים

עיון

שני ספרים בסידרה אסטרולוגית של ליז גרין בתרגום צבי יעקבסון ובהוצאת מישרו: התייחסות – מדריך אסטרולוגי כיצד לחיות עם הזולת על כוכב לכת קטן / 264 עמודים • שבתאי – מבט חדש על שר משחת / 187 עמודים.

ליז גרין היא פסיכותראפיסטית ואסטרולוגית בריטית, המשלבת את סימני־הכוכבים בתורת הסמלים של הפסיכולוגיה של יונג, שכן היא מוצאת קשר והקבלה ואף הפרייה הדדית בין שתי דיסציפלינות אלה. ספרה „התייחסות" עוסק ביחסים הבין־אישיים לאור שיטה זו. ובניגוד לספרי אסטרולוגיה אחרים, איננו תולה הכל בגרמי־השמיים, ואינו מציע לקורא לקבל על עצמו את גזירתם, אלא להשתמש בהם רק כמקור של הבנה עצמית, שתועיל לבניית ריקמות־יחסים חיוביות עם זולתו. נדונים בספר מפות הכוכבים של הפוטנציאל האישי, הטיפוסים הפסיכולוגיים היסודיים, יחסי המינים, יחסי אדם עם הוריו, השעון הפנימי האנושי ועוד. פרק מיוחד דן בהתייחסות בעידן הדלי. ספרה השני בסידרה זו „שבתאי" דנה בכוכב זה, שעל־פי התורות האסטרולוגיות הוא מבשרם של הכאב, ההגבלה והמשמעת, ומשפיע לכיוון העיכובים, האכזבות והפחדים. אפילו מעלותיו הטובות המסורתיות של שבתאי הן דו־משמעיות: ביקורת־עצמית, טאקט, הסכון וזהירות. ברם לדידה של ד"ר גרין אין רע בלי טוב, ואת הצרות של שבתאי אפשר להפוך להזדמנויות. הספר בא להראות כיצד לעשות זאת בהקשרים אסטרולוגיים ופסיכולוגיים מגוונים.

אלפסי, רמב"ם ורא"ש

מתורת של ראשונים / איסור קליינר / הוצאת המחבר, יסוד המעלה 20 / ת"א / ת"ל עמודים.

ר' יצחק בר' יעקב הכהן אלפסי (1013 עד 1103) נחשב לגדול חכמי־ההלכה בספרד. הוא היה יליד אלג'יריה ותלמיד ישיבת קירואן, אך רוב ימיו ישב בפס (מכאן שמו), עד שנאלץ להימלט לספרד מאימת המלכות. שם, כמו בפס, עמד בראש ישיבה והעמיד תלמידים הרבה. ספרו הוא אולי החשוב ביותר בספרות הפוסקים, והוא השאיר אחריו גם הרבה שו"ת, שרובן נכתבו ערבית. דמותו, ועוד יותר מזה תורתו, הם עניינו של החלק הראשון בספר שלפנינו, שהוא חמישי בסידרה, שבה המחבר מציג את גדולי התורה ואת תורותיהם. נדונים פה גם רבותיו והמשיגים עליו ו„נושאי כליו" שתמכו בשיטתו והוסיפו עליה. חלקו השני של הספר עוסק בספרי הרמב"ם „משנה תורה", „מורה נבוכים" ושאר כתביו וכן בכתביו ותורתו של ר' אשר בן יחיאל (הרא"ש), שהרא"ש שלל את לימודה. נדונים גם קשריו ופולמוסיו עם גדולי דורו בענייני הלכה וביהדות.

מישחקים על אבזוריהם

ספר המשחקים הגדול / טומי עשו / נורית יובל / מסדה.

לאמיתו של דבר אין זה רק ספר, עם מצורפים לו חיילי־משחק בארבעה צבעים ושתי קוביות – וכל זה נתון בשקית פלסטית חזקה, שיש בה מקום מתאים לכל הערכה הזאת. הספר עצמו הוא בתבנית אלבומית גדולה, וכל צמד־עמודים הוא לוח־משחק, הכולל מסלול ייחודי מצוייר בצבעים, וכן את הוראות המשחק. יוצרי המשחקים הם מאיירים מעולים (או שמדובר בצמד יוצרים – אחד ממציא המישחק והשני המאייר) וכך המשחקים הם יצירה אסתטית בפני עצמה. בשביל מי שאוהב לבלות זמן בחברת ידיד או ידידים במשחקי־שולחן, זוהי מציאה אמיתית.

מבוגרים מחנכים ילדים

טיפול בהתנהגותם של ילדים. מדריך להורים ולמורים / ג'י. ראיי פטרסון / מאנגלית: אורית קפן / אור־עם 118 עמודים.

איך לסייע לילדים לגדול, להכיר את התנהגותם ולעקוב אחריה, לתגמל אותם על התנהגותם, להקנות לה כשירויות חדשות, לשפר את הישגיהם בלימודים עיוניים ולמנוע בהתנהגות לאי־רציה בדרך היעילה ביותר – זהו מכלול העניינים, שהספר עוסק בהם. נדונות גם בעיות התנהגות נפוצות, כמו תוקפנות, הרטבה, חוסר־משמעת, הפגנה וריחוק, אי־אמירת אמת, ריב בין אחים, חרדה וכדומה. רבות מן הבעיות מוצגות כמקרים אישיים, שאליהם מתלווים ניתוח והסבר.

חידודי מוח

ספר המעלולים – משחקי הגיון, שעשועי חשיבה, קסמים / אברהם בן עורא / איורים: ראובן גוטמן / כתר / 127 עמודים.

מי שאוהב שעשועי הגיון וחשיבה, מישחקי מספרים וקלפים וקוביה, קסמים ומעלולים ושעשועי־מרע – ימצא בספר הזה כמה שעשועים ממין זה. כדי להדגים, הנה שאלה אחת: מה תהיה התוצאה אם תכפילו את כל הספרות זו בזו ושום סיפרה אינה מופיעה פעמיים? (התשובה: אפס, כי האפס נכלל בין הספרות, ומה שנכפל באפס נותן אפס).

צוציק ראשון

ילדים

צוציק (1) אני אני אף פעם לא אהיה גוליבר / סמדר שיר / ציירה איתן קדמי / מודן / 144 עמודים.

צוציק הוא כינויו של ילד שקומתו נמוכה, ובפתח הספר הוא עוקר עם משפחתו לשכונה חדשה, שבה מודדים אותו על־פי גובהו, מה שמציק לו לא־מעט. מאחורי ארון־הקיר, ירושת הדיירים הקודמים, הוא מגלה צרור שירים בתוך שקית חומה, ומסתבר ששירים אלה הותיר אחריו בנה היחיד של הדיירת הקודמת, שנפל בלבנון. המורה תמרה סיפרה בכיתתה על הפרשה, וצוציק הפך לגיבור היום. זה ספר ראשון בסידרה, המשאיר את קוראיו כשהם ממתינים ל„צוציק"— אוי איך הצעתי חברות ונכחתי בהתערבות".

סיפורי עדות לחגים

משלוח מנות – ספורי עם לחגים / סיפרה חיה בר־יצחק, ערכה קרמר / איורים: יפתח אלון / 103 עמודים.

המחברות נעזרו בארכיון הסיפור העממי בחיפה ובחרו מתוכו כ"א סיפורי־עם של עדות ישראל על ראש השנה, יום הכיפורים וסוכות, חנוכה וט"ו בשבט, פורים ופסח, שבועות ושבת. את כל אלה הן מספרות בעברית מעובדת כדי להקנות את המורשת הזאת לילדי הדור החדש. הסיפורים נבחרו כך, שיהיה בהם ייצוג למירב העדות ולמירב הז'אנרים, והעיבוד נעשה מתוך כבוד למקור.

האומנם אויבים

כשהנחש והעכבר נפגשו לראשונה / שלי אלקים / צייר: יוסי אבולעפיה / מסר.

הנחש והעכבר נפגשו והתיידדו, אולם קצרה היתה הידידות הזאת, שכן כל אחד מהשניים, כשחזר הביתה, שמע איזה אויב ארור הוא חברו החדש, ושב לא העזו להתקרב זה אל זה. הגם זה הסוף? סיומו של הסיפור המאויר משאיר פתח תקווה ליצירת הבנה מחודשת, על אף הדעות הקדומות.

מוסיקה

אבי טולדנו שר

„...ועוד ימים חלולות במגע..." / אבי טולדנו – שירים / הספריה למוסיקה, מפעלי תרבות וחינוך / 119 עמודים.

51 שירים, שאת כולם חוץ אבי טולדנו ולחנם כתב את הלחן, נכללו בספר על מליהם, תוויהם ואקורדיהם. אוהבי הזמר ימצא פה את „עם לדת יוסי", „תפילות גבוהים יותר", „ברזה ומרה", „הוזי ישר", „איך עוד המון", „ידידי", „ישראל שלי", „הברוה", „ידידי בין שני ורבים".

אבא ואמא נסעו

נסיעה טובה / דויד רותן / איורים: יפתח אלון / ספרית ראשית קריאה, כתר / 115 עמודים.

אמא ואבא נסעו לחו"ל והשאירו את הילדים עם סבא וסבתא. זוהי, אם כן, ההרפתקאות הגדולה. יוני מנסה להתעניין במכוניות של אבא וגילי מחליטה לנסוע לחו"ל בעצמה, ואלה רק שניים מתוך ההתרחשויות עד שההורים חוזרים והכל חוזר למקומו. הסיפור שייך להווי העכשווי ועוסק בו בהומור. נוספים, וגם מבחר תמונות של הומר ושמחה חברית של אהוד מנור.

נוער

אהבה הנקנית בייסורים

קיץ עצוב, קיץ מאושר / רבקה קרן / איורים: אורה איתן / שוקן / 96 עמודים.

זה סיפור אהבת נעוריהם של אביגיל ויהונתן בן המושבה הוותיקה, שקודם לכן היו חברים ירידותם הטובה. אהבה זו צומחת בצל הורות מעיקה, המתח שבין ההורים, המצוקה הכלכלית, קנאתה של הדודה, והחברה לשכה. גם נסיון רצח מתרחש במושבה, ומעורבת בו אמה של חברת אחרת, וסבתא הולכת לעולמה. אהבה זו נקנית בייסורים, ואיזה דוק של עצבות עולה מהספר כולו, אבל כמו שאומר יונתן בסוף הספר: „אין דבר, עוד יבוא קיץ אחר".

בישול

הטעם מרקים

מרקים / הנה שאולוב / צילומים: גילי שטר / מודן / 176 עמודים.

יש לנו כבר על מדפינו ספרי־בישול מיוחדים, לפשטידות, למנות קינוח, לבשר, לדגים, לסלטים ועוד, לא הבה נוצר אלהם גם כך גם ספר מיוחד למרקים – מרקים חמים וקרים, בשריים וחלביים (גם דגיים), מנגרית, מרקים סיניים וצרפתיים, הונגריים וסקנדינביים, איטלקיים ורוסיים. המצא כאן כבר מרקים מוכרים יותר גם מרק אבטיח וגזר, מרק עגבניות בטעם לימונה, מרק תרד קטיפתי, מרק חלב ותירס, ועוד הרבה כושה והכנות, למי שאוהב גיוון ומוכן להתנסות בו. אבל צריך הטעם לומר משהו מיוחד על התצלומים והעיצוב. כל מרק בספר מופיע בתמונה צבעונית כפולת־עמודים, בצבע ואסתטי בפני עצמו, ומרגיש את יופיין של התמונות, וברור כל־כך עד שנדמה כי מן הדפים עולה ניחוח המרק.

בין דת למדינה

מחקרים

כהונה ומלוכה – יחסי דת ומדינה בישראל ובעמים / עורכים ישעיהו גפני, גבריאל מוצקין / מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל / 216 עמודים.

אם לא הבחין מישהו שקובץ זה אינו עוסק אך ורק בבעיה היסטורית אלא נוגע – מהמקרא וההיסטורי – בבשר החי של פצע כואב בגוף האומה כיום, באה הקדשתו של הספר ליובל ה־75 של חיים כהן (מראשי תנועת „סובלנות") להזכיר זאת. הספר נפתח במאמריהם של שמואל אטינגר (קווים לתולדות המתח בין כהונה ומלוכה בהיסטוריה היהודית) וש"נ אייזנשטדט (יחסי דת ומדינה – היבטים השוואתיים) ומסתיים במאמריהם של יוסף שלמון (דת ומדינה בלאומיות היהודית המודרנית ובמדינה שבדרכן הציונות הדתית) ושל שמואל אלמוג (יחסי דת ומדינה בראי הלאומיות היהודית). בין אלה לאלה מובאים עוד ט"ז מחקרים מענייני המאבק הנצחי בין דת למדינה כמבנים קדומים וחדשים, הן ביוון וברומי, הן בימי בית שני ובימי התלמוד הן בסין וביפאן והן באירופה ובעולם המוסלמי.

הפואטיקה של ריה"ל

תורת השיר בפיוט הספרדי לאור שירת הקודש של ר' יהודה הלוי / אפרים חזן / הוצאת „יד מאגנס" / 550 עמודים.

אחד מסימני הדלדול התרבותי והלשוני של ימינו הוא מיעוט ההתעניינות בשירת תור־הזהב בספרד. ציון־דרך חשוב ביותר בהתפתחות הספרות העברית, שזכה לתשומת לב רבה עם ראשית תחיית הלשון, והפסט כיום במעט לחלוטין לתחומם של חוקרים ומתמחים. אחד מאלה הוא מחבר הספר שלפנינו, שהעמיק לצלול כאן לפואטיקה של יהודה הלוי בשירי־הקודש שלו. הספר מבחר את מקומה של שירת־הקודש הספרדית בכלל, עומד על האבחנות בינה לבין שירת החול, ומביא בענין זה מדברי הלוי ובני־דורו. בהמשך הוא דן בסוגיות של שירה זו – המשקל, החרוז, הצליל, הלשון, הניקוד, דרכי הציור, מבנה השירים, דרכי הדיבור של השיר ועוד. אף כי במרכז הדיון עומדת שירתו של ריה"ל, הספר יכול לשמש למעיין וללומד מבוא יעיל לשירת תור־הזהב בספרד בכללה, מה גם שהוא מביא את תורת־השיר של רבים מחשובי המשוררים, כפי שהיא מופיעה בכתביהם.

מזר המכונס

חפירות ותגליות – מסות בארכיאולוגיה של ארץ־ישראל / בנימין מזר / מוסד ביאליק והחברה לחקירת ארץ־ישראל ועתיקותיה / 316 עמודים.

זה כרך שלישי ממחקריו המכונסים של בנימין מזר, מאבות הארכיאולוגיה בארץ, והוא מביא מאמרים וסיכומי־חפירות על ירושלים (בעיקר הר־הבית וסביבותיו), עין גדי, בית־שערים, ארכיאולוגיה מקראית ועוד. אף כי מדובר במחקרים מדעיים הכתובים בסיגנון החקר והעניין היאה להם – עולות מתוכם תמונות חיות של העבר, והקורא רואה לנגד עיניו את ירושלים של ימי הורדוס, את תעשיית האפרסמון בעין־גדי, את היישוב הפלשתי בצפון תל־אביב ועוד. עניין מיוחד לעצמו קובע המסה העוסקת בהתפתחותו של הכתב העברי לאור ממצאי הכתובות הפיניקיות מגבל.

לא עוד נודדים

מבית השיער לבית האבן / יעקב חבקוק / משרד הבטחון – ההוצאה לאור / 324 עמודים + 24 עמודי תמונות צבעוניות.

עולם הולך ונעלם: כך אפשר לומר על עולמם של הבדווים הישראלים. הרועים הנודדים, המציבים את אוהלם, מטוות־צמר עזים, בכל מקום שבו מצוי מרעה לצאנם. חבקוק, אנתרופולוג ביוזמת עצמו ועל חשבון עצמו, הקדיש שנים לחקר העולם הזה וגם בסיני ובנגב, וכבר העשיר את ספריותינו בחיבורו הקודם על חיי הבדווים. כעת, הספר הוא עוסק במגורים ובתמורות. הספר שלפנינו הוא כעין סיכום שלם של תרבות המגורים הבדווית והשתקעותם התמורית והחברתית. מתוארים פה האוהל הבדווי, הן זה של החורף והן זה של הקיץ, צרכי העזה, סוכת המגורים ובית־האבן לטיפוסיו השונים, כשכל אלה הם רקע לתמורה העוברת על הבדווים, מחיי נדודים דרך צימצומם ועד להשתקעות קבע במקום אחד. את הספר מעשירים שבע תצלומים צבעוניים ומילון למלים בדוויות ועוד אחד לפיתגמים ואמרות.

מקורות הציונות הדתית

בשבילי התחייה – מחקרים בציונות הדתית – ב / עורך מרדכי אליאב / המכון לחקר הציונות הדתית, אוניברסיטת בר־אילן / 199 עמודים.

מתוך תשעה מחקרים המכונסים כאן, נציין את אלה העוסקים בר' זאב יעבץ, ממניחי היסודות לחינוך הדתי־לאומי בארץ (מרדכי בר־לב), ביחסים שבין ר' שמואל מוהליבר לעורך „המגיד" דוד גורדון (חיה כ"ץ־שטיימן), ברבי אברהם מרדכי אלתר מגור ותמיכתו בעלייה לארץ וביישובה (יצחק אלפסי) ובתנועת „ברית אמונים" שביקשה לגשר בין המזרחי לבין אגודת ישראל בשנות השלושים (נתנאל קצבורג).

אמנות

ירושלים של שובל

The Arena of Jerusalem / Schwebel / Adama Books / 125 pages.

הצייר איוואן שובל כבר הוציא ספר כזה על תל־אביב, ועכשיו הגיע תורה של ירושלים, עיר מגוריו. ירושלים שלו מורכבת יותר, משום עומס ההיסטוריה, הכללית והפרטית, הרובצת עליה. ספר שמואל מן המקרא חי ומתרוצץ פה ברחובות ובכיכרות, שבהם דוד רוקד את ריקודו לפני ארון הברית. מיכל בוזה לו ורועמת, אבשלום מכריז מרד על אביו ודוד טועם את טעם חוויה של בת־שבע ליד חומת המעיין, בעוד שתמר מתחבבת אחרי האונס הברוטלי של אמנון בכיכר־ציון. גם אימי מלחמת לבנון מצויים בליבה של ירושלים, ממש כמו ברחובות ניו־יורק. הספר מביא ציורי אקרילים, גואש ועוד, רבים מהם בתוך דף־מיוחד בתוכים בכתב־יד כחלק בלתי־נפרד. ההפקה המצויינת משמשת להפליא את הסמכונות וצורת המוריה של הציורים.

שבע־עשרה שנה למות שמואל יוסף עגנון

מתירי עגונות

על המקורות ל„והיה העקוב למישור"

מאת דוד תמר

לזכר אבי־מורי הגאון רבי ישכר תמר זצ"ל, בעל „עלי תמר" על הירושלמי, חמש שנים לפטירתו – ח באדר תשמ"ב

ש"י עגנון בהיותו בן 20

בן עשרים וארבע שנים בלבד היה ש"י עגנון כאשר כתב את הנובלה „והיה העקוב למישור", שנדפסה תחילה בהמשכים בגיליונות „הפועל הצעיר" של שנת תרע"ב (1912). יוסף חיים ברנר שיבח מאוד את הסיפור והוציאו לאור כספר באותה שנה (יפו תרע"ב – ועיין בחיבורו של עגנון „יוסף חיים ברנר בחייו ובמותו" – „מעצמי אל עצמי", תשל"ו, עמ' 129). בסיפור עולות בירוע השאלות החמורות של התרת אשה מעגינותה ושל איסור אשת־איש. לפיכך נתנו הסופר לקריאה לפני פירסומו לראי"ה קוק, ששימש אז כרבה של יפו: „בענוותנותו הואיל לקרות את סיפורי והיה העקוב למישור ועדיין סיפורי בכתב־יד היה. כשהחזיר לי את סיפורי אמר לי בזה הלשון, זהו סיפור עברי באמת נובע מן הצינורות בלא שום מחיצה" (שם עמ' 191, וכ' עוד שם עמ' 129).

הביקורת הראשונה על סיפורנו נכתבה בידי פישל לחובר, שחתם את מאמרו במלים אלה: „הספר הקטן הזה הוא בלי ספק אחת היצירות היותר יפות, שנוצרו בספרותנו בשנים האחרונות" („הצפירה" ג באלול תרע"ב – 16.8.1912). כחודשיים ומחצה לאחר־מכן (כ"ד במרחשון תרע"ג – 25.10.1912) כתב שמעון מנחם לאזר ב„המצפה", שיצא לאור בקראקא שבגאליציה, רשימה קצרה, שדברי־הערכה ודברי־ביקורת באים בה בלולים כאחד: „ש"י עגנון הוא סופר גאליצי בעל כישרון רב שהגיע בארץ־ישראל לשלימות ספרותית... ספרו זה ראוי להיות נחשב עם מיטב הספרות העברית שברוסיה ושבארץ־ישראל. אך הסיפור הוא כעין אליה וקוץ בה. צורתו היא צורת מעשה נורא של יראים וחרדים... אבל ספר אינו ראוי לאיש ירא וחרד כמנשה חיים הכהן ולא למסור בלשון וכסיגנון כזה" (על המצפה, מבחר כתבי שמעון מנחם לאזר בעריכת ג' קרסל, הוצאת מוסד הרב קוק תשכ"ט, עמ' 313).

מקור משותף

אברהם יערי היה כנראה החכם הראשון שהעמיד על כך, שסיפורו היידי של אייזיק מאיר דיק „דער יורד" (ווארשא 1855) „שימש אח"כ נושא לסיפורו האמנותי הידוע של ש"י עגנון „והיה העקוב למישור", וכנראה שיסוד שאבו ממקור אחר (קרית ספר שנה יא, תרצ"ה, עמ' 520). אומנם נאמר בשער הסיפור, שהוא „נעתק ונאסף ע"י י' שפירא", אבל כבר הוכיח יערי, שם עמ' 519, שאין שם זה אלא פסידונים של דיק. וראה גם יערי, „דבר" כ"ט באב תרצ"ח – 26.8.1938).

בשנים האחרונות עסקו בסיפור זה לואיס לנראו (הספרות 7, חוברת 26, תשל"ח, עמ' 94—103) וגדליה נגאל (חדשות אוניברסיטת בר־אילן, חוברת 30, אדר תשל"ט; ש"י עגנון ומקורותיו החסידיים, מכון קורצוויל, אוניברסיטת בר־אילן, תשמ"ג, עמ' 12—15). שני החוקרים הללו עמדו על המקורות החסידיים של סיפור העלילה, המיוסדים על שני נוסחים. לפי נוסח אחד אירע המעשה בניקולשבורג בימיו של הרב ר' שמלקא, רבה של העיר, מתלמידיו המובהקים של המגיד ר' דב בער ממעזריטש; לפי הנוסח השני אירע המעשה בפראג, בימיו של ר' יחזקאל לנדוי רבה של העיר, מגדולי הפוסקים במאה הי"ח, בעל ספר השו"ת „נודע ביהודה" (שני הנוסחים הללו כבר מובאים בעיבוד קל בספר המעשיות למרדכי בן יחזקאל, ספר חמישי, הוצאת דביר, תשכ"א, עמ' 188־198, ור' גם ב„מקורות והערות" בסוף הספר, שם עמ' 432־433).

הרב נכשל בכך שהתיר את האשה העגונה לינשא לאיש, מכיוון שמצא באמתחתו של המת את האיגרת, שהוא מסר בשעתו לבעלה של האשה וסבר, שאין אדם מוסר כתב־המלצה לאחר, ולפיכך הוא סימן מובהק. ר' יחזקאל לנדוי היה מן המתנגדים החריפים לחסידות, ולפיכך ייתכן שצדק לואיס לנדאו ש„ר' יחזקאל לנדא היה מתנגד. אפשר שכאן ההסבר לטעותו בסיפור" (הספרות שם עמ' 96 הערה 4).

נחזור ל„והיה העקוב למישור". הרב של בוצ'אץ', שביקש להתיר את קריינדיל טשרנא, אשתו של מנשה חיים, מעגינותה, תלה עצמו באילנות גבוהים „שבכלים שאינם עשויים להשאיל אין חוששים, וכתב ההמלצה הראי שאין אדם משאיל כיון שהוא זקוק לו בכל שעה" (אלו ואלו עמ' קיד). והוסיף עגנון בסוגריים שם: „עיין נודע ביהודה תקנת עגונות סימן מ"א". כאן רמז הסופר, לפי עניות דעתי, למקור או לאחד המקורות של סיפורו. גם לנדאו, שהעתיק מתשובה זו, מעירו: „דומה שלפנינו גרעינו של „העקוב" (הספרות שם), אלא שלא עמד על כל הדברים שיש ללמוד מתשובה זו ועל הרמז שרמז עגנון בציינו לתשובה זו. מדובר בה על אשה, ששלושה עדים מעידים על מיתת בעלה ר' ענזיל עלפוגין, שבא „כאורח נוטה ללון" (כליו־משים אתה נזכר בשם הרומאן „אורח נטה ללון") לעיר קראבלי שבהונגריה ובא בבקשה לרב, שיתן לו כתב־המלצה. האיש ר' ענזיל הראה לרב כתב־המלצה שקיבל מרב אחר „והיה כתוב בו: שמורי דברים רבים ונכבדים מכל הקורות אשר קרה להמטיל כתב הנ"ל, אשר היה איש נכבד מאוד... ועל־פי סיבה נתגלגל בגלל החומר... והאיש הנ"ל העלה על שמו כי הוא זה האיש ר' ענזיל אך לא הכיר אותו שום אדם פה בטביעת עין, אם הוא או אחר הוא, ומצא הכתבים או לקח מאחר, כי האירגא שכיח".

שלושה מנשה חיים

ומעיר על כך הגאון בעל נודע ביהודה ש„כיון שלא הכירו את ר' ענזיל שום אדם בקראבלי שזהו האיש... רק מפיו שמעו, וחושש הרב אולי איש אחר הוא והעלה את שמו על שם ר' ענזיל, לפי שבאו הכתבים שהיו ביד רבי ענזיל בידו ורצה לקבץ מעות בדברי שקר, וחושד אותו למשקר, וגם חושש שמא הכתבים שבידו אינם שלו רק של איש אחר". אבל הוא מסיק, שאין מקום לחשש של הרב, מכיוון שכלים שאין רגילים להשאילם לאחרים, אין חוששים. על אחת כמה וכמה כתבי מליצה כי הוא צריך להם לצורך עצמו" (שו"ת נודע ביהודה, מהדורה קמא, שו"ת אבן העזר, סימן מא, ויש לעיין עוד בפנים).

דרך־אגב אעיר, שבסיפורנו שיבץ עגנון סיפור מאטירי על „קבצן גרגרן הצוף והבלען שקיבל פתק מגבאי צדקה לסעוד בשבת אצל הגאון ר' ענזיל מסטרי' שבגאליציה (אלו ואלו, עמ' צא–צג). על סיפור זה כותב חוקר החסידות גדליה נגאל: „סיפור זה לא מצאתי בין הסיפורים החסידיים והמודפסים והוא אף אינו הולם את רוח החסידות. יתכן איפוא כי לפנינו סיפור עממי, או שעגנון בדה אותו מלבו" (חדשות אוניברסיטת בר־אילן שם). יתכן שמתוך שקרא הסופר ב„נודע ביהודה" על אדם בשם ר' ענזיל בא לכלל הסיפור על הגאון ר' ענזיל. אומנם זו השערה רחוקה.

בשו"ת נודע ביהודה אבן העזר מהדורה קמא יש עשרים וחמש שו"ת (סימנים כ"ד־נ"ב), העוסקות בתקנת עגונות (כך היא הכותרת בספר השו"ת לשאלות הללו). ועיין ב„אלו ואלו" עמ' קיד, שהבאנו למעלה. אני משער, שעגנון עיין בשו"ת הללו, כאשר נרקם בדימיונו הסיפור „והיה העקוב למישור". ושמא נכון הוא היטוכם של דברים – קריאת השו"ת הללו הזיכרתה את דימיונו היוצר. אעיר כאן בקצרה, שסימן ל"ב שם דן באשה שבעלה, שכנראה נהרג, ישב תולה בהקדש של עניים, והוא צריך דחוק מאוד" לחשוש, שהשאיל „כל הבגדים מפני רגלו ועד קדקדו כהרבה להדשים", שיהיה לבוש בהם. והמסתפק מכל – אחד העדים שהעיד על ההרוג שמו מנשה ב"ר [illegible] חיים.

נורית זרחי

★

מאחורי שבע דלתות גשם
נפתח גן
וכל קרינתה מורשת לבה לבלתי אפשרי

אותיות חקוקות באבן
נרשמות אל הסתמי

קולות מגולגלנו
אנחנו עפים לרחוק
באבן פני הבתולה
עד פנינו ישתקפו צללים בתינוק

לא ורדים לא פני מזל
מאחר העצבנו לגן

★

הפריחה בראשי פקע בן רגע
אור מוריק מקפת גן
דרכי עם פורצים נסתרות אפלולי
דלת תבלה של אנשים נתקבצנו לאשר
אף כי מאחר

הילדים הלכו לישן בבתי אחרים
משותיהם שהלכים ריקים
תגידי תודה שהשרשים
לא הרימו לך את העגית
אפלו מלאכים רוקדים
לוח המשיכה של הפנת

★

(מתוך ספר שירים „זמן", שעומד לצאת לאור בקרוב בהוצאת הקיבוץ המאוחד)

האוזן השלישית

„זיכרון דברים" – מזון אמיתי

„מדי פעם אנו קוראים ספר ומבהיר לנו, כי חלק ניכר מחומר הקריאה שלנו אינו אלא מזון תינוקות מעובד. כשקוראים ספר כזה, מגלים שוב מה טעמו של מזון אמיתי וכמה הוא טוב. ,זכרון דברים' של יעקב שבתאי הוא ספר כזה וכמו ,הגילגול' של קפקא הוא הדבר האמיתי" – כך תיאר המבקר גבריאל יוסיפוביצ'י את „זכרון דברים" שראה אור באנגלית בתרגום דליה בילו. במכון לתרגום ספרות עברית עוסקים כעת בתרגומו של הספר גם לצרפתית ולספרדית. „סוף דבר", ספרו האחרון של שבתאי, יופיע באנגלית בקיץ 1987 בהוצאת ויקינג־פינגווין הניו־יורקית, אף הוא בתרגומה של דליה בילו.

שירה היא ריצה למרחקים ארוכים

כתב־העת הספרותי „פואזי סוט" היוצא בחסות אוניברסיטת טולוז בצרפת – מקדיש את גליון פברואר 1987 לארבעה משוררים ישראליים: טאום ראוה, רוני סומק, אשר רייך ואהרון שבתאי. מישאל אליאל כתב את המבוא, ותרגם את שירי דאוה, רייך ושבתאי. את שיריו של סומק תירגם מישל אשוטובסקי. הקובץ נקרא „שירה היא ריצה למרחקים ארוכים". פרפרזה על שם שירו של רייך: „תאווה היא ריצה למרחקים ארוכים". אליאל, שתירגם בעבר את יהודה עמיחי לצרפתית, שוקד בימים אלה על אנתולוגיה מקפת לשירה ישראלית שתצא בצרפת בשנה הבאה בהוצאת „איבר ניסן".

„בהוצאה לחצו על שישי בערב"

השבוע יצא לחנויות „בתר" – ספרו החדש של יורם קניוק. לקראת הופעתו התראיין קניוק בטלוויזיה ב„סיבה למסיבה". ששי בערב והעם צופה. קניוק: „ראיתי את זה בבית עם המשפחה. פעם לא הייתי צופה בתוכניות בהשתתפותי. זה הביך אותי. זו הרגשה די רעה לראות את עצמך בטלוויזיה. אתה נראה כמו קריקטורה של עצמך. גם הפעם זה היה קשה, אבל גם טוב. לא עשיתי צחוק מעצמי. כמו שאמרתי שם – הייתי על תקן item אבל דיברנו על הספר ולא רכילות. אחרי התוכנית הגיעו הטלפונים. אמרו לי שזו היתה הפעם הראשונה שהופעתי בלי להתנצל ובלי להתאפס". ההופעה נמשכה דקות אחדות. בעריכה השמיטו קטע חשוב על הלוויית הרס קרימי – בעקבותיו נולד הספר. קניוק יודע שב„סוף ציטוט" היה מקבל יותר זמן מסך, אבל בהוצאה לחצו על ששי בערב. ספר שעם הופעתו לא התראיין קניוק הוא „ערבי טוב" משום שנכתב בעילום שם. „ערבי טוב" תורגם לאנגלית וייצא לאור בשבוע הבא בהוצאה הבריטית של סיפר הלבן, המתמחה בנושאים יהודיים.

סוגיות בתרגום שירה ופרוזה

הפרנקופילים שבינינו ירוו נחת בימים הקרובים. סוגיות בתרגום שירה ופרוזה מצרפתית לעברית ומעברית לצרפתית יועלו ביום רביעי, 11.3.87, החל ב־9.30 בבוקר בבית מאירסדורף באוניברסיטה העברית שעל הר הצופים, במיסגרת יום עיון שמארגנת ד"ר לנה שילוני. וזה עוד לא הכל. על הקשר ה„צרפתי", שבין ספרות תרבות וסירוק, אפשר יהיה לשמוע ביום שני, 9.3.87, בשעה 20.30 במכון הצרפתי בתל־אביב. את הערב „על השגעון" ינחה אלעזר שטרום וישתתפו בו הפסיכיאטרים יהודה פריד ומוניקה ליברמן וכן ז'אן־קלוד ז'אקר – מההוג לצרפתית באוניברסיטת תל־אביב. ז'אקר יתאר את הנתק שנוצר במהלך המאה הי"ט בין האמנות ההוברה והבורגנית בצרפת. נתק שהביא לכך שאמנים רבים בסוף המאה כמו רמבו, גוגין ואן־גוך היו משגעים. החברה הבורגנית השלטת שרגלה בערכי הכסף, ביעילות ובהגיון רחקה את האמנים למעמד של „אאוט־סיידרים". האמנים מצידם נגנו אל התחומים שמעבר למציאות. אחר־כך גם אל הטופשם. על הרומאן והטופשם בצרפת ירצה ז'אקר בהזדמנות אחרת. ביום שלישי, 17.3.87, בשעה 16.00 בבנין גילמן, חדר 281, באוניברסיטת תל־אביב. כאן מדובר בסידרת הרצאות בעברית בשם „קארט בלנש" שישתתפו בה גם סופרים עבריים כמו עמוס קינן, מאיר ויזלטיר, נתן זך, א.ב. יהושע, דן צלקה, אהרון אמיר ודוד שחר.

קונקורדנציה בתוך אנציקלופדיה

שמות, מקומות ומושגים בתנ"ך – בראשונה בעיברית קונקורדנציה לכל ערך ב„אנציקלופדיה של התנ"ך" שתראה אור בראשית החודש הבא בהוצאת הספרים של „ידיעות אחרונות". ארבעת הכרכים המהודרים של האנציקלופדיה יכללו אלפיים המשמעות ערכים ויותר מאלף תצלומים צבעוניים. העורכים הם: רפאל מוזר, שהיה סגן עורך ראשי של „אנציקלופדיה יודאיקה", ואנשי האוניברסיטה העברית שלום פאול – ראש החוג למקרא ואפרים שטרן ראש המכון לארכיאולוגיה. האנציקלופדיה הופיעה לראשונה לפני כחצי שנה בבית ההוצאה הירושלמי במהדורה אנגלית שכללה גם את הברית החדשה. המהדורה העברית ערכה „גיור" והושמטו ממנה כל המושגים ה„גויים". עוד בהפצה „ידיעות אחרונות" ספר חדש המתאר את תולדות הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים. כספר מאמרים פרי עטם של יהודה קרמון, נתנאל לורך וזאב וילנאי, והוא נערך על־ידי מרדכי נאור.

מיפגש עם סופרים ישראלים הכותבים רוסית

מיפגש בין סופרים עבריים לבין עמיתיהם – ישראלים הכותבים ברוסית – התקיים באחרונה בתל־אביב. את המיפגש יזם פרופסור אריה הראל, מי שהיה שגרירנו במוסקבה, והשתתפו בו, בין היתר: משה שמיר, בן־ציון תומר, דוד מרקיש, נלי גוטינה, יוסף באוך, פליקס קנדל, ביינה ואלכסנדר ורוזנבלום ורפאל נודלמן. פרט לשני הראשונים – ואחרים הם סופרים ישראלים שחלקם לא כל־כך מוכרים למרות שהם רואים עצמם כחלק אורגני מתרבות המקומית. יש לציין שמאז תחילת גל העליה מרוסית, לפני כחמש־עשרה שנה, תורגמו לעברית יצירותיהם של לא יותר מחמישה יוצרים. אברהם בן־יעקב מוסר לאוזן השלישית שבמהלך המיפגש הועלתה השאלה אם יש זכות קיום לספרות ישראלית שאינה עברית. ה„רוסים" טענו שבחברה דמוקרטית פלורליסטית – כל יצירה העומדת בסטנדרטים אמנותיים תורמת לעיצוב הפסיפס התרבותי לאומי, משה שמיר ציין את העבר והעתיד המשותפים ליושבים משני עברי השולחן.

תוצאות קונקרטיות לא היו למיפגש, אך שוב נוספה הדגש הצורך הדחוף בתירגום יצירות ה„רוסים" לעברית.

[illegible]

• הספר „מרק סרבליצקי" של שמואל וולנברג בהוצאת מישרד הבטחון לא נמכר כמעט כשיצא לאור. עכשיו, בעקבות משפט דמיאניוק הוא נחטף מהמדפים וההוצאה מכינים מהדורה שניה.
• הרומאן „ירוד המבלים" מאת וויליאם פוקנר יצא לאור על־ידי מוסד ביאליק בתירגומה של אסתר כספי.
• הגדה של פסח, כשרה למהדרין וספר־לילדים, „בצאת ישראל ממצרים", הכתוב בהומור ובהוח, שוכבת, הם שני פרויקטים חדשים של אהרן בן עזר. הסיבה להופעתם של שני הספרים – היא סידרת ציורים מקסימים שיצר בשעתו נחום גוטמן על נושא יציאת מצרים ועתה יופיעו במהדורות מחודשת ובפורמאט אלבומי – הן בהגדה, והן כסיפור המצוייר לילדים. הספרים יראו אור בהוצאת „יבנה", שהשתמשה בסידרת הציורים של נחום גוטמן, לעיטור ספריה גם לפני כיובל שנים. העיצוב המחודש נעשה בידי אריה בן־דוד.
• שפע של ספרות בנושא ארץ־ישראלי. „המעון והאורח" – סיפורו של מבצר מצדה והתגליות בו שנכתב על־ידי מיכה (מייק) לבנת יראה אור בימים הקרובים בהוצאת מישרד הבטחון. ב„ספרות ארץ־ישראל" של הוצאת מודן יראו אור בשנה הקרובה „אתגלים" מאת צבי אילן, „ארם ואבן בירושלים" מאת מאיר בן־דב, „כוכבים ונסים בארץ הקודש" מאת מרדכי נאור (סידרה על צילומים ראשונים בעריכת יהושע זאבי (גנדי). ועוד בנושאי ארץ־ישראל: כיד בן־צבי עוסקים בהכנת „ספר העליה השניה" שיראה אור בעוד שנתיים.
• ערגות שבתאי תרצה על תל־אביב במדרום של יעקב שבתאי ביום שלישי, 10.3.87, בשעה 16.14 בבנין גילמן חדר 496 באוניברסיטת תל־אביב.
• סופרים המעוניינים לשלוח את יצירותיהם לפרס עליית ישראל אמרות ז"ל מתבקשים לשלוח עד 25.3.87, ארבעה עותקים מספר מסות שיצא לאור בחמש השנים האחרונות למען ישראל אמירות ז"ל אגודת הסופרים העבריים – ת.ד. 7111 תל־אביב 61070.
• ערב זכרון לישראל כהן ז"ל במלאות שנה לפטירתו יתקיים ביום חמישי, 19.3.87, בשעה 20.00 ב„בית הסופר" בתל־אביב.

באמנות

שיחזור חוויה אחת

מאת
עודד ברושי

יצחק ליבנה, גלריה גימל, שלמה המלך 4, ירושלים.

ליבנה הוא צייר של חוויה אחת, צייר שכל ציוריו מתארים סיטואציות שונות, המעוררות כולן חוויה אחת מסויימת ומורכבת. טרנר, בן המאה שעברה, היה צייר של חוויה אחת. אותה סערה – ספק אקלימית, ספק־נפשית. החוויה אותה משחזר יצחק ליבנה שוב ושוב מתאימה למתרחש כארבע לפנות בוקר, שעת קרני האור הראשונות, שאינה יום ואינה לילה. פנסיהן של המכוניות הספורות על הכביש עדיין דלוקים – זוהי שעה של התפכחות ממסיבה או חזרה ממישמרת־לילה. ליבנה מצייר את שולי העיר הגדולה, הכבישים, המכוניות וצלליות הבניינים החדישים. הוא נשמר בגבולות הירוק, הכחול והצהוב. שילוב בלתי־מציאותי בו משחק הצהוב את תפקיד האור (אור הפנסים, אור הזריחה). התקדמותו הטכנית של ליבנה מאז תערוכותיו האחרונות מבהירה למעשה, כי מה שנתפס בציוריו הקודמים כ"ציור רע" לא היה מאניירה, כי אם מיגבלה טכנית גרידא. סיגנונו המחודד יותר של ליבנה מתקשר ומזכיר מאוד את ציוריו של רוברט יארבר האמריקני (ציור משלו הוצג לא מכבר במוזיאון ישראל בתערוכת ווייסמן), המשתמש בסיגנון הצללה והארה דומים.

החוויה של ליבנה היא אישית, כמעט ביוגרפית, והמרחב האספקטיבי שלה נמתח מגופו של האמן הלאה אל מראות העיר הרדומה והמגוכרת. ליבנה מותח את הקו בין האינטימי לבין המרוחק על־ידי מישחקי הגודל בין קופסת סיגריות טיים המונחת על אדן החלון לבין הבניינים באופק. ם

יצחק ליבנה: בין אינטימי למרוחק

גוונים בלתי שיגרתיים

ידיד רובין, גלריה שרה לוי, רח' מונלס 10, ת"א.

ציוריו של ידיד רובין כצייר בעל זהות וסימן־היכר התגבשה בזמנו, כאשר החל לצייר נופי־טבע מצומצמים. בציורים אלה גילה את רגישותו למיתברים שקטים וחזקים ולשילובי־צבע מעודנים, ששייכו אותו לאסכולה המובחרת – שאינה ניאורת – של ציירים כרייזמן, גרוסברד וגרוס. באוסף החדש אצל שרה לוי מסיר רובין את האיפוק המרוכז והמדוייק, שאיפיין את ציורי־הטבע הקודמים שלו, ופונה אל ניסיונות בהפשטה ציבעונית. רובין מוכיח כאן שוב את יכולתו המיוחדת ביצירת גוונים בלתי־שיגרתיים ובשילובים מפתיעים. אלו הן חקירות צנועות בעולם הציבעוניות החושנית. עולם הנמצא בשולי הזרמים העכשויים, שקיסמו המתגלה בעבודות הקאמריות של רובין רומז על קיומם של רבדים אינטימיים, אשר טרם מוצו עד תום. ם

ציורים מבועתות

אילנה סלמה־אורתר, בית האמנים, שמואל הנגיד 12, ירושלים.

הודה של אילנה סלמה־אורתר מתבטא בדחף יצירתי ושאפתנות בלתי־שכיחה. על פני הענק בבית־האמנים הירושלמי היא מושכת קיתונות של צבע־שמן משכבות צפופות, שתנועתם הבולטים כמו הם הכחול, הירוק והטורקיז, אותם היא שורטת במשיכות מיכחול צהובות, שחורות וכתומות.

בטורקויים של סלמה־אורתר יש משהו מפתה ועם זאת עמוס ומציף, מוחץ ומטביע. כאשה בשלוחה בשלוחות, העוצמה עיים לרוב, היא אינה בונה מיתברים אלא מציפה את הכל בשלל כתמים צבעוניים ונבלעים זה בזה. ציורים אחרים, בהם היא מציירת מולות בעל־כנף, מזכירים את סידרת הציפורים של ברגנר. בעלי־כנף בסערה, מרוטי־כנפיים מבועתים. בעייתו של המוטיב האקספרסיבי של סלמה־אורתר היא הדקורטיביות החזקה שלה. הניסיונות ליצור אקספרסיה חזקה נשארים ברובד של יחסי הצבעים הניגודיים ותנועות המיכחול המודגשות. בתור שכאלה הם נשארים אירועים עקיפים לתוכן, המצוי מנגד להם ואינו נובע מתוכם.

יומרה מיותרת

מאת דליה אמוץ

אבי חי, תצלומים, הגלריה לאמנות של אוניברסיטת תל־אביב.

התצלומים של אבי חי עוברים עליפי קנה־מידה תיעורי. טובים כפורטרט האמן לקטלוג שלו, למאמר עליו, לחוברת המוקדשת לו. ההגדלות בתערוכה מעצימות אותו לשווא. הגריין זרוע עליהן כמו טיפות של טל. הצילום הוא פורטרט של אמן בפעולה. אולי יש תצלומים בתערוכה, שמבקשים לעצמם גם־כתר נוסף, אך הם אינם רבים. תמונה של מיכה אולמן מונחת על מישטח מאחון כשותא נראה בתוך פיר חפור, לא שייכת לשום תחום שהוא, לא בצילום ולא בפיסול. תמונה של לאה ניקל נושאת עיניים אל על וידה על לוח ליבה, נראית חסרה רק את ישו על הצלב מעליה. תמונה של אביגדור אריכא כשמעליו סכך עלים ככר עדיין לא מקלקלת את האוסף הזה של אמנים בפעולה, אם גם ההצטלמות נחשבת לאמן כפעולה.

הטענות הן אל האוצר ואל אלה שכיבדו את התערוכה בברכות, ואל מי שהרשה לעצמו לצאת עם הקטלוג המפואר המצטרף אל התערוכה כפירסום רב כמות. אחרי הכל, הגלריה היא ציבורית. הקטלוג גם הוא כסף טוב. אפילו טוב. אפילו אם זו תרומה, אפשר לעשות בה שימוש יאה יותר לאמנות מאשר לקבץ עשרות אמנים ישראלים כראוותנות כל־כך לא חיונית.

ידוע ספר התצלומים המפואר על אמנים בריטיים, שיצא לאור ב־1965. תקופה טובה מאוד לאמנות הפלאסטית באנגליה. צילמו אותו שלושה צלמים, שכל יומרתם היתה תיאור חיי היום־יום של האמנים ועבודותיהם. ידוע אולי ממנו ספר מוקדם יותר, על אמני ניו־יורק, שהביא מראות וקצב חיים של אמנים ניו־יורקים החיים את אמנותם ואת עידם: ויש צלמים נודעים (מן ריי, ארנולד ניומן, יוסף קרש, קרטיה ברסון), המשתמשים באמן כמודל לעבודתם והם ראויים לדיון שלא כאן המקום לערוך. הקטלוג של אבי חי נופל בין הכיסאות. יש בו תצלום אחד לאמן, כאילו הוא שווה ערך לעבודותיו של האמן הלכוד בו, כשהתערוכה כולה יוצרת בתוך הגלריה מעברים צרים ושחורים משחור, שבהם תלויות או מונחות התמונות הגדולות האלה ואין ביניהן לבין יצירות אמנות דבר. אפילו לא ויכוח.

גלריה לאמנות של אוניברסיטה חשובה בארץ מבוכות אמצעיה על תערוכה שאינה מתחום הנושא שעבורו יצרו את החלל שלה. לבית־התפוצות הסמוך היא היתה מתאימה יותר. וכל הארוע הזה נערך משום שפרופסור נכבד חשב שהוא יכול להתעסק קצת בתופעה שנקראת צילום, מבלי שיש לו, כנראה, מושג רל מעבר להשוואת סדרת התחריטים ידועה של פיקאסו על אמן ומודל, שבינה לבין התצלומים בתערוכה אין אפילו קשר רופף. כי האמן אולי משמש את הצלם כמודל, אך הצלם אינו אמן אלא איש שיודע את מלאכתו היטב, והיומרה שמעבר לזה מיותרת. בצילומיו יעשו שימושים מועילים גם בלי תערוכה כזו וקטלוג כזה והזמנה נדיבה שמוזיאון יותר יוקרתי אינו מרשה לעצמו לשלוח למוזמניו. הכרות קרובה או נכונות חברית אינה מצדיקה הוצאה, שנועדה במקורה להציג אמנות ראויה ולאו דווקא ביקורים בסדנאות של אמנים ראויים. בעל־מקצוע מעולה כאבי חי אינו הופך כמותי תערוכה את עבודתו לתחום של אמנות, שאינו עומד במיבחן הביקורת. הוא תיעוד, או במירוריו.

זקנים שטופי־זימה ומיסתרי ה־X

דיון על תרגומים ומתרגמים במוסד ון־ליר

מאת אלי שי

התרגום הוא אחד הנושאים היותר פופולאריים בכנסים אינטלקטואליים. היותו בין־תחומי מטבעו ועיסוקו ברבדים השונים של הפרשנות, הופכים אותו לכעין מיקרו־מישחקים קוסמופוליטי ואינטרדיסציפלינרי. בארץ התרגום מושך אל הקצוות: תרגומי־פשט אניניים, שהם מיפעלי־חיים הרואיים הנמשכים על פני עשורים שלמים, לעומת תעשיה הלטוריסטית מזורזת של תרגומים קלוקלים.

הדיון שנערך בשבוע שעבר במוסד ון־ליר בירושלים, בהשתתפות שולמית הראבן (מתרגמת "חרש חלב" לדילן תומס); יעל רנן ("יוליסס" לג'יימס ג'ויס); שמעון זנדבנק ("סיפורי קנטרברי" לצ'וסר); ועדי צמח כמנחה – כלל מירגם מייצג של מתרגמי הליגה הראשונה שלנו.

★

תפיסת התרגום של הראבן מבוססת על ראיית השפה כמיכלול: כל מלה היא ראש של פירמידה, והמתרגם חייב להתייחס למערך המסועף של קשרים ואסוציאציות תרבותיות מורכבות. הראבן מצרה על רוח הזמן ("מושג עריך"), המכתיבה את דלות החומר הלשוני ("אופנה תל־אביבית"). כל ההצגות המתורגמות בתיאטרון העברי נאלצות להסתפק במלאי בסיסי של 700 מלה לכל היותר. זה תמיד אותו אוצר־מלים מוגבל, רק הסדר משתנה.

שמעון זנדבנק פורק בהזדמנות זאת כעס פרטי על אחד מבכירי המשוררים ("לא שמיר"), שדעתו לא היתה נוחה מתרגומו לשירה האנגלית המטאפיזית. הביקורת של המשורר השנון והבוטה על ניסיון לתרגום מילולי של יחידות בודדות. זנדבנק, לעומת זאת, מאמין שתפקידו להעביר את העולם התרבותי המקיף.

יעל רנן התחבטה במציאת סלנג אמין שאינו יידיש ואינו ערבית לצורך תרגום "יוליסס". היא חיפשה, למשל, עברית מדוברת ל"סיגריה" – ענין לא פשוט. "ציגרלה" מעורר אסוציאציות בעייתיות הקשורות לקבוצה ההודי. בעיה אחרת היתה איך לא לקטול את הדמויות באמצעות שפה תיקנית מדי. מישפטים שיושבים יפה לפי תקנות האקדמיה ללשון עלולים להפוך את הגיבורים למומיות. ביטויים ומלים כמו קוזמק, במטותא ממך, פספלוגות מעשירים את החומר הלשוני, ועם זאת נושאים את אפקט החניטה המסוכן.

★

לעדי צמח היו שני סיפורים קטנים וחביבים מאוד על תרגומים ירודים.

אנקדוטה ראשונה: כשקרא לפני חצי יובל שנים את תרגום "הזר" לקאמי, מצא שליד מיטת אמו המנוחה של הגיבור נאספים זקנים "שטופי זימה". זימה זו נראתה לו משונה, והוא פתח ובדק ומצא כי בצרפתית היה כתוב: זקנים הנשענים על מקלם, מה שנשמע סביר. אבל המתרגם לעברית הסתמך על "תרגומו האנגלי המחליא של סטיוארט גילברט", וזה ראה חובה לעצמו להוסיף נופך משלו. בגירסתו הזקנים הם חרושי קמטים. המתרגם העברי סבל, כנראה, מסוזלה או מפיזור־דעת. הוא חציץ במילון והעין הפגועה קפצה לו אלכסונית. שם, ליד קמטי הזיקנה, יש מלה אחרת באנגלית, שפירושה שטוף־זימה, וכך קרה שהזקנים יצאו בתרגום העברי נוטפי תאווה...

אנקדוטה שניה: עדי צמח הוא חובב ידוע של ספרות המדע הבדיוני – וזו חרושת תרגום עקית, שיוצאת לעתים לאור בלי הקפדה יתירה. בשבוע שעבר הוא מעיין בספר מה, ואות למיספר פיסקאות מבצבצת לה האות X במקומות מוזרים. צמח אינו מוותר, ומתברר לו שהמתרגם סימן X בכל מקום שנתקל במלה קשה. הוא היה, כנראה, עמוס עבודה, בהוצאת הספרים לחצו, הוא שכח מה־X ומסר את כתב־היד לבית־הדפוס. יעברו שנים, ומישהו חרוץ יכתוב מחקר מלומד על מוטיב ה־X המיסתורי בספר הנדון...

חלון לסוגיו

מאת דליה מנור

מנחם אברמוביץ, תערוכת זיכרון, בית אגודת האמנים, אלחריזי 9, ת"א.

ככל שנוענו יותר תערוכות של אמני "אופקים חדשים", כן ילך ויתמוסס המושג "מופשט לירי", המודבק תדיר לאמני קבוצה זו. אומנם אותה נגיעת־מכחול רכה של צבע, הנוטה לעמימות ובהירות, משותפת לאחדים מחברי הקבוצה, וזהו אולי המקור לפרשנות הלירית. אך מעבר לכך קיימים הבדלים לא קטנים בבחירת הנושאים, בטיפול בהם ובדרכים ציוריות אחרות. אצל אברמוביץ בולטת התשתית הקונסטרוקטיבית החזקה של צורות גיאומטריות, שהעסיקה אותו בסידרה הארוכה של ציורי החלון.

מנחם אברמוביץ (1909–1986) לא היה אומנם מהמנהיגים ומורי־הדרך של קבוצת "אופקים חדשים", אך זכות חשובה שמורה לו בעצם המשכיות פעולתה. אלמלא הוא, ראשונה. אברמוביץ כיהן כמזכיר "אופקים חדשים" במשך רוב שנות פעילותה. אחר־כך כיושב־ראש של האגודה. יפה עשתה האגודה, שערכה תערוכת זיכרון זו, אם כי משום מה [illegible]

בתערוכה מוצגים 35 ציורים, המסודרים כרונולוגית, החל מציורים, שנעשו בהיותו עדיין סטודנט לאמנות בקובנה, ועד לדיוקן־עצמי, שעשה זמן לא רב לפני מותו. [illegible]

אירועים והודעות

דן מירון על "מולכו"

במוסף הרדיו לספרות (קול ישראל, רשת א', 18.00) ישוחח פרופ' דן מירון על הספר "מולכו" לא.ב. יהושע. עוד בתוכנית: על הספר "אברון" לארכמנר מאמבון, ועל כנס סאלוניקו שנערך באיטליה. עורכת: חושה חולמן.

ערב לכבוד דב סדן

במלאת 85 שנים לפרופ' דב סדן ועם הופעת הביבליוגראפיה של כתביו ייערך לכבודו ערב עיון ביום ג' (10.3.87) בשעה 18.00, באולם 01, בנין רוזנברג למדעי היהדות, קריית אוניברסיטת ת"א, רמת־אביב. ישתתפו פרופ' נורית גוברין, אהרן אפלפלד, רפי וייזר ופרופ' דב סדן.

קברט ספרותי

קברט ספרותי במלאת עשר שנים ל"עתון 77" ייערך ביום א' (8.3.87) בשעה 21.30 בבית־קפה "הספריה" שבבית הסופר בתל־אביב. ישתתפו יעקב בסר, אהלה עינת, ענת לוינון, תמר משמר. עורך ומנחה: משה גרנשטל.

מצרפתית לעברית ומעברית לצרפתית

יום־עיון על תרגומים מצרפתית לעברית ומעברית לצרפתית, מטעם החוג לשפה וספרות צרפתית באוניברסיטה העברית בירושלים ייערך ביום ה' (11.3.87) החל מ־9.30 בבוקר בבית מאירסדורף, הר הצופים, חדר 503.

התנועה המאוחדת לישראל – קרן היסוד
מודיעה על
פתיחת מועד קבלת יצירות
לתחרות הספרותית והשנתית תשמ"ו של
פרס יפה
ע"ש לייב יפה ז"ל
הפרס יינתן, כמדי שנה, ליצירה בלשון העברית, אם בצורת שירה, מסה, מחקר או ביוגרפיה, באחד הנושאים:
עם ישראל, ארץ ישראל, גלות וגאולה, שיבת ציון בהווה ובעבר, הארץ והתפתחותה מתחילת שיבת ציון ועד היום. הקשר שבין העולה לארץ מבחינה היסטורית, סוציולוגית, כלכלית או תרבותית.
יבואו בחשבון חיבורים בהיקף של ארבעה גליונות דפוס לפחות שפורסמו בתקופת השנתיים האחרונות.
יש להגיש 4 עותקים מן היצירה.
המועד האחרון להגשת היצירה: א' אייר תשמ"ז, 30.4.87
בדבר פרטים: מזל חמאוי, מח' החסברה, התנועה המאוחדת לישראל – קרן היסוד, ת.ד. 583, ירושלים, טלפון: 233184

אוניברסיטת תל־אביב
הפקולטה למדעי הרוח
בית הספר למדעי היהדות ע"ש חיים רוזנברג
קרן דב סדן מיסודו של זליג לבון
ערב עיון
במלאת 85 שנים לפרופ' דב סדן
ועם הופעת הביבליוגרפיה של כתביו
וטכס הענקת פרסים מטעם הקרן לעידוד מחקרים בספרות ובלשון העברית והיידית
פרופ' נורית גוברין, יו"ר הוועד הציבורי:
נקודות משען בביקורת הספרות של דב סדן
מר רפי וייזר: מנהל מחלקת כתבי היד והארכיונים, בית הספרים הלאומי:
על ארכיונו של דב סדן
הסופר אהרן אפלפלד: דב סדן הנאמן
פרופ' דב סדן – דברים
חלוקת פרסי קרן דב סדן לשנת תשמ"ן
נימוקי וועדת השופטים: ד"ר מנוחה גלבוע, יו"ר הוועדה
דבר נציג מקבלי הפרס
הענקת פרסים
ערב העיון יתקיים ביום שלישי, ט' באדר תשמ"ז, 10.3.87, בשעה 18.00, באולם 01, בנין רוזנברג למדעי היהדות, קרית האוניברסיטה, רמת־אביב.

לאליהו פרייברון היקר
שפע ברכות
בהגיעך לגבורות והרבה איחולים לבריאות נחת ואריכות ימים
• מאחלים:
אשתך: צילי, מינה ואיזי פרייברון
ילדיך: קובי, עידית, לירון ונטע פאר
אורית ואבי

לרבקה בוקסבוים
במלאת יובל שנים לעלייתך ארצה
כה לחי!
ברכות חמות מידידיך ומוקיריך האוהבים אותך
משפחות: אלוני
בבלי
בר־נבט
גולדפלד
תל־אביב – 6.3.87

למכירה
מכונית סיטרואן G.S.A.
נפח מנוע 1300 סמ"ק
משנת ייצור 1983
מספר רישוי 83-005-76
את המכונית ניתן לראות ליד בנין מפעל הפיס ברח' הפטמן 3 תל־אביב, החל מיום א' 8.3.87 עד יום ה' 12.3.87 בין השעות 08.30 – 12.30
הצעה בצרוף המחאה אישית בשעור 10% מסכום ההצעה יש להגיש למשרדנו ברח' הפטמן 3 קומה ג', חדר 308, במעטפה סגורה לא יאוחר מיום ה' 12.3.87 בשעה 13.00
אין מפעל הפיס מתחייב לקבל את ההצעה הגבוהה ביותר או כל הצעה שהיא.

השבוע במוזיאון ישראל – ירושלים
6–13/3
שעות הביקור: ימים א', ב', ד', ה', 10–17; יום ג', 16–22 (היכל הספר 10–22) שישי ושבת 10–14. טל' 02-698211

תערוכות

"שטרייכמן" –
תערוכה מקפת של יצירת יחזקאל שטרייכמן, מגדולי הציירים הישראליים הכוללת ציורי שמן משנות הארבעים ועד היום.

"מדודו לתלת־מימד" תכר אמן ישראלי – דוד גרשטיין והתערוכה "אמנים מצטטים אמנים" הפתיחה: 10.3 – 16.30.
"תמרה ריקמן: החוף המכושף" – סדרת ציורים בטמפרה ולכה על־גבי נייר שנעשו במהלך 1986 ונושאם חוף גבעת־עליה ביפו.
"פליקס נוסבאום (1904–1944)" – ציורים של אמן יהודי שנספה בשואה.
"ניו־יורק עכשיו" – שישה אמנים אמריקאים, מנציגי הדור החדש הפעיל בניו־יורק מציגים יצירות ציור ופיסול המצביעות על כיוונים חדשים.
"רקמת בית־לחם" – 50 שמלות ערביות רקומות ממאה השנים האחרונות מבית־לחם וסביבתה, עד 28/3.
"רכישות חדשות בזכוכית עתיקה" – בביתן אליהו דובקין לזכוכית עתיקה.
"איורים בפלסטלינה" – תהליך איורו של ספר בליווי דמויות מפלסטלינה, מעבודותיו של רוני אורן, באגף הנוער.
"פרחים, פירות ועצי בר" – צילומים מאת שי גינות באגף הנוער, עד 15/3.

רשימת אירועים ותערוכות נוידות ברחבי הארץ – ראה עתונות מקומית (פרטים בטל' 02-698213, 02-698214).
הדרכות: בימי ג' בשעה 16.30; בימי ד' בשעה 10.30.
לתשומת־לב – אין להכניס למוזיאון נשק ואין תנאים להפקדתו.

במוזיאון לארכיאולוגיה (רוקפלר): שעות הביקור: א'–ה' 10–17, שישי ושבת 10–14.
"חיות מן העולם העתיק" – 400 תיאורי חיות – בציור, פיסול ותבליט – שמקורן בתרבויות אגן הים התיכון מאוסף ליאו מילדנברג.
"אמנות האיסלאם" – תערוכה לימודית במרכז פיילי ליד המוזיאון לארכיאולוגיה (רוקפלר).

מוזיאון תל אביב
אירועי השבוע
שד' שאול המלך 27, תל־אביב.
מודיעין וקופה: טל' 261297. משרדים: טל' 257361.
שעות הביקור:
א'–ה': 10.00–14.00; 17.00–21.00.
שבת: 11.00–14.00; 19.00–22.00.
יום ששי: סגור.
הספריה פתוחה: בימים א', ב', ד': 10.00–16.00;
ג', ה': 10.00–13.00; 15.00–19.00.

תערוכה חדשה

אלכסנדר ארכיפנקו – מאה שנה להולדתו
(הפתיחה ביום חמישי, 12.3, בשעה 8.00 בערב).

תערוכה מקיפה ובה כחמישים פסלים, ציורי־פסל ורישומים, מאוספים ציבוריים ופרטיים בישראל, אירופה וארה"ב. התערוכה מאורגנת בשתוף עם הגלריה הלאומית, וושינגטון, ונעזרת בשפעת מטעם המועצה הפדרלית לאמנויות ולמדעי הרוח.

אלכסנדר ארכיפנקו
שתי נשים, 1920

תערוכות

מיקומים (SITINGS). אליס אייקוק, ריצ'ארד פלייטנר, מרי מיס, ג'ורג' טראקאס. (תנעילה ב־16.3).
מגמות באמנות המופשט המיאומטרי.
אוסקר קוקושקה, 1886–1980. מבחר הדפסים ואלבומים מאוסף המוזיאון.
אדוארד מונק: מוות, אהבה וחרדה
תצוגה של מבחר מאוספי המוזיאון.

מוסיקה

קמרטה – א. חנץ, קלרנית; ע. גרובר, צ'לו, מ. בוגוסלבסקי, פסנתר. בתכנית: בטהובן, גלינקא, מעיין, מלנק. מוצ"ש, 7.3, בשעה 20.30.
מופעי שירה במקהלה, בשיתוף קרן לתרבות ואמנות לזכרו של משה עמית.
מנצחת: ר. כוכבי־לווינטר. יום שלישי, 10.3, בשעה 20.30.

אירועים מיוחדים

סרטים על אמנות: אדריכלות היום (גרמנית, 1986, 90 דקות, בצבע, אנגלית ללא תרגום). דיוקנאותיהם של שני ארכיטקטים: ראלף ארסקין (בריטניה/שוודיה); ריצ'ארד מאייר (ארה"ב). בעריכת ריבקה מן בונק. בשיתוף מכון גתה. היום, יום שישי, 6.3, בשעה 14.30.
"מבנות רוח הזמן". סידרה דוקומנטרית על אמנות שנות ה־80. (1986, בצבע, 60 דקות כל סרט, גרמנית בתרגום לאנגלית). "מודרניזם ופוסט מודרניזם" ו"ערך והערכה". יום ראשון, 8.3, בשעה 11.00 בבוקר.
"יצירתיות ועבודה" ו"מיניות וחברה", יום ראשון, 8.3, בשעה 20.30, ויום שני, 9.3, בשעה 11.00 בבוקר.
"פוליטיקה וחברה" ו"כוכבים ויוצאי דופן". יום שני, 9.3, בשעה 20.30, ויום שלישי, 10.3, בשעה 11.00 בבוקר.

קולנוע

"שואה": חלק א': יום רביעי, 11.3, בשעה 19.00; חלק ב': א'–ה', 8–12.3, בשעה 13.00.
הקרנות בכורה ארציות: "סיפורים מתחיים" (ארה"ב, 1986, 89 דקות, בצבע אנגלית בתרגום לעברית). סרטו הראשון של דיוויד בירן; כוכב ומלחין להקת "ראשים מדברים". מוצ"ש, ובימים א'–ה', בשעות 19.30, 21.30.

לילדים

"עיגול ועוד משולש בריבוע". מופע לילדים מגיל 4. עם עירית ועזרא דגן. יום שלישי, 10.3, בשעות 17.00, ו־18.00.
"צורות" – מרכז הפעלה לילדים, לצד התערוכה "מגמות באמנות המופשט המיאומטרי". פתוח במשך שעות הביקור במוזיאון.
הרפתקת אחה"צ לילדים (בשעה 17.00) "אדום, צהוב, אדום"
שעשועי גלריה וסדנה. לילדי הגן (גילאי 5–6), יום ראשון, 8.3. כרטיסים מראש בקופת המוזיאון.

ביתן הלנה רובינשטיין

שד' תרס"ט 6, טל' 299750.
שעות הביקור: א'–ה': 10.00–14.00; 17.00–21.00.
שבת: 11.00–14.00; 19.00–22.00. יום ששי סגור.

תערוכה

דיוויד הוקני: פוטוקולאז'ים (הנעילה ביום ראשון, 8.3).
שיח גלריה בתערוכת הוקני, מוצ"ש, 7.3, בשעה 20.00.

מודעה זו באדיבות פיאט FIAT

הטכניון
סדנא לעיצוב ואדריכלות
לימודי חוץ – סמסטר אביב - אחה"צ
27.4.87–6.8.87
מבוא לאומנויות ויזואליות
הקורס משמש גם מכינה לשנת הלימודים תשמ"ח
שרטוט אדריכלי ועיצוב דירה, רישום וציור
מבוא לתולדות האמנות.
משך הקורס: 14 שבועות בימים ב, ג, ה. 17.00–20.00
ההרשמה: בימים א'–ה' בין השעות 9–14, רח' מנורת המאור 8 (נחלת יצחק 36) תל־אביב, טלפון: 255184/5
מספר המקומות מוגבל

ספרי חמד מציעים
בריטניקה לנוער
אנציקלופדיה
ב־17 כרכים
האנציקלופדיה לנוער המומלצת ביותר
אף אחד לא מנסה להתחרות בה.
אף אחד לא מעז לחקות אותה.
אף אחד לא מצליח להגיע לרמתה.
האנציקלופדיה נשלחת לביתך ללא תשלום עד ליום אלו. במבצע 6 תשלומים חודשיים של 66 ש"ח כל תשלום (ש"ח 396 ש"ח)
ניתן להזמין טלפונית או למלא את הספח הרצ"ב וכן דרך כרטיס אשראי
טלפון: 294904, 298338, 290907, 03-289480
לכב' ספרי־חמד, רח' רש"י 37, תל־אביב 63265
מצ"ב 6 שקים ע"ס 66 ש"ח כ"א לנקודת ספרי חמד עבור בריטניקה לנוער, 17 כרכים.
שם משפחה ______ שם פרטי ______ ת.ז. ______
כתובת ______ טלפון ______

אחים
האשה המבינה את ראובני מזמינה
ניקוי בדי ריפוד ושטיחים
באחריות - בביתך או בעסקך
בין לקוחותינו תערך הגרלה בשיתוף "ידיעות אחרונות" ובה: 2 מכוניות, טיסת לאירופה, 3 ימים בקלאב און.
24 שעות ביממה
03-854052 - 895817

משרד החינוך והתרבות – האגף לתרבות ולאמנות – היחידה למוזיאונים
מועצת המוזיאונים
"בצלאל" אקדמיה לאמנות ועיצוב – המחלקה לעיצוב סביבתי

יום עיון בנושא עיצוב תערוכות ומוזיאונים

על סדר היום:

9.00–9.15	הרשמה
9.15–9.30	ברכות: גב' א. כהן, יו"ר מועצת המוזיאונים. פרופ' ר. שחורי, מנהל "בצלאל" אקדמיה לאמנות ועיצוב. מושב בוקר: תיאוריה מול מעשה – יו"ר ד"ר מ. וייל.
9.30–11.30	הרצאות ודיון: בניית פרוגרמה למוזיאון – גב' י. ענבר. עיצוב מוזיאון: הבטים רעיוניים ופיזיים – פרופ' א. גולדרייך. על מהות התערוכה – פרופ' מ. עומר.
11.30–12.00	הפסקה
12.00–13.30	הדגמות לפרוייקט "גיר עם": מר א. שביב – סטודיו "בת־שבע גרפיק ארט". מר י. בן־צור – סטודיו "יואב גרפיקה". גב' ק. גרונדמן – סטודיו "גרונדמן בע"מ". מר ד. בנובין – סטודיו "גיר עם".
13.30–14.30	הפסקת צהריים. מושב אחה"צ: בעיות יישומיות בעיצוב תערוכה – יו"ר פרופ' מ. עומר
14.30–18.00	הרצאות ודיון: צבע, צורה וחלל – גרפיקה תלת־ממדית על פי מודל קיים – מר ד. גפני. בעיות יסוד בבניית תדמית למוזיאון – מר א. מולכו. חקיר: מרכיב יסוד בבניית תערוכה – מר ד. גל. אמצעי תאורה בעיצוב תערוכה – פרופ' מ. נאמן.

יום העיון יתקיים ביום ה' י"א באדר התשמ"ז, ה־12.3.87, בבנין טרומן, האוניברסיטה העברית, הר־הצופים ירושלים. אוטובוסים – 28, 28א, 9, 4א, 26 (עד לתחנה סמוכה בהר־הצופים).

פרשת השבוע
תרומה
מאת חנוך נקר

„דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה..."
(כ"ה, ב')

בפרשת „תרומה" פותחת התורה בנושא מקיף: מלאכת המשכן וכליו, ומייחדת לכך חמש פרשיות רצופות: מתחילת פרשה זו ועד סוף פרשת „פקודי" (שמות כ"ה – מ').

לדברי הקדמונים, מתקשרת פרשת „תרומה" לסוף פרשת „משפטים", שמסופר בה על עליית משה להר סיני לקבלת התורה ושהייתו בהר „ארבעים יום וארבעים לילה" (כ"ד, י"ח). שהרי בני ישראל נצטוו על מלאכת המשכן למחרת יום הכיפורים, שבו נתרצה ה' לעמו ונתן למשה את הלוחות השניים, בתום שהייתו במשך ארבעים יום בהר סיני.

ויש המוצאים בסמיכות הפרשיות כאן הדרכה מוסרית-חינוכית, שכוחה יפה לכל מקום ולכל זמן: תרומת אדם רצויה לפני הקדוש-ברוך-הוא, אם היא נובעת מכסף שנרכש בצדק ובמשפט. אבל תרומה הבאה מנכסים שנרכשו בעושק ובמרמה או על-ידי ניצול וניטול הזולת – אינה רצויה כלל לפני ה' והיא כבחינת „מצווה הבאה בעבירה".

כיוצא בכך מעיר רש"י על הכתוב „אדם כי יקריב מכם קרבן לה'" (ויקרא א', ב'): למה נאמר „אדם" (ולא נאמר „נפש כי תקריב")? מה אדם הראשון לא הקריב (קרבן לה') מן הגזל, שהכול היה שלו, אף אתם לא תקריבו מן הגזל.

„ועשו לי מקדש, ושכנתי בתוכם"
(כ"ה, ח')

רבים מחכמי ישראל תמהים על לשון הכתוב „ושכנתי בתוכם", שלפי דקדוק הלשון היה מן הראוי לכתוב כאן: „ועשו לי מקדש – ושכנתי בתוכו"!

משיב על כך האלשיך הקדוש (רבי משה בן חיים אלשיך, מחכמי צפת הדגולים במאה הט"ז): בביטוי „ושכנתי בתוכם" אין הכוונה למשכן המצומצם בלבד, כי אם לכל בני ישראל. ולפי זה פונה כאן הכתוב לכל אדם מישראל, שיעשה מקדש בליבו לשכינה, ואז יקויים בהם „ושכנתי בתוכם" – שהשכינה תשכון בקרב כל אדם מבני ישראל.

מוסיף על כך המלבי"ם (רבי מאיר ליבוש בן יחיאל מיכל: 1809–1879) בפירושו „התורה והמצווה": לכן נאמר בפסוק הבא (כ"ה, ט'): „וכן תעשו", ורש"י מוסיף על-פי חז"ל: „לדורות". שכן מקדש כזה, המוקם בליבו של כל אדם מישראל, אפשר לעשות בכל הדורות ובכל הזמנים...

ממדרשי חז"ל

בשלושה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה: א) צדקה בממונו (של אדם); גמילות חסדים בין בגופו (כגון מספיד למתו: נושא וקוברו; משמח חתן; מלווה חבירו בדרך – רש"י); בין בממונו (מלווה לו מעות, משאילו כלים וכדומה – רש"י). ב) צדקה לעניים; גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים (שאף עשירים נזקקים לפעמים לגמילות-חסד מן הזולת). ג) צדקה לחיים (= לבני-אדם חיים בלבד); גמילות חסדים בין לחיים בין למתים (הקרויה „גמילות חסד של אמת").

חסידים מספרים

מנה אחת אפיים באזני גביר שחצן

רבי שמעון סופר – בנו של „החת"ם סופר" ואחיו הצעיר של ה„כתב סופר" (1820–1883) – היה מגדולי הרבנים באירופה ומנהיג רב-פעלים של היהדות החרדית במחצית השנייה של המאה הי"ט. מגיל צעיר גילה תושיה רבה בארגון מוסדות התורה והחסד בקהילת פרשבורג, שבה כיהנו אביו ואחיו הגדול, וכשנקרא לכהן כמורה-הוראה בקהילת מטרסדורף ובקראקא הגדולה. לא זנח את הדאגה לעניי ישראל והיה מכתת רגליו אצל עשירי המקום כדי להתרים לצרכי צדקה.

★

פעם נחלץ רבי שמעון לעזרת בעל-משפחה נכבד, שנודע בעירו כאמיד המפרנס את בני-ביתו בכבוד. אולם האיש ירד לפתע מכל נכסיו, ומצא והלאה נזקק לחסדי הבריות לכלכלתו ולכלכלת משפחתו.

כשפנה רבי שמעון לגביר אחד וביקש ממנו תמיכה הגונה לאותו נצרך, השיב לו העשיר בשחצנות: תמיהני על הרב, שטורח כל כך בשביל פלוני, המוחזק בעירנו כעשיר שאינו חסר דבר!

סקר רבי שמעון את הדובר בסבר-פנים חמורות, ואחר-כך אמר לו: ימים רבים היה מוקשה לי הכתוב במשלי (כ"ב, כ"ב): „אל תגזל דל, כי דל הוא"; שהרי תורה שוב ושוב: הרי איסור גזילה אינו מבחין בין עני לעשיר! אך לשמע דבריך זה עתה הוכחר לי פשר הכתוב „אל תגזל דל" וגו'. שפעמים אתה מוצא אדם המבקש לגזול מחבירו את הדלות שנתון בה ומטיל עליו שעשיר הוא, בלא כל חקירה ובדיקה. כנגד גזל מסוג זה נאמר במשלי: „אל תגזל דל... כי ה' יריב ריבם".

רב-אלוף משה לוי: לסיים בשקט

(המשך מעמוד 5)

קיימים כללים מנוסחים וברורים בקשר לפתיחה באש. קח את הדוגמה של החיילים שהג'ימונית ניסה לדרוס. זה קרה ליד בית-ספר. החיילים היו שם כדי לשמור על הסדר. אתה דורש מהם להיות רגועים וזהירים מאוד בהפעלת נשקם, ולעשות את זה רק במיקרים קיצוניים. והנה כהרף עין הכל מתהפך, יש ניסיון דריסה, והחייל נדרש לקחת את הרובה ולירות באדם על-מנת לפגוע. ואני אומר לך, אחרי בדיקה, שהחיילים במיקרה הזה נהגו בסדר גמור. אבל המעבר הנפשי הזה הוא חד מאוד, והוא חייב להותיר סימנים בנפש. וזה מיבחן קשה. הבעייתיות הזו אינה קיימת רק ברמת צה"ל, אלא גם ובעיקר ברמת החייל, שחונך לירות כדי לפגוע מול אויב בשדה הקרב, במלחמה, אבל לא כשהוא נקרא לשמור על הסדר ליד בית-ספר בשטחים. זה עול קשה על כל חייל, ואינני מתעלם מזה. אדרבה, לא מזמן הטלתי משימת הסברה בנדון על קצין חינוך ראשי, וזה כבר מתבצע בשטח. עם זה, אם מישהו טוען שקיימת תופעה של אי-נכונות לשרת בשטחים, אני אומר בפירוש שלא נתקלתי בזה, וזה אינו נכון, פרט לכמה מיקרים שעדיין לא הופכים את זה לתופעה.

זה פשוט לא יילך

„אתה אומר שהייתה פעם תורה, שאתה מייחס אותה לרבין, לצמצם שם את הנוכחות של צה"ל כמה שרק אפשר. אינני זוכר תורה כזו, אבל נניח. אז תזכור: כל זמן שאנו שם, אנו מופקדים גם על ביטחונם ואורח חייהם התקין של כל התושבים שם, גם של הערבים, ואסור לנו להניח למישהו להטיל עליהם טרור ולהכריח אותם, למשל, לסגור בתי-ספר או חנויות. כשהטרור מנסה להשתולל, אנחנו לא יכולים לעמוד מהצד. עלינו להתערב. ואני מודה, כאמור, שזו משימה קשה לצה"ל כתור שכזה, על אחת וכמה לחייל הישראלי".

גם על ה„לביא" שוחחנו, איך אפשר שלא. גם זה, מטבע הדברים, נושא „לא סגור". מדוע? מפני שבתנאים הקיימים, בעיני הרמטכ"ל הנושא עדיין לא הוכרע, אם כי, כך התרשמתי, ההכרעה לא רחוקה. גם בעיני רב-אלוף לוי זה פרוייקט לאומי בעל חשיבות עליונה, אבל „על חשבון תקציב הביטחון הקיים, ועל חשבון צורכי צה"ל, זה פשוט לא יילך". אלא אם כן רוצים לדרוס, כדבריו, הרבה חלקות טובות אחרות במערך הביטחון. מה גם שנתוני היסוד השתנו מאז הוחל בפרוייקט. הצבא, כולל חיל-האוויר, צומצם בשיעור מרשים, ושוב אי-אפשר יהיה לקלוט את מספר מטוסי ה'לביא' שתוכנן בתחילה, וזה כידוע מייקר את מחיר היחידה. והלוא זה גם מה שקרה בקשר לפרוייקטים אחרים. כשאתה משחרר עשרה אחוזים מאנשי הקבע, זה לא יכול שלא להשפיע על ההצטיידות בכלל".

הרמטכ"ל אינו מעלה על הדעת שמישהו חושב שרק באמצעות ה„לביא" ניתן לקיים את עוצמתו של חיל-האוויר, ובוודאי לא במחיר שנדרש עתה. והרי גם בעבר לא קיימנו את עוצמת חיל-האוויר על ייצור מקומי. ממילא גם ה„לביא" הוא באחוז גבוה מאוד, לא רחוק מ-50 אחוז, „לא שלנו".

המסקנה? אם רוצים „לביא", צריך להביא תקציב. לא ניתן לעשות זאת על חשבון התקציב הקיים. חלופה, אם כן, איזו? אם הבינותי נכון, יש בדעת הרמטכ"ל ומפקד חיל-האוויר להציע חלופה, ובזמן הקרוב ביותר. אבל לא הוא, לאמור: לא צה"ל, יחליט. ועבת ההחלטה מוטלת על כתפי הדרג המדיני. אני מתרשם שאילו ההחלטה היתה תלויה ברמטכ"ל, ואם לא יימצא התקציב הנוסף, ההחלטה תהיה שלילית, וה„לביא" יתקע בשלב של מטוס-ניסוי.

מעבר לעידן חדש

גם נושא שדה-הקרב של שנות אלפיים עלה במהלך השיחה, נושא שמעסיק דווקא בימים אלה את המטה הכללי, שאמור להקדיש לו סידרת דיונים.

רב-אלוף משה לוי מודע היטב לשינויים הרדיקאליים שעתידים להתחולל עם הכנסת הטכנולוגיות המתקדמות. אבל הוא מזהיר מפני נטיה רווחת להגזמה בנדון. טילים משוכללים, מזל"טים, לייזרים, מה לא, ואף-על-פי-כן „עידן המטוס המאוייש עדיין לא נגמר", וזה רק משל, שחל גם על תחומים אחרים. יותר מכל הרמטכ"ל מדגיש את הצורך בפוטנציאל ובתשתית אנושית, הדרושים להפעלת מערכות טכנולוגיות מתוחכמות. „כבר היום", הוא אומר, „מ"פ טנקים זקוק להכשרה טכנולוגית מתקדמת. וכאן, כשמדברים על התשתית, עלול להיווצר צוואר בקבוק". לדעתו, אנו מצויים כבר עכשיו בתקופת מעבר לקראת עידן חדש. אבל בזמן הנראה לעין „לא נחזיק ברמת-הגולן רק בעזרת אנשים שילחצו על כפתורים. יהיו גם טנקים, גם ארטילריה, גם חיילי חי"ר. גם בשנת 2000 לא הכל יהיה שונה לחלוטין".

ועד ראשי האוניברסיטאות

הודעה למועמדים לשנת הלימודים תשמ"ח

בימים אלו נשלחות הודעות קבלה למועמדים שעמדו בקריטריוני הקבלה הנוכחיים.

המוסדות להשכלה גבוהה מפנים את תשומת לב המועמדים כי אם לא ימצא פתרון למצוקה התקציבית של מערכת ההשכלה הגבוהה, ייאלצו המוסדות להתאים את היקף פעילותם לתקציב שיעמוד לרשותם, ועקב כך לצמצם את מספר המתקבלים לשנת הלימודים תשמ"ח וזאת ע"י העלאת ספי הקבלה.

אם תתממש אפשרות זו תבוטל קבלתם של מועמדים שנתוניהם נמוכים מן הסף החדש שיקבע, ומועמדים אלו יקבלו הודעות אישיות על כך.

המידע האמור בהודעה זו מצורף גם להודעות הקבלה האישיות הנשלחות למתקבלים.

חברת החשמל לישראל בע"מ

מחוז ירושלים

מכרז מס' 2/87

ביצוע עבודות נקיון

החברה מזמינה בזה הצעות לביצוע עבודות נקיון במתקני החברה במחוז ירושלים.

פרטים וטפסי המכרז ניתן לקבל במשרדי החברה ברח' דוד המלך 7, ירושלים, קומה ג', מח' המזכירות בין השעות 09.00–12.00 החל מיום א' 8.3.87 עד יום ו' 13.3.87.

תמורת טפסי המכרז יש לשלם 50 ש"ח ותוספת מע"מ.

המועד האחרון להגשת הצעות הוא יום ה' 19.3.87 שעה 14.00.

אין החברה מתחייבת לקבל את ההצעה הזולה ביותר או כל הצעה שהיא.

לימודי חוץ של האוניברסיטה הפתוחה

בית ספר להורים

נפתח מחזור נוסף של לימודים

מטרת בית הספר להורים לתקנות ללומדים כלים מעשיים להתמודדות עם בעיות גידול וחינוך ילדים תוך כדי דיונים קבוצתיים ולימוד חומר עיוני.

הלימודים יתקיימו בשלושה מסלולים:

הגיל הרך
ילדות
גיל ההתבגרות

תפתחנה קבוצות בשעות אחר-הצהריים ובשעות הערב.

במגמות הגיל הרך וילדות יתקיימו הלימודים:
אחה"צ: ביום ב' בשעות 17.00–19.00.
בערב: ביום א' או ד' בשעות 20.30–22.30.

במגמה לגיל ההתבגרות יתקיימו הלימודים:
אחה"צ: ביום ג' בשעות 17.00–19.00.
בערב: ביום א' או ד' בשעות 20.30–22.30.

הלימודים יחלו ב-26 באפריל 1987 ויתקיימו אחת לשבוע במשך 10 שבועות בתל-אביב.

ההרשמה תתקיים במחלקה למידע, למירשם ולמעקב, באוניברסיטה הפתוחה, רח' קלאוזנר 16, רמת אביב, בתאריכים:
יום א' – 8.3, יום ג' – 10.3, יום ה' – 12.3 בין השעות 09.00–14.00.
יום ב' – 9.3 בין השעות 09.00–15.00.
יום ד' – 11.3 בין השעות 09.00–18.00.
יום ו' – 13.3 בין השעות 09.00–12.00.

פרטים נוספים ניתן לקבל בטלפונים: 03-422520; 03-426653 בימים א'–ה' (8 במרץ עד 13 במרץ) בין השעות 09.00–13.30.

קבוצות מאורגנות המעוניינות בקיום המפגשים במקומותיהם מתבקשות לפנות לאוניברסיטה הפתוחה לשם תאום.

חיסול המלאי
בימוד בהנהגת דרסטית
לסקי-שלג ולאופנועים
המרכז לסקי
מונטיפיורי 43, 03-290848

למכירה באילת במרכז אופיר
דירת 3 חדרים
פינת אוכל, קיא על עמודים, נוף לים למטורת נופש, תיירות ומגורים
37,000 דולר
08-233134
לא בשבת

המרכז החקלאי – המח' לכפרים קהילתיים
ההסתדרות הציונית – המח' להתיישבות – חבל העוג

„רפיח-ים" –
כפר קהילתי בגוש קטיף

משפחות המעוניינות בחיי קהילה ובנוף מרהיב לצד חוף-ים מקסים ובאפשרות לפיתוח תיירות חוף, נופש, תעשיה ויוזמות אחרות עם ילדים עד גיל 12, יפנו לועדת הקליטה בישוב, טל' 051-47513

מפגש למעוניינים יתקיים ב-12.3.87 בשעה 17.00 במרכז החקלאי, שד' שאול המלך 8 תל-אביב, קומה ג'.

נפתח
ברמת-השרון
בית אבות
★ פיקוח רפואי 24 שעות
★ פנסיון מלא
■ מספר המקומות מוגבל
טלפון: 03-473293

למכירה בהוד השרון
בדרך השרון 12 (גוש 6455 חלקה 326)

מגרש בשטח רשום של 1295 מ"ר ועליו מבנה של כ-185 מ"ר במפלס הקרקע וכ-100 מ"ר במפלס העליון.
75% מהתמורה ישולם במזומן ו-25% מהתמורה ניתן לשלם באמצעות שטרים שייבנו על המגרש.
הצעות לרכישת הנכס יש לשלוח לת.ד. 27 תל-אביב עבור „מח' נכסים" עד ליום 20.3.87.
אין אנו מתחייבים לקבל את ההצעה הגבוהה ביותר או כל הצעה שהיא.

חברת הביטוח

דולב

מברכת את חברי מועדון שקם עם הצטרפותם לחוג לקוחותיה.

אנו שמחים להודיע שחברי מועדון שקם יבוטחו בביטוח דירות ורכב בתנאים יחודיים.

שרותי הביטוח בתנאים יחודיים ינתנו רק ע"י סוכנים – נאמני מועדון שקם הרשומים במודעה זו ובחוברת חדשות שקם.

רשימת נאמני מועדון שקם:

אופקים – חיון אלון רח' הרצל 40 טל' 057-922935
אילת – גלית סוכנות לבטוח בע"מ מרכז מור טל' 059-71550
אשדוד – שיר-ביט סוכנות לביטוח, מרכז א' בנין משרדים קומה ג' טל' 055-35008
אשדוד – משרדי אפרים סוכנות לבטוח – בנין משרדים – מרכז מסחרי ב' קומה א' טל' – 055-21784 טל' – 055-23647

באר שבע – בחנות השקם, רחוב בן צבי בימים א-ה בשעות 16.00–19.30 טל' – 4 3 057-36832 (בבית – טל' 057-418861).
באר שבע – חיון אלון רחוב הרצל 82 טל' 057-78970 טל' 057-31363

גבעתיים – בחנות השקם רח' מודיעין 182 בימים א-ה משעה 16.00-19.30 ביום ו' מ-9.00-14.00 טל' 03-320209 טל' 03-20009.

הרצליה – סוכנות לבטוח בע"מ, רחוב סוקולוב 35 טל' 3 2 052-82611.

חדרה – פורטוני יהודה נוה חיים 21 טל' 063-333136.
חולון – מ.ג.ע. רח' שוקר 24 טל' 856120
חולון – מ.גודל, מרכז מסחרי, רח' אילת 36 נאות רחל טל' 03-5050457
חיפה – בחנות השקם במגדל הנביאים – בימים א-ה בשעות 16.00-19.30 ביום ו' בשעות 8.30-14.00 טל' 04-671487 טל' 04-671491.
חיפה – "ברית" רחוב הרצליה 12 טל' 04-522394.

טבריה – שקד בנין תמא, טל' 067-90255.

ירושלים – שיר-ביט רח' עוזיאל 68 (בית וגן) טל' 02-420554.
ירושלים – בחנות השקם רח' יפו 234 בימים א-ה בשעות 16.00-19.30 יום ו' בשעות 9.00-13.00 טל' 9 .8 02-536117.
ירושלים – כהן שמשון רח' בן יהודה 4 טל' 02-245823.

כפר סבא – צבר סוכנות לבטוח (קוסובסקי משה) רח' ויצמן 99. טל' 052-33138.

לוד-רמלה – פסטרנק-גלובוס – רח' הרצל 81-87 טל' 9-8 08-235447.

נתניה – שיפוני את אדלסבורג רח' שמואל הנציב 30 טל' 053-38384.

ערד – פינטר דוד – את כוכב שלמה סוכנות לבטוח – מרכז ערד – מעל בנק ברקליס טל' 057-958992.

פתח-תקוה – קובי, אשל, ההגנה 11 טל' 03-914215/6.

צריפין – בשקמית הבסיסית – בימים א-ה בשעות 10.30-13.30 טל' 03-983684.

קרית-אונו – אשר בראון רח' בלינסון 34 טל' 03-352934.
קרית מוצקין – בחנות השקם שד' בן גוריון 84 בימים א-ה בשעות 16.00-19.30 ביום ו' בשעות 8.30-14.00 טל' 04-671487 טל' 04-671491.
קרית-גת – לוי ביטוחים שד' לכיש 39 טל' 051-885885.

רמת-גן – בחנות השקם בקניון אילון קומה כ' בימים א-ה בשעות 17.00-20.00 ביום ו' בשעות 8.30-14.00
ראשון לציון – בחנות השקם, רח' תרמ"ב 32 טל' 03-990131/3.
רחובות – סבו אלימלך ונמרוד, רח' לוין אפשטיין 13 טל' 492792 טל' 08-454405
רעננה – הרמז יוסף, רח' הרצל 23 טל' 052-445935/6

תל-אביב – שיר-ביט סוכנויות ביטוח בע"מ רח' הובבי ציון 59 טל' 03-287005, טל' – 03-281715 טל' – 03-293086.
תל-אביב – גלעד סוכנות לבטוח בע"מ, דיזנגוף 89 טל' 03-226122 טל' 03-241151.
תל-אביב – עדן חיים – נאור סוכנות לבטוח שד' יהודית 22 (מול הקריה) טל' 03-258815.
תל-אביב – בחנות השקם רח' אבן גבירול 124 בהיכל האשראי בימים א-ה בשעות 16.00-19.30 ביום ו' בשעות 9.00-13.00 טל' 262699.
תל-אביב – "ציוותית" סוכנות לבטוח לב דיזנגוף – דיזנגוף 50 טל' 03-287231/2/3.

דולב חברה לביטוח בע"מ
משרד ראשי: רח' לבונטין 30, תל-אביב טל. 612013, 811753
דולב. ביטוח עם כל הלב.

פרסום לב/סדאן

מועצה אזורית מודיעין ועדת הנצחה

הזמנה למארגני קבוצות

ועדי עובדים, מנהלי בתי-ספר, מדריכי נוער וראשי קבוצות המעוניינים להשתתף במפעל הניווט ע"ש יוסי יפה ז"ל:

האירוע יתקיים ביום שני ח' באדר תשמ"ז, 9.3.87
במעמד שר הבטחון מר יצחק רבין.
נקודת המפגש ביער ברשמן (צומת ברשמן-גמזו)

זינוק למסלולים התחרותיים – עד שעה 09.00
זינוק למסלולי הצעידה העממית – מ-8.00 עד 11.00

המשתתפים יוכלו לבקר בתערוכות שיתקיימו בנושאים: צה"ל, ניווט, טבע

בתכנית האומנותית: • להקת פיקוד צפון
• להקת מחול הורה ישראל
• חבורת הזמר מודיעין
• קבוצת מתעמלי יחוד "מצחיקונים".

לנעילת האירוע מתוכנן מפגן צניחה.

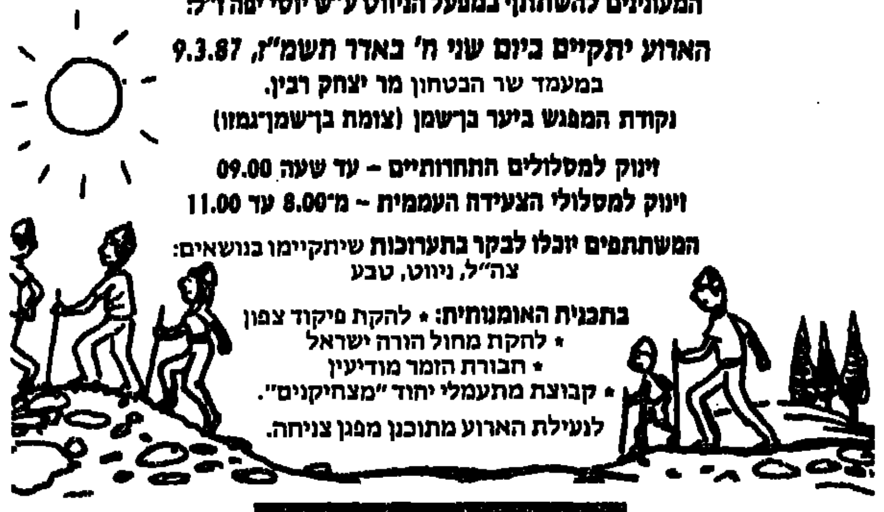

אוטובוסים בהנחה ניתן להזמין
דרך המועצה האזורית מודיעין, טל. 03-9712741-3

לכל המשתתפים צעידה קלה ובילוי נעים

פרסום בית

מבצע ב-P.C.C. P.C.
במוצאי שבת

תואם IBM – 1495 ש"ח במזומן
ל 12 יח' בלבד

אוליבטי M-24 + 20Mb + מדפסת –
995 ש"ח ב-7 תשלומים שקליים

פתוח: מוצאי שבת 19:00-22:00

דיזנגוף סנטר, תל אביב. טל: 204919, 204386

– המחירים לא כוללים מע"מ –

מלוי שערות לקרחת
תוך 2 ביקורים
בטכניקה חדישה גרמנית ואמריקאית, מיסול נשירה, קילוף עור וקשקשים
מרכז יחיד במקצועו
חולון: ז'בוטינסקי 8 בפסג' (צמוד לאולמי אמבר) טלפון 809061
שעות העבודה: 8–1 לפנה"צ בימים א', ד', גם 4–6 אחה"צ

המכללה לחינוך גופני
ע"ש זינמן
במכון וינגייט

מודיעה על
פתיחת ההרשמה לשנת הלימודים תשמ"ח

מסלולי הלימוד

א. לימודים אקדמיים לקראת תואר ראשון .B.Ed
1) תוכנית מלאה – 4 שנתית.
2) תוכנית חד/דו שנתית לבוגרי המכללה לחינוך גופני במכון וינגייט.
3) תוכנית דו שנתית לבוגרי סמינרים אחרים לחינוך גופני.

ב. מסלול של לימודים משולבים בחוג נוסף באוניברסיטאות תל־אביב או חיפה לקבלת התואר הראשון .B.A או .B.Sc

ג. לימודים לקראת תעודת הוראה – מורה מוסמך בכיר
1) תוכנית תלת שנתית. הלימודים במסלול זה מוכרים ומשולבים גם במסלולים האחרים לקראת התואר .B.Ed במכללה או במסגרת השילוב באוניברסיטאות תל־אביב או חיפה.
2) תוכנית חד/דו שנתית למורים מוסמכים (לקראת קבלת תואר מורה מוסמך בכיר).

ד. לימודים מתקדמים – לבעלי תואר ראשון.
למורים ולבעלי תפקידים בכירים לקראת קבלת תואר שני

ה. מכינה קדם אקדמאית (חד/דו שלבית)

פרטים והרשמה
חומר הרשמה יישלח למצרפים 16.60 ש"ח לפקודת: המכללה לחינוך גופני במכון וינגייט. נא לשלוח לפי הכתובת: המדור לרישום ולקבלה, המכללה לחינוך גופני במכון וינגייט, מיקוד 42902. טל' 053-29222 (מרכזיה).
טלפון ישיר למסלולים: א'/1, ב', ג'/1 – 053-29252
טלפון ישיר למסלול ה' – 053-29263
טלפון ישיר ליתר המסלולים 053-29239
נא לציין על המעטפה את האות של המסלול המבוקש!

מכללת בית ברל
נפתחה ההרשמה לשנה"ל תשמ"ח
לקבלת תאר אקדמי ראשון - "בוגר בהוראה" (B.Ed)

מסלולי הכשרה להוראה - לתאר B.Ed (4 שנים) ותעודת "מורה מוסמך בכיר" (3 שנים)
- □ הגיל הרך - (גן ילדים וכתות א'-ב')*
- □ ביה"ס היסודי - (ג'-ו')*
- □ חינוך מיוחד*
- □ טבע, חקלאות ולימודי הסביבה (ל"מורה בכיר")
- □ חטיבת ביניים - (כתות ז'-י')**
- □ למורים בכירים - השלמות לתואר B.Ed בתכנית לימודים גמישה

מרכז ארצי להכשרת יוצאי אוניברסיטאות ואקדמאים להוראה
- □ תעודת הוראה - לגיל הרך לביה"ס היסודי, לחטה"ב ולעל יסודי.**
- □ לימודי תעודה - הכוון ויעוץ, חנוך מבוגרים, הכשרת מנחים לקבוצות הורים ומרכזי מעבדות פדגוגיות.

מסלולי חינוך בלתי פורמלי - לתאר B.Ed - 4 שנים
- □ חינוך חברתי וקהילתי - נהול רכוז והנחייה בבתי נער, מתנ"סים ופנימיות.
- □ קדום נוער - הכשרת עובדים חנוכיים - טפוליים בנוער במצוקה.
- □ מסלול משולב - B.Ed בחינוך בלתי פורמלי ותעודת הוראה לכתות ז'-י'.**

מסלולי השתלמות מורים - לביה"ס היסודי, לחטה"ב ולחטיבה העליונה.
לתאר "מורה בכיר", "גננת בכירה", הסבה לחינוך מיוחד, הסבת גננות ומורים מקצועיים להוראה כוללת.

מסלולים ייחודיים
- □ לימודים במסלול מדעי החברה במקצועות: כלכלה, סוציולוגיה, ומדעי המדינה.
- □ מדריכים ורכזי טיולים (כולל רשיון ל"מורה דרך" מטעם משרד התיירות).
- □ מכינה קדם פדגוגית לחסרי תעודת בגרות במתמטיקה ו/או אנגלית.
- □ מכינה קדם אקדמית טל. 052-454784.

קיימת במקום פנימיה לתלמידים

* מסלול זה קיבל היתר ללמד לקראת תאר אך עדיין לא להעניק תאר.
** מקצועות התמחות: מחשבים, מתמטיקה - פיסיקה, ביולוגיה - כימיה, אנגלית, ספרות, חברה, אזרחות - הסטוריה, לשון-מקרא, גיאוגרפיה - למודי א"י, ערבית, אומנות.

לקבלת טופס רישום וחוברת מידע נא לשלוח 6 ש"ח (בהמחאת דאר) לכתובת:
יחידת הרשום, מכללת בית ברל, דאר בית ברל 44905.
לפרטים ויעוץ - 052-448969, 052-25166 (פנימי 34, 35) אוטובוס 17 מכפר-סבא.

יש חדש בחינוך...

A.S.A | N.O.A
לימודים בארה"ב
ייעוץ אישי וטיפול בהרשמה
ימים א', ב', ד', 19.00-16.00
שד' שאול המלך 35 תל־אביב
בית־אמריקה חדר 1111
טל. 03-472707

משרד החינוך והתרבות
המכללה לחינוך ולספורט
אוהלו
לחוף הכנרת
מפעל זכרון לברל כצנלסון

א. מסלולי הכשרה להוראה
1. גננות.
2. גננות ומורות לגיל הרך
3. מורים לכיתות ג'-ו'
4. מורים כוללים לאמנות
5. מורים לחינוך גופני.

ב. השתלמויות מורים
1. לתואר: א. מורה בכיר/ה
ב. גננת בכירה
ג. מורה בכיר/ה לחינוך גופני
ד. לימודי הסבה להוראה
2. לגמול: במכללה קיימים תחומי לימוד והעשרה רבים המקנים זכות לצבירת שעות גמול.

נפתחה ההרשמה לשנה"ל תשמ"ח
הסעות מאורגנות לתלמידים מעפולה, נצרת ובית שאן

פרטים נוספים במזכירות המכללה.

- במוסד פנימיה מעולה.
- לזקוקים - מילגות ומענקים
- עתודאים מתבקשים להקדים ההרשמה

כתובתנו: המכללה לחינוך ולספורט "אוהלו" ד.נ. עמק הירדן, מיקוד 15115 טל. 057-50330 / 50236 / 52270

המרכז ללימודי עיצוב תל אביב
בהנהלת דוד גרוסמן ויקי מולכו

מודיע על
פתיחת ההרשמה
לשנה"ל תשמ"ח 1987/88
ללימודי
עיצוב גרפי
בתכנית לימודים תלת־שנתית במסלולי יום וערב.
עבודה מעשית בשילוב לימודים עיוניים בהדרכת צוות מעצבים פעילים.
הקבלה עפ"י ראיון אישי.
קבלת פרטים, חוברת הסברה וטפסי הרשמה בטלפון: 03-492826 בימים א'-ה' בין השעות 9.00 - 16.30

קריאה מהנה בשבועון "לאשה"

המכללה לחינוך
ע"ש א.ד. גורדון – חיפה
משרד החינוך
המחלקה להכשרת עובדי הוראה

נמשכת ההרשמה לשנת הלמודים תשמ"ח
מסלולי ההכשרה:
גננות – הכשרת מורות מחנכות לילדים בגיל הגן ולגילאים 3–0
מורות לגיל הרך (כיתות א'–ב')
מורים לכיתות ג'–ו'
מורים לחטיבת הביניים בהתמחויות
מקרא, ספרות, הסטוריה, למוד א"י, אנגלית, טבע*
מורים לחינוך מיוחד
מורים למחשבים (ריכוז בבי"ס יסודי + הוראה בכיתות ז'–ח')
מורים להוראת הערבית בבתי"ס עבריים*
חטיבת יוצאי אוניברסיטאות ואקדמאים למסלולי הוראה שונים
מכינה קדם אקדמית למשוחררי צה"ל החסרים תעודת בגרות*
הסעות מאורגנות מנהריה, עכו דרך הקריות.
המוסד זכה לבדיקה מטעם המועצה להשכלה גבוהה לקראת קבלת היתר לתואר "בוגר בהוראה".
במכללה מכנה למודים סמסטריאלי.
* התלמידים ייהנו ממילגות ומהנחות משמעותיות בשכ"ל.
לקבלת פרטים נוספים יש לפנות למזכירות המכללה רחוב טשרניחובסקי 73, חיפה, טלפונים: 04-331194, 04-333197
קבלת קהל בימים א'–ה', בין השעות 08.00–12.30

אורה שינרמן־אלוני
מתמטיקה ומנהלת המכון

"מכון שחר" – ציון אחד מעל כולם!
בגרות במתמטיקה ואנגלית – זו המומחיות שלנו!
לכן זכינו במקום הראשון!
במשאל שנערך בחסות שר המדע והפיתוח גדעון פת
הקורסים למועד קיץ 87' – מתחילים היום!
במקרה של תקלה במלפון נא לגשת בשעות המשרד, 16.00–20.00, בכל יום
1987
מכון שחר, אורה שינרמן, בית בני ברית, המאספים 28, תל־אביב, טל' 252637

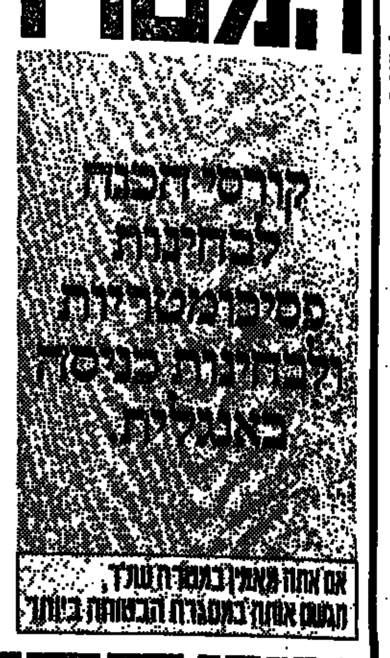

המטרה:
מורים מנוסים
חמי בן נון (ממחברי הספר האדום) וצוות מורים מנוסים, ידריכו אותך ישירות בשיטה בלעדית, המעודכנת לפי הבחינות האחרונות.
השיטה המהירה
3 שבועות של מפגשים מרוכזים המתקיימים בשעות הערב, יעניקו לך מיומנות ובטחון ויספקו לך את הטכניקה למיצוי מיטב יכולתך בשעת הבחינה.
המומחים לבחינות פסיכומטריות
רון - רשת בתי הספר הפרטיים, בשילוב עם קידום 81, הכינה כבר אלפי תלמידים לבחינות הפסיכומטריות. בחינות מיון יערכו בתאריכים: 18.3.87-9.3.87.

אוניברסיטה
לבחירתך שני קורסים: 10.3.87 (כולל אנגלית) ו-18.3.87.
תל-אביב רח' תל-חי 5 (עייי ככר דיזנגוף) טל: 03-288121.
הרצליה רח' העצמאות 59 טל: 052-541262
רחובות רח' הרצל 108 טל: 08-455572
המסגרת הבטוחה ביותר לבגרות
תיכון רון
רשת בתי הספר הפרטיים הגדולה בישראל בפיקוח משרד החינוך

המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין
בית הכרם, ירושלים

מודיעה על פתיחת ההרשמה לשנה"ל תשמ"ח
לימודים לקראת תעודת "מורה מוסמך בכיר" (3 שנות לימוד)
ותואר "בוגר הוראה" — B.Ed (4 שנות לימוד)

מסלולי הלימוד
- ★ הגיל הרך — גן ילדים, כיתות א"ב' — 3 או 4 שנים*
- ★ החינוך היסודי הרגיל — כיתות ג'־ו' — 3 או 4 שנים*
- ★ החינוך היסודי המיוחד — כיתות ג'־ו' — 3 או 4 שנים*
- ★ חטיבת הביניים לקראת תואר — כיתות ז'־י' — 4 שנים
- ★ החינוך הערבי (החינוך המיוחד) — כיתות ג'־ו' — 3 שנים

לימודי התמחות מקצועית
- ★ מורים לאומנויות טכניות — 3 שנים
- ★ מורים למדעי התזונה והבית — 3 שנים
- ★ חינוך לילדים בעלי מוגבלויות חמורות — 2 שנים

לימודי השתלמות והסבה
- ★ המכון לחינוך ריפויי ע"ש רחל שזר
- ★ הסבות לכל המסלולים לבעלי תואר אקדמי
- ★ לימודי השלמה לקבלת תואר "מורה מוסמך בכיר"
- ★ הסבות והשתלמויות למורים בפועל ובשנת שבתון
- ★ לימודי השלמה לקבלת תואר "בוגר בהוראה" (B.Ed) למורים בעלי תואר "מורה מוסמך בכיר"
- ★ מכון להכשרת מנהלי הורים

מכינות
- ★ מכינה לעולים ★ מכינה קדם אקדמית

מבחן חסף יתקיים ב־18.3.87
תדריך וטופסי רישום ניתן לרכוש תמורת 10 ש"ח (במזומן או בהמחאת דואר).
המעוניינים יפנו למזכירות המכללה בימים א'־ה', בשעות 8.00־12.00 או בכתב ל: ת.ד. 3578, בית־הכרם ירושלים, 91035.
* מתן תואר בוגר בהוראה מותנה בהחלטה סופית של המועצה להשכלה גבוהה.

מיחזור נ.ב.
חקלאות ו2001 בע"מ
נמשכת ההרשמה לקורסים הבאים:
קורס מקצועי להכשרת מנהלים וקבלנים בתחום הנדסת נוי סביבתית
בוגרי הקורס יוכשרו בתחומי הניהול התיכנון והביצוע משך כחצי שנה.
המקצועות הנלמדים:
- ★ הכרת הצמחיה בישראל
- ★ תורת הקרקע – כלים, אמצעים לעיבודה
- ★ גיתוח – גנית קלה
- ★ אומנות סביבתית
- ★ תיכנון סביבתי
- ★ תיכנון גנים
- ★ השקיה ואוטומציה
- ★ בוטניקה כללית
- ★ הגנת הצומח
- ★ הידרופוניקס – גינון גגות
- ★ יסודות חשתלות
- ★ מינהל־משפט, חשבונאות, דיני מסחר
- ★ ניהול מסחרי־שיווק

הקורס מיועד למשוחררי ומשוחררות צה"ל בעלי השכלה של 12–10 שנות לימוד לפחות, העוסקים במקצוע או למי שרצונם ללמוד מקצוע עתידני זה.
הקורס יתנהל ברמת־גן כקורס יום. (קיימת אופציה לרישום ללימודי ערב למועד שיקבע) החל מחודש מרץ 1987.
למסיימי הקורס בהצלחה תינתן אפשרות לעבודה ושיתוף פעולה במסגרת פעילות חברת "מיחזור".
קיימת אפשרות לסיוע בתשלום שכר הלימוד ולקבלת דמי קיום משך הקורס.
הקורס נערך בשיתוף משרד העבודה והרווחה – הסוכנות היהודית המחלקה לשיקום השכונות.
(בוגריו יוסמכו כקבלני גינון בתעודה משותפת למיחזור ומשרד העבודה).
קורס מקצועי למתכננים סביבתיים
משך הקורס כחודש וחצי
- ★ תרבות החצר והנוי – מקצוע עתידני
- ★ מערכות השקיה ואוטומציה
- ★ גינון גגות
- ★ גינון הידרופוני
- ★ יסודות התכנון
- ★ אמנות סביבתית
- ★ יסודות השיווק

ארץ ישראל היפה
הרשמה:
משרד חברת "מיחזור", ז'בוטינסקי 16 רמת־גן
טלפון: 7517055 – 03-726125

בס"ד
תורה ומדע שמושי
בית־ספר גבוה לטכנולוגיה ירושלים
משלב
לימודי קודש במתכונת ישיבתית
עם לימודים במדע שמושי
לתואר אקדמי (בוגר)
(B. Tech. & Appl.Sc.)

לימודי קודש ★ גמרא וראשונים ★ הלכה ★ תנ"ך ומחשבת ישראל
לימודי מדע שמושי ★ פיסיקה/אלקטרו־אופטיקה ★ אלקטרוניקה ★ מדעי המחשב
תעודת הוראה ★ לימודים לקראת תעודת הוראה תיכונית בשילוב עם לימודי התואר.
פרטים וטפסי הרשמה לשנה"ל הבאה — במזכירות האקדמית הועד תלאומי 21, ת.ד. 16031, ירושלים 91160, טלפון: 02-423131
בימים א'—ה' בין השעות 10.00 — 12.00
בימים א', ג', ד', בין השעות 15.00 — 18.00.

משרד החינוך והתרבות | המחלקה להכשרת עובדי הוראה
מכללת בית ברל
המכון להכשרת מורים לאומנויות
רח' פטאי (שכונת בורכוב) **גבעתיים** טל' 321308, 322408
נמשכת ההרשמה לשנה"ל תשמ"ח
מתקבלים:
א. תלמידים ותלמידות שעמדו בבחינות בגרות עיוניות או מקצועיות.
ב. הנדסאים והנדסאיות.
ג. מורים מוסמכים ואקדמאים המבקשים להסב מקצועם. (אלה ייהנו מהקלות).
מקצועות הלימוד: לימודים עבריים, כלליים, פדגוגיים ואימוני הוראה.
אומנויות
אומנויות העץ והמתכת
אומנויות הטכסטיל
אומנויות גרפיות
מלאכת מחשבת
עיצוב בסיסי ועיצוב תלת־מימדי
הלוואות: תלמידים נזקקים ייהנו מהלוואות מותנות שבתנאים מסויימים יהפכו למענקים.
ההרשמה: כל יום בין השעות 8.00-14.00 לפנה"צ.
דמי הרשמה: 55 ש"ח.

יש חדש בחינוך...

קורס עיצוב אופנה וטקסטיל
"הבגד עושה את האדם", אך מי עושה את הבגד?
– מעצב אופנה וטקסטיל
אם את/ה מחפש/ת מקצוע מעניין, יצירתי ומקורי, עיצוב אופנה וטקסטיל הוא האתגר בשבילך.
הקורס מיועד לבעלי/ות מודעות אופנתית, טעם מעולה, כישרון עיצובי, חוש אסטטי.
יתקבלו רק בעלי/ות כשרון ונתונים לאחר מבחן התאמה.

נפתחים קורסי בוקר וערב בת"א
חייגו 24 שעות ביממה! טלפן/ני עכשיו לטל. 03-295529 גם בלילות ובשבתות. ספר/י שמך, כתובתך ומס' הטלפון שלך ותוזמן/ני לראיון ומבחן התאמה–חינם.
היכך מוזמן/ת לשיחת ייעוץ ומבחן התאמה ללא כל התחייבות מצידך.
משרדנו פתוח בין השעות 9.00 - 19.00 רצוף. ת"א, בן יהודה 92, בנין אל־על, חדר 510 טל. 295529.
מכון להכשרה מקצועית

המכון הצרפתי–ת"א (ליד שגרירות צרפת בישראל)
רחוב הירקון 111
החל מה־1 באפריל 1987
צרפתית
קורסים למתחילים ומתקדמים
מבוגרים (60 שעות), נוער (50 שעות), בוקר, אחה"צ או ערב
הכנה ללמודים בסורבון, רמה גבוהה
- קורסים במכון הצרפתי ת"א הרשמה ברח' הירקון 111, טל. 03-236470, 225648 מה־17 במרס עד ה־6 באפריל, בין השעות 9:00–13:30 ו־14:30–19:00
- צפון ת"א: קורסים בבי"ס תיכון עירוני ה', טל. 03-546.26.15 הרשמה ביום ג', 10 במרס, מ־16:00 עד 19:00.
- גבעתיים, פ"ת, כ"ס, הרצליה, רעננה, קריאון, ראשל"צ. טל. 03-932.68.88
- חולון, אזור, יפו: הרשמה החל מה־16 במרס 1987, טל. 03-886840
- בת־ים: פרטים והרשמה: טל. 03-868526
- רחובות, נס־ציונה, יבנה: טל. 08-614951 הרשמה בבית התרבות ב־29 במרס מ־17:00 עד 19:00
- רמת השרון: פרטים בטל. 03-491384, 03-473296, 052-846121
- נתניה, חדרה: פרטים להרשמה בטל. 053-616766 או 053-34767
- באר שבע: פרטים במרכז לתרבות צרפת, טל. 057-77761

המכון לשפה הספרדית
הספרדית
כתות לימוד
נפתחות כיתות חדשות, 20 שנות נסיון, מורים בעלי נסיון רב
- 7 רמות, קורס אינטנסיבי, קורס לשפת שיחה, ספרות בספרדית קלה, קסטות ללימוד
קורסים למתחילים ולממשיכים

אבד כלב זאב שחור ענק – "אקו" באיזור שיכון דן
המוצא והשבה יבוא על שכרו
03-284650 בעבודה, 03-477684 בבית

אוניברסיטאות בארצות הברית
יעוץ ★ הכוונה ★ הרשמה
- ★ כל סוגי לימודים אקדמיים לקראת תואר ראשון, שני או דוקטורט
- ★ אפשרות ללימוד שנתיים ראשונות בארץ והמשך בארה"ב
- מבחני אנגלית TOEFL, תרגום ונוטריון של תעודות, נשות מכתבים ומילוי טפסים.
משרדנו פתוחים בימים א'–ה' 16.00–19.00, 9.00–12.00
תל־אביב בן יהודה 32, בנין אל־על חדר 510 טל. 03-201392
Israel American Institute
COLLEGE ADVISORS

הלוח הכללי של ידיעות אחרונות
למה לטרטר עצמך? פרסם – ושכח!
הלוח הכללי
חסכון לא מסתיר לצלצל

מודעות לימודים והכשרה מקצועית
ראה במוסף 7 ימים שער אחורי פנימי

מה מסתתר מאחורי מודעות "הדרושים"?

איך לחפש עבודה

?

קורס קצר "איך לחפש עבודה"

מתי וכיצד להחליט על עזיבת מקום עבודה?
היכן ואיך לחפש עבודה?
כיצד לפנות בכתב? (קורות חיים)
הראיון, מותר ואסור במהלך הראיון
שכר ותנאים, צורת הגשת דרישות שכר ותנאים
כיצד נוצרים מקומות עבודה?

הקורס יועבר ע"י מחבר הספר "איך לחפש עבודה"

מישלב מכון ישראלי להשכלה

פרטים והרשמה: מישלב, רח' ויצמן 53 ת"א, טל. 03-263185-9, 03-266841 בשעות 09:00 – 13:00 לפני הצהרים 16:30 – 20:30 אחר הצהרים.

חיל האויר
מציע לאקדמאים אתגר ועניין מקצועי
בתחומים הבאים:

★ פסיכולוגים
בעלי תואר שני (או לקראת סיומו) בפסיכולוגיה קלינית.
★★ למתאימים תנתן אפשרות להתמחות.

★ סוציולוגים
בעלי תואר ראשון או שני באחד מאפיקי הלימוד הבאים: – סוציולוגיה, התנהגות ארגונית, לימודי עבודה, פסיכולוגיה חברתית.
★★ מקום השרות בכל רחבי הארץ.

הכישורים הנדרשים:
א. פרופיל רפואי מ־65 ומעלה.
ב. עד גיל 30.
ג. יוצאי צבא בעלי עבר צבאי תקין

★★★ לזכאים ינתן סיוע בדיור.
★★★ משובצים ביחידות "שדה" יזוכו בתוספת שכר יחודית.
★★★ מעבר מבדקי קצונה בהצלחה הנו תנאי לגיוס הוגרים לתפקידי קצונה.

המעוניינים יפנו בצרוף תעודת שחרור (אין צורך בתאום מראש) לרח' אבן גבירול 12, תל־אביב, או לטלפונים 03-693800, 03-234735 – בין השעות 08.00-17.00

המכון למחקרי נפט וגיאופיסיקה
רח' המשביר 1, חולון – טל. 03-805112
דרוש/ה
הנדסאי אלקטרוניקה מוסמך.
תנאים:
1. נסיון של 3 שנים לפחות.
2. פרופיל רפואי גבוה, יוצא צבא רצוי בחיל טכני.
3. ידיעה טובה מאוד בשפת האנגלית.
4. רשיון נהיגה לרכב פרטי.
העבודה היא בשעות הלילה במצפה הלוויינים בבר־גיורא.

המעוניינים יפנו בכתב בצרוף קורות חיים לת.ד. 2286 עבור כח אדם.

מוסד ממלכתי בירושלים
מחפש כלכלן/ית מתחיל/ה
לתפקיד מעניין ודינאמי
בין הדרגות 6–4 מח"ר

פרטים נא לפנות בכתב בצירוף קורות חיים, השכלה, ידע בשפות, נסיון לת.ד. 1018 ירושלים, עבור חוז.

קצין במילואים
אתה המחפש אתגר אישי, המעוניין בעיסוק בלתי שגרתי שבו תוכל לתרום ולהתפתח.
אם אתה בעל השכלה תיכונית מלאה לפחות וגילך 23־31

בוא והצטרף אלינו

אנו מציעים לך עבודה קבועה שבה תמצא:
★ תפקיד הכרוך במגע עם אנשים, המשלב בתוכו פעילות שטח.
★ עצמאות, עניין רב וסיפוק; אפשרויות לקידום וגיוון.
★ אפשרות לצאת בעבור שנים אחדות לשליחות בחו"ל ו/או ללימודים אקדמיים מלאים.
★ שכר ותנאי שירות טובים (לרבות רכב צמוד).

פנה נא אלינו לת.ד. 39888 ת"א, מיקוד 61398 עבור עינת. ציין מס' ת.ז. וטלפון ופרט נא את תולדות חייך.
– סודיות מובטחת –

למפעל ייצור מוצרי בשר
מעדני דן
דרושים:
1. פקידה
אחרי צבא, לשעות 8.00–16.00
2. קצבים.
3. מייסטר עם נסיון.
תנאים טובים למתאימים
לפנות: "מעדני דן"
טל. 376761 בשעות 13.00–15.00 ליוסי

לסטימצקי בע"מ
דרושה
פקידה כתבנית
למשרה מלאה, ידיעת אנגלית חובה
לפנות לרחוב הרכבת 22 תל־אביב, בית הדר טלפון 03-612207, 03-622836-7 למר מגנוס, כח־אדם.

רהיטי עונג (1986) בע"מ
רהיטי תינוקות, רהיטי נוער ורהיטי מרפסת וגן.
דרושים נציגי מכירות מעולים בעלי רכב (רצוי מסחרי) כאנשי מכירות בשטח.
1. איש מכירות לאזור המרכז והדרום.
2. איש מכירות למוסדות, רשתות שיווק, ובתי־מלון, נסיון של לפחות 5 שנים וקשרים טובים בתחום ספציפי זה.
דרישות לתפקיד: על המועמדים להיות בעלי יכולת לפתח ולקדם מערך מכירות אזורי, לקיים קשר שוטף עם לקוחות החברה, ולייצג את האינטרסים של החברה בצורה מקצועית וברמה גבוה.
שכר: תשלום בסיס + עמלות.
לאיש המתאים מובטחת הכנסה גבוה.
תקשורת: מועמד הרואה עצמו מתאים לאחת המשרות יכתוב מכתב לת.ד. 3232 קרית־אריה פ"ת עם פירוט תולדות חיים ונסיון בעבודה.

מ.י.ל שרותי כח אדם
דרושים/ות
בירושלים ות"א
• **תמלילניות** מנוסות
• **מנהלי חשבונות** סוג 3
• **מזכירות מנוסות**
• **כתבניות** אנגלית־עברית מנוסות
להתקשר – מ.י.ל ת"א – 03-297324
מ.י.ל ירושלים – 02-227995

לפזגל אנרגיה
דרוש
טכנאי קרור (מכונות)
בעל נסיון ותעודה, לעבודה באזור חיפה.
לקבלת פרטים נוספים נא לפנות לטלפונים:
03-252106 (קמחי),
04-761991 (גוטליב)

למשרד נסיעות ותיירות דרושים:
1. מפעיל תיירות למחלקת קבוצות
השולט באנגלית ובגרמנית
2. מפעיל תיירות למחלקת F.I.T
השולט באנגלית
המשרות הינן ליום עבודה מלא בלבד.
מועמדים בעלי נסיון כמפעילי תיירות מתבקשים להתקשר החל מיום א' טל' 03-652140 שלוחה 42
– בעלי נסיון בלבד ייענו –

טמפו
לטמפו תעשיות בירה
סניף חיפה
דרושים
★★ **פקידה/קלדנית** –
השכלה תיכונית מלאה, ידע בהדפסה והחול משרד, נסיון בעבודה על מסוף מחשב ON-LINE
★★ **מוכרנים** –
השכלה תיכונית מלאה, ידע טובה בנהגות עם לקוחות קמעונאיים, רצוי בענף המזון בעל רשיון נהיגה, מקום מגורים חיפה והקריות.
מועמדים מתאימים מתבקשים לפנות למר מוטי סלע בסניף השיווק החל מיום א' טלפונים 724184 – 04-724644
סודיות מובטחת.

ביצועיסט/ית
עם נסיון ורצון להרבה עבודה
סטדיו קו־אופ טל: 7551216 – 7551324

חברה בעלת רשת שיווק ארצית בסיטונאות ובקמעונאות מעוניינת
ביצרני בגדי אופנה והלבשה ספורטיבית
לשיווק בלעדי בכל הארץ.
לפנות טלפון 03-336571 לאורי.

מקום עבודה עם גב חזק
למודן תעשיות בע"מ
החברה המובילה בענף התיקים והילקוטים
לצורך הרחבת הייצור לייצוא דרוש/ה:
מבקר טיב/אחראי מתפרות
לעבודה קבועה
★ נסיון בהדרכה קבלני משנה
★ הנהון לבעל רכב
★ תנאים טובים
לפניות טלפוניות: 03-833156, 820421

חוק הזדמנות שווה בתעסוקה, תשמ"א 1981

[illegible]

לבי"ס ברמת השרון
דרושה דחוף
מחנכת לכתה ה'
לשנה"ל תשמ"ז
טל. 03-482316, 03-482494

מפעלי ניר אמריקאיים ישראליים בע"מ

דרושים לעבודה בענף האחזקה
1) סגן מנהל מחלקה
מהנדס מכונות, כושר ניהול צוות עובדים, ידע ונסיון בעבודות אחזקה בהיקפים גדולים.
2) מהנדס אחזקה
מהנדס מכונות. ידע ונסיון בעבודות אחזקה, לעבודה בנושאים של ניהול פרוייקטים, אחזקה מתוכננת וממוחשבת.
3) מהנדס חשמל ובקרה
לעבודה בנושאים של זרם חזק/חלש, מיכשור ובקרה. נסיון של 3 שנים לפחות.
4) הנדסאי מכונות
לנושאים של תיכון מיכני.

רק מועמדים העונים על הדרישות הנ"ל – ייענו

המעוניינים מתבקשים לפנות בכתב למחלקת המנגנון ת.ד. 142 חדרה
סודיות מובטחת.

משאבי אנוש
גיוס והערכת מנהלים בע"מ

לחברת בנייה בינלאומית
דרושים
אחראי אזור ניגריה
התפקיד כרוך בשהות בארץ ובביקורים תקופתיים בניגריה.

כישורים:
★ ניסיון של חמש שנים לפחות בתכנון, ארגון וניהול של פרוייקטים בהיקפים גדולים בתחום ההנדסה האזרחית ומערכות מים עירוניות.
★ נסיון רב בחוזים בינלאומיים, בקרה, הכנת CLAIMS ומו"מ לאישורן, עריכה והגשת דוחות מורכבים.
★ ניסיון של עבודה בפועל במזרח אפריקה.
★ בוגר הנדסה אזרחית, עדיפות לבעלי תואר שני במנהל עסקים.
★ שליטה מלאה בשפה האנגלית — חובה!!

מהנדס פרוייקט בניגריה
התפקיד כולל אחריות על ביצוע פרוייקט של הנדסה אזרחית ומערכות מים עירוניות וכרוך בשהות של כשנתיים בניגריה ללא המשפחה.

כישורים:
★ בוגר הנדסה אזרחית.
★ נסיון בביצוע עבודות דומות בארץ ובניגריה.

המועמדים המתאימים יפנו בכתב יד בצירוף קורות חיים לת.ד. 189 רמת־גן 62101. סודיות מובטחת.

התנדב
לתפקיד בטחוני בארץ ובחו"ל
אם אתה
★ יוצא יחידה קרבית לאחר מסלול של לוחם ומפקד (עדיפות לקצינים).
★ גילך בין 21־28 שנה.
★ בריאותך תקינה (פרופיל 82 ומעלה).

הצטרף אלינו

אנו מציעים
★ חוזה העסקה לשנה אחת או יותר.
★ תנאי שכר טובים.
★ אפשרות להיקלט בעבודה קבועה בעתיד.

ההצעה מתאימה גם לסטודנטים הלומדים בארץ או העומדים לצאת ללמוד בחו"ל

פנה נא, ללא דיחוי, לת.ד. 39350 ת"א, מיקוד 61392, עבור ע.י. וצרף תולדות חייך, פרטיך האישיים, כולל מספר ת.ז. וטלפון.
פונים מתאימים ייענו

82.מ.פ.ל

ללשכה המרכזית לסטטיסטיקה
דרושים
מראיינות ומראיינים
לביצוע סקרי משפחות
בישובים – **תל אביב, רמת גן, גבעתיים ובני ברק**
★ העבודה כוללת ריאיון אוכלוסייה מגוונת ביותר. את האנשים מראיינים בדירותיהם בעזרת שאלונים בנושאים חשובים למשק ולחברה בישראל.
★ העבודה מתבצעת בשעות היום השונות (שעות הבוקר, אחה"צ והערב).
★ העבודה מתאימה בעיקר לעקרות בית.
★ ההעסקה היא על פי חוזה בהיקף של כחצי משרה, לפי צרכי העבודה.
★ השכר ישולם לפי שעות העבודה, ישולמו גם הוצאות עבור שימוש ברכב פרטי לצרכי העבודה.

דרישות מיוחדות
★ הכרחית ידיעת השפה העברית, רצויה ידיעת שפות נוספות.
★ השכלה של 12 שנות לימוד לפחות.
★ גיל 22 עד 55.

מועמדים מתאימים הגרים בישובים המצויינים למעלה, מתבקשים לפנות בכתב אל:
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, תיבת דואר 7010 תל אביב, מיקוד 61070.
במכתב יש לציין שם מלא, כתובת, מספר טלפון, שנת לידה, מצב משפחתי, השכלה, ידיעת שפות, עיסוק נוכחי וניסיון קודם בעבודה.

ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לנוער והחלוץ
מפעלי קיץ
דרושים/ות
מדריכים/ות
לעבודה חינוכית בארץ עם נוער וסטודנטים מחו"ל
המטרה: לעזור למשתתפי התוכניות להכיר את הארץ על מרכיביה השונים ולחזק את זיקתם לעם היהודי
★ המדריך יהיה צמוד לקבוצה במשך כל שעות היממה, במקומות שונים בכל רחבי הארץ
★ עבודה רצופה מ־6 – 3 שבועות בתקופה שבין מאי – אוגוסט 1987
★ המועמדים נדרשים להשתתף בסמינר בן 5 ימים בחודש מאי

הכישורים הנדרשים:
★ השכלה תיכונית מושלמת כולל בגרות
★ לאחר שירות צבאי/לאומי
★ שליטה טובה באנגלית
★ נסיון בהדרכת נוער (בתנועה, מתנ"ס, מחנות קיץ)
★ עד גיל 30

להצעת מועמדות יש לפנות באחת מהאפשרויות הבאות:
בטלפון: 02-208522/4/5
אישית: (עם תמונה) ירושלים, רחוב קרן היסוד 19 א' בשעות 09.00 – 15.00
ההרשמה תסתיים 20.3.87
אין ההסתדרות הציונית מתחייבת לקבל הצעה כלשהי

למוסד ממלכתי
דרושים
גברים
ליחידה מיוחדת העוסקת במשימות בלתי שגרתיות

אנו מציעים:
★ תפקיד דינמי ומעניין.
★ אפשרות לקידום ולמיצוי היכולת האישית.
★ קביעות בעבודה.
★ שכר גבוה, כולל הטבות מיוחדות.
★ תנאי שירות טובים.
★ אפשרויות מגוונות לשינוי בתחום העיסוק, לרבות יציאה לחו"ל או ללימודים אקדמאיים לאחר מספר שנות עבודה.
★ אווירת עבודה נעימה, בצוות צעיר ומגובש.

– יתקבלו קצינים וחיילים ששירתו ביחידות שדה, או קצינים להם רקע טכני.

אם גילך עד 28, השכלתך תיכונית מושלמת ובריאותך תקינה, פנה נא בכתב לת.ד. 39351 ת"א (מיקוד 61392) עבור ת.ש. בציון קורות חיים, פרטים אישיים מלאים, מס' ת.ז. וטלפון.
פונים מתאימים ייענו.

ב.נ. שרותי ניהול
מידע על משרות ועובדים בכירים

למפעל לאופנת נשים בת"א
דרוש
מנהל מפעל
לניהול הייצור במפעל העוסק בעיצוב ייצור ושיווק לשוק המקומי ולחו"ל.
דרוש ניסיון קודם בניהול ייצור בענף.
שכר הולם ורכב חברה למועמד מתאים.
נא לשלוח קורות חיים, סודיות מובטחת.

ת"ד 2297 נתניה 42122, 053-34515
ת"א, ארלוזורוב 198, 03-257970

למשרד נסיעות במרכז ת"א דרוש/ה
מנהל/ת חשבונות
למשרה מלאה
245294/5; 232175; 03-230581

חוק הזדמנות שווה בתעסוקה, תשמ"א 1981

[illegible]

ארץ ישראל — משרד העבודה והרווחה
לביה"ס להכשרה טכנולוגית באשקלון
דרוש מנהל
לשנה"ל תשמ"ח.
על המעוניינים לפנות בכתב בצירוף קורות חיים לת.ד. 16087 ת"א מיקוד 61160 ולציין "עבור מנהל".

למפעל גדול באזור מגדל העמק
דרושים
★ **מכונאי תעשיה**
יד ונסיון – מנועים, משאבות
5 שנים עבודה בתעשיה לפחות.
★ **חשמלאי תעשיה**
תעודת חשמלאי מוסמך
3 שנים עבודה בתעשיה לפחות.
תנאים טובים / שכר גבוה למתאימים
לפנות: מנהל כח אדם ת.ד. 1278 קרית טבעון.

Ford
חברה ישראלית לאוטומובילים בע"מ
דרוש/ה
קופאי/ת
★ משרה מלאה.
★ מקום עבודה בתל־אביב.
★ נסיון קודם בעבודה בקופה יתרון.
★ רקע של כספים – הנה"ח – יתרון
לפנות בטלפון 03-333221 לאגף כח אדם
סודיות מובטחת

Audi VW
צמפיון מוטורס (ישראל) בע"מ
יבואנים בלעדיים של פולקסווגן אודי
דרושים
מנהל חשבונות
סוג 3
בעלי 3 שנות נסיון
למשרה מלאה
לפנות לגב' גמליאל ארנובת טל. 785111

מודעות דרושים ראה גם במוסף ה"שקל שלך"